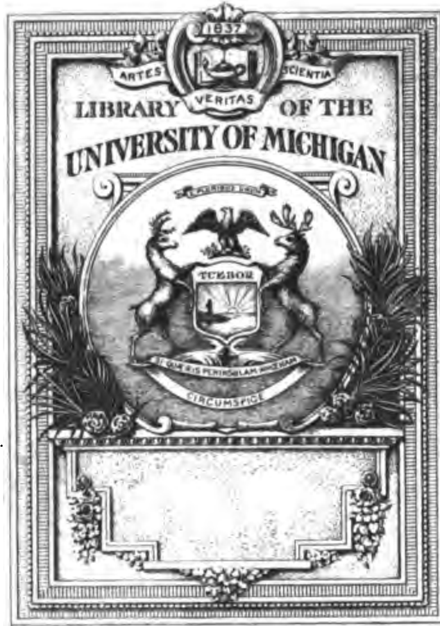

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

VINCENTII BELLINI FERRARIENSIS

DE MONETIS ITALIÆ MEDII ÆVI HACTENUS NON EVULGATIS

QUÆ IN PATRIO MUSEO SERVANTUR

UNA CUM EARUNDEM ICONIBUS

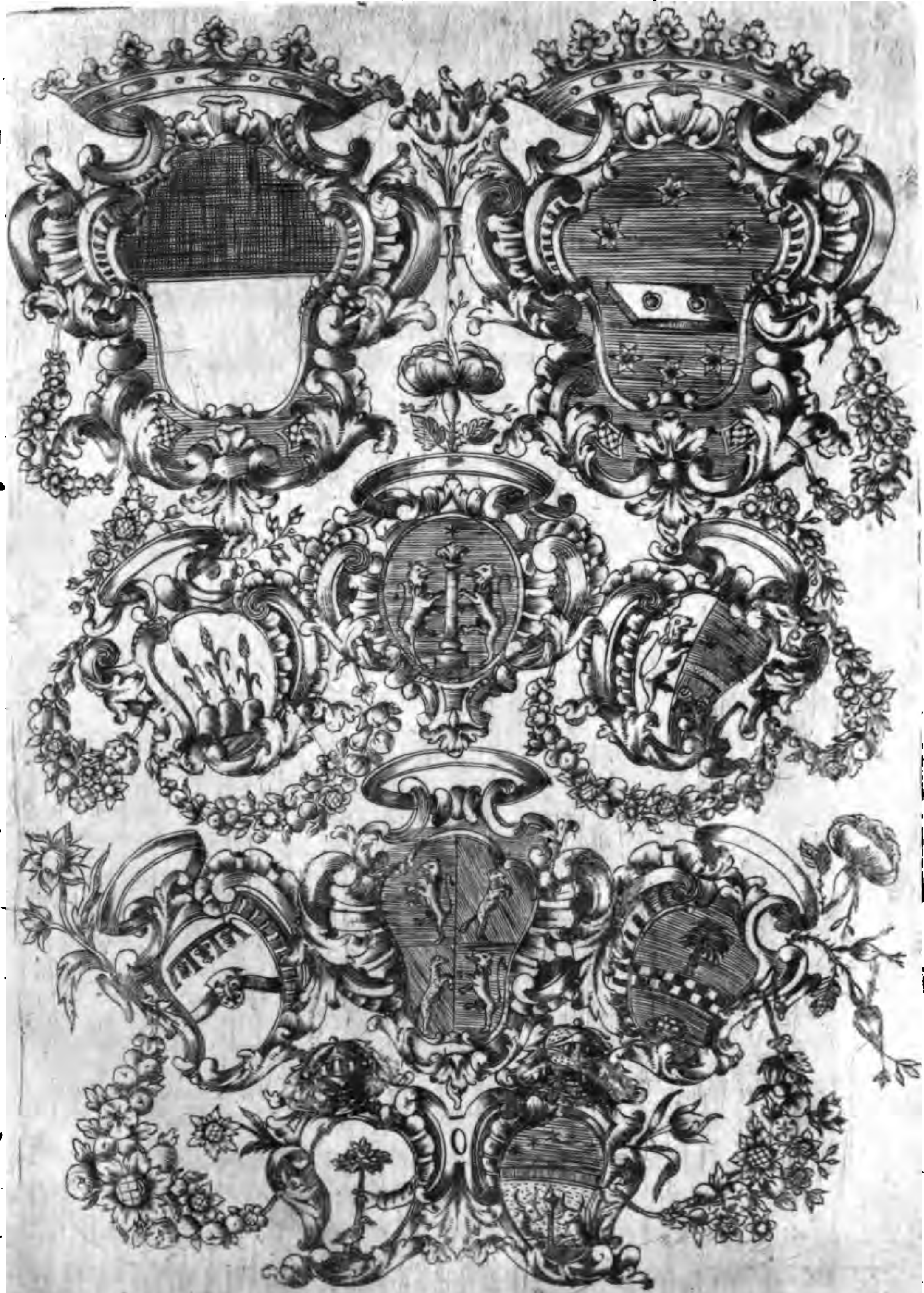
ALTERA DISSERTATIO.

FERRARIÆ MDCCLXVII.

TYPIS JOSEPH RINALDI

SUPERIORUM PERMISSU.

ILLUSTRISSIMO DOMINO, D. MARCHIONI

THOMÆ SACRATI

SAPIENTUM JUDICI,

NEC NON ILLUSTRISSIMIS MAGISTRATUS SAPIENTIBUS
JOSEPHO BONAGLIA J.U.D., JOSEPHO VENETICI J.U.D.,
SANCTI RAVALI PH., ET M. D.,
JOANNI HIERONYMO AGNELLI, JOSEPHO MALVEZZI
NICOLAO SCUTELLARI,
JOANNI MANINI, ET JOANNI BUOSI.

VINCENTIUS BELLINI

Nnis ab hinc ſeptem tibi, Vir Illuſtriſſime, in hac primúm honoris celſitudine, bonis omnibus conſentientibus, collocato, et Illuſtriſſimis Magiſtratus Sapientibus, quorum nonnullos etiam hoc tempore in eumdem hunc Cœtum cooptatos intueor, Librum a me de Ferrarienſibus nummis inſcriptum, et prodeuntem in lucem publicam commendavi. Hanç meam ad tale patrocinium confugiendi cogitationem probavi ſemper, et in hac non medi-

mediocriter mihi placui , et probo etiam toties , mihique placeo, quoties (quod fit sæpissimé) obversatur eximia illa tua, Vir Illustrissime, ac cæterorum Sapientum benignitas, quam satis aperté significastis, meque, meumque ineruditum Opusculum majori , quam opinabar , humanitate excepistis. Hæc me profectó benignitatis mirificæ recordatio excitavit etiam hoc tempore , ut ad hujusmodi auspicium confugerem: nec excitavit modó, sed voluit etiam plurimúm, ut omnibus recusatis , Tibi , Vir præstantissime, et Sapientibus cæteris hanc de Monetis Italiæ a nemine, quod sciam, evulgatis, et a me non sine multa diligentiæ contentione collectis Dissertationem libentissimé consecrarem. Quemcumque sit res exitum habitura, non potui, quin vestro nomine ornari vellem hanc meam antiquitatis eruditionem , et publici juris fieri altera hac de caussa, quam velim statim intelligatis. Nummos , quorum nunc notitiam exibeo , quique in publico Museo, cui præsum , asservantur , nonne omnes , Vobis mihi ad id pecuniam suppeditantibus comparavi? Non poteram igitur nolle hanc Dissertationem meditari , et conficere, typis evulgare, et vestro patrocinio committere. Hoc a me quidem et mei officii ratio, et vestra auctoritas jure merito postulabant. Non debent exteræ nationes, ac præsertim finitimæ , quibus huiusmodi rerum est copia , non debent nescire hac nos etiam Ferrarienses supellectilis cupiditate sollicitari. Oportet sané ab iisdem non ignorari, Vos, Homines nempé multiplici rerum gerendarum

occupa

occupatione distentos illud etiam sapienter excogitare, ut in nostro Museo minús desiderentur, quæcumque nostrorum Adolescentium eruditionem adjuvent, et externorum hominum admirationem alliciant. Fateor ingenué fateor: verebar, dubitabamque vehementer (qua Scriptores plerumque omnes dubitatione cruciantur) dubitabam quin grata, et jucunda lecturis acciderent, quæ a me scripta homine eruditorum infimo agnoscerent. Verúm hac me omninó dubitatione defendi, simul atque reputavi leve hoc opus, exiguumque tantorum Hominum patrocinio illustrandum. Scilicet scriptis meis illud ornamenti ex hoc patrocinio, quod nequaquam poterat a Scriptoris tenuitate expectari. Atque, si rem velimus totam, ut ipsa est, pensitare, non possum, quin mihi, meisque litteris maximum ornamentum, et gratiam ex hac nuncupatione pollicear. Licét enim non satis probabilia, quæ scripsimus acutis, et egregié antiquitatem callentibus hominibus videri possint, probabunt tamen; et se credent potius sua opinione deceptos, quám id censeant, Viros optimos, et summa in rebus judicandis prudentia præditos, suo patrocinio donasse eas litteras, quæ non essent saltem aliqua ratione probabiles. Qui perspectas jam satis habetis caussas et exploratas, quæ me, ut in fide, et vestra clientela conquiescerem impulerunt, accipite, qua soletis humanitate, Opusculum Vobis jampridem debitum; et nisi in hoc reperietis, quod dignitatem, et sapientiam vestram omninó deceat, nihilominus scriptoris consilium

proba-

probate, qui in hac nummorum promulgatione cum Patrocinii Vestri nuncupatione voluit nihil potius, quám officii sui, suæque erga Vos observantiæ significationem plurimam exhibere.

Ex Publico Ferrariensi Musæo IV. Non. Junii MDCCLXVII.

DE MONETIS ITALIÆ
MEDII ÆVI
HACTENUS NON EVULGATIS

A D R I Æ.

Lteram de Italicis medii ævi Monetis a nemine, quod ſciam, hucuſque evulgatis Diſſertationem ſcripturi, methodum, qua in anteriori uſi ſumus, proſequendo, ab argenteo ſummæ raritatis (1) nummo Adriæ (2) percuſſò exordiemur; I
in cujus prima fronte inſculpta apparet Crux hiſce vocibus circumſepta M*atthæus* DE CAPVA; et in ſuperiori circuli parte gentilitium Capuanæ familiæ ſcutum, in quo faſcia obliquè ab latere dextro exarata deducta con-

(1) Nullus hujuſce Urbis nummus fuit adhuc proditus, neque ego per plura itinera in eruditorum virorum Pinacothecis inſpexi. Merito ergo ab Antiquariis omnibus inter rariſſimos enumerandus, cum eis, et ipſiſmet Adrienſibus, ut mihi per epiſtolas faſſi ſunt, hæc officina monetaria latuerit: quam, cum nulla alia Adrienſis moneta occurrerit, in Matthæo deſiiſſe, credere fas eſt.

(2) Adria vulgo *Atri* hìc innuitur quarto a Mari lapide diſſita, in Regione Brutiorum, ac Montis faſtigio condita; ad illius Adriæ olim celebris diſcrimen, quæ in Veneta ditione ſpectatur. Adriam Brutiorum Adriani Imperatoris natalibus inclaruiſſe nonnulli perhibuere. Nec defuere, qui Adriatico ſinui nomen dediſſe, imprudentius ſcripſerint.

ſpicitur. In adverſa Sanctus Epiſcopus dextera benedictionem impartiens, ſiniſtra Crucem ſuſtinens cum hac inſcriptione S. NICOLAVS. Cum Ioannes Antonius Tarantinus Princeps, et alii Regni Proceres acri fœdoque bello Ferdinandum Neapolis Regem anno MCCCCLIX. petiiſſent, et imperio deturbare niterentur; Aragonius Joſià Aquavivà, qui cum Rebellibus occultas fovebat ſimultates, Adrienſi Ducatu abdicato, Matthæum de Capua Regiæ partis ſtudioſum, cui ob ſpectatam fidem, et bellicis in rebus virtutem Teatinæ urbis cuſtodia fuerat demandata, Adriæ Ducali auctoritate præfecit; ſtetitque donec Joſias rebus cum Rege compoſitis in Principatum reſtituitur. Capuano ergo imperante evulgatus nummus cuſus eſt.

ANCONÆ

I. PRimus argenteus nummus exhibet in circuli ſummitate equeſtrem virum, ſubſequentibus vocibus DE. ANCON. in medio A. A tergo P. P. S. QVIRIACVS. quatuor poſtremis litteris in area ad formam Crucis diſpoſitis. Hic eſt Sanctus Cyriacus Anconæ Epiſcopus (1) et Patronus principalis; qui cum aliquando ad Loca Sancta inviſenda ſe contuliſſet, Hieroſolymis pro Chriſti Fide IV. Non. Maii anno CCCLXXII. Martyrii palma ſub Juliano Apoſtata coronatus eſt: cujus corpus Galla Placidia Arcadii, et Honorii Imperatorum ſorore curante, anno CCCCXVIII. Anconam delatum, ac apud Eccleſiam Sancti Stephani depoſitum; ad Ca-

(1) Non me fugit nonnullos doctrina celebres aſſeruiſſe, S. Cyriacum ex Epiſcoporum Anconitanorum albo eſſe expungendum; cum nullum ad rei veritatem affirmandam apud Scriptores reperiri poſſit Monumentum. At cum vulgata ſemper et conſtans viguerit penes Anconitanos traditio: iccirco facile adducor ut credam, Sanctum Cyriacum ab Anconitanis veneratum eorum Eccleſiæ præfuiſſe.

ad Cathedralem dein tunc Sancto Laurentio, modò verò communi Populi consensu Sancto Cyriaco sacram MXCVII. translatum est: ibique ad hæc usque tempora servatur, et colitur.

Secundus argenteus nummus superiori penitus similis est; nisi quod punctorum loco in posticæ margine duos Olivarum ramos II.
e lateribus Crucis artifex insculpsit.

Vir equo insidens inspicitur pariter in circulo tertii argentei
nummi cum epigraphe DE ANCON. in medio A. parvis cum III.
circulis ad latera, et infra dispositis. Aversa pars præfert has litteras, partim in ambitu, partim in area exaratas. P.P. S. QVIRIACVS.

Qui quarto succedit loco argenteus nummus in inscriptionibus
cohærescit cum antecedenti. In hocce porro vir equo insidens, IV.
et circuli circum A desiderantur; uti ex ejus forma dignoscitur.

Typus quinti ex argento conflati nummi cum illo satis con-
gruit, quem dedimus in prima Dissertatione sub numero I. præ- V.
terquamquod in adversa ejus facie Rosarum loco Stellæ apparent insculptæ. Quæ Stellæ secus tamen ab artifice elaboratæ inspi-
ciuntur pariter in sexto argenteo easdem inscriptiones exhibente VI.

In antica septimi argentei nummi eminet Crux sub hac epi-
graphe ANCONA: in postica P.P. S. QVIRIACVS, ultimis tri- VII.
bus litteris in medio collocatis. Hic considerandæ veniunt Siglæ P.P. quæ diversimodè explicari possunt; nempe *Perpetuo Patronus*, seu *Perpetuus Protector*, ut placuit Muratorio; vel uti probabilius plerique censent, quibus adhæreo, PAPA. Hac enim nomenclatura antiquitus vocabantur etiam Episcopi: ut egregiè probat Jacobus Bracius, qui de hac Voce Librum intexuit

Sequitur octavus æreus nummus, in cujus anterioris partis VIII.
medio conspicitur Crux, hisce vocibus in gyrum positis EPS. S. QVIRIACVS. *Episcopus Sanctus Cyriacus*. In aversa legitur DE ANCONA: In area littera A. semigothico excalpta charactere Hæ notæ et in parte qua Crux, et in opposita conspiciuntur
pariter in nono æreo nummo; sed quoniam in quibusdam cæ- IX.
latura differt, hunc quoque non omittendum censuimus. Hæ novem jam evulgatæ Monetæ, etsi majore inter Anconitanas cæteras præstent antiquitate, attamen post annum MCXCIX. cusæ censendæ sunt, quo tempore Anconitani ad Pontifices regressi, omnium primi ex Marchiæ Populis potestatem signandi mone-

tas (1) reportarunt, quæ usque ad totum Xisti V. Pontificatum perduravit.

X. In prima decimi argentei nummi facie exhibetur Sanctus Cyriacus stans, elevata dextera in actu benedicendi, sinistra Virgam Pastoralem sustinens cum hac inscriptione P.P.S.QVIRIACUS. A tergo Urbis stemma, Viri nempe cataphracti currenti equo insidentis protome, et Urbis nomen. Cum Anconitanum Portum anno Christi circiter CXV. Traianus Imperator ex propria pecunia instaurasset (2) Triumphalem ad ejus ornamentum Arcum arte summa elaboratum extruxit; in cujus fastigio equestris ipsius Traiani cataphracti aurata ex ære Statua erecta est, quam Anconitanis uti Urbis stemma optimus Princeps gestare concessit; a quo tempore ad hanc usque diem perseverant.

XI. Qui sub num. XI. cernitur argenteus nummus ostendit ipsiusmet Sancti Cyriaci stantis imaginem, et inscriptionem, ut in antecedenti. Ab adversa parte in area Crux, in limbo binæ Claves decussatæ cum lemmate DE ANCONA

XII. Binæ Claves in decussim trajectæ conspiciuntur pariter in margine posticæ duodecimi argentei nummi; in cujus antica ipse Sanctus Cyriacus stat Crucem pro Pastorali læva tenens, cum inscriptione uti in X. Anconitani cum a Paulo Paleologo Hierosolomytano Patriarcha, qui anno MCCCLXXXVIII. Anconam accesserat, Sanctum Cyriacnm ab ipsis veneratum Hierosolomytanam Ecclesiam gubernasse didicissent; atque a cænosis hausissent fontibus, Cyriacum illum Hierosolymæ Episcopum Salvatoris nostri Crucem, Helena Constantini Imperatoris matre cu-

---

(1) Hujusce Zecchæ antiquitas Rubei Ravennatis auctoritate corroboratur, qui in patria historia ad annum MCCXLIX. conventionem inter Anconitanos, et Ravennates initam de cudenda Moneta perennavit: quo sanè tempore, et antea Libras Denariorum Ravennatium, et Anconitanorum fuisse in usu, ex non paucis autographis membranis dignoscitur. Et revera Gregorius IX. in epistola ad Anconitanos data Laterani X. Kal. Decembris MCCXXXIII. et ab Ughellio evulgata *Ital. Sacr. Tom.* 1. *pag.* 333. commemorans gratias a Sede Apostolica ipsis elargitas *Monetam* enumerat *Comitatum*, *Portum*, *et alia jura, quæ nullis de Marchia sunt concessa ad nostram Curiam pertinentia* &c. Quæ ad Innocentii III. tempora probabilius referenda; in quibus Joannes Cardinalis S. Priscæ totius Marchiæ Legationis munere fungebatur.

(2) Non audiendus est Blondus *Ital. Illustr.* asserens Anconitanum Portum a Trajano fuisse conditum; cum ex Livio *Decad.* 4. *Lib.* 1., et Tacito *Lib.* 3. Portum hunc et aptum Classibus ante hujusce Imperatoris ortum extitisse, pateat manifestè.

tre curante, adinveniffe; hinc factum eft, quod fic hallucinati Sanctum fuum Cyriacum, et in Cathedra Hierolofomytana fediffe, et Sanctæ Crucis inventorem credidiffent: in cujus facti memoriam Sanctum in læva Crucem geftantem in hacce, aliifque monetis depinxerunt. Quæ omnia ex apocryphis, et commentorum plenis Actis fuiffe delibata maximè dignofci poteft: quod nullus Cyriacus nomine in Hierofolomytanorum Epifcoporum Catalogo recenfeatur; neque Cyriaco, fed Macario, ut Teophanes coetaneus Scriptor perhibet, Crucis inventio adfcribi debeat. Quamplurima validiffimaque ad hancce agnofcendam veritatem, a Bolandiftis de Geftis S. Cyriaci ad diem quartam Maii differentibus afferuntur argumenta; ad quos eruditum lectorem remittimus.

In duobus fubfequentibus argenteis nummis ejufdem Sancti XIII.
Protectoris ftantis repræfentatur imago cum ejus nomine in circuitu. A tergo Urbis infigne hifce characteribus in orbe exaratis. ANCON. D. CIVITAS. FID. *Ancona Dorica Civitas Fi-* XIV.
dei. Doricos fundaviffe Anconam a nonnullis Scriporibus memoriæ proditum eft, maximè id Juvenale, cujus verba fubnectam, teftante = *Ante Domum Veneris quam Dorica fuftinet Ancon* = At Strabo, cui affentitur Plinius, ad Syracufanos ejus refert originem, qui a Dionifii tyrannide declinantes, poft longæ navigationis tædia Cumerium appulfi, eo in loco Urbem condidere, quam a littoris curvitate, *Ancon* græce dicta, Anconam nominarunt. Ad hoc porrò Scriptorum diffidium conciliandum; a Doricis a fundamentis extructam, et a Syracufanis auctam afferere fas eft. Ut ut autem fe habeat res: citra dubium Urbem hanc Romano fuiffe addictam Imperio, quamdiù ejus potentia ftetit, deprompfimus; dein fub Gothorum, et Longobardorum ingemuit jugo; quo excuffo, et fui juris facta fe fe fub annuo tributo Apoftolicæ Sedi in Clientelam dedit anno DCCLXXIV. A Saracenis dein fub ductu Sabbæ ferro, flammaque deleta, et a Civibus, qui cladi fupererant, finitimisque ad hanc confluentibus Populis paulatim inftaurata, ædificiifque aucta, fub Sexvirorum Magiftratu in fua libertate, falvo tamen Clientelari jure Sedi Apoftolicæ, continuavit ad annum ufque MDXXXII. quo Clemens VII. fummum Urbis dominium arte habere cepit, ac in ejus Succefforibus ad ævum hoc noftrum perrexit.

In Deci-

XV. In Decimo quinto argenteo nummo effingitur Crux cum inscriptione EPISCOPVS. S. QVIRIACVS. In altera facie littera A. hisce vocibus in gyrum positis SOLA CIVITAS ANCONITana subintellige *Fidei*; quæ vox totam occupat subsequen-
XVI. tis aream; in cujus margine binæ Claves decussatæ, et verba P.P. S. CYRIACVS. In opposita Urbis stemma, addita epigraphe DE ANCONA. Ob impollutam integramque fidem Populis sibi consociatis, et Pontificibus præstitam Ancona *Civitas Fidei* fuit appellata, quæ maximè Gregorii XI. temporibus enituit, in quibus cum quinquaginta et amplius Urbes a Pontifice defecissent, hæc in Fidei perpetuitate sibi constitit.

XVII. Sex subsequentes nummorum typi maximam cum antecedentibus affinitatem habent, varia litterarum dispositione, asteris-
XVIII. cis, aut punctis exceptis. In XVII. tamen notandum venit
XIX. Urbis nomen in utraque nummi parte artificis errore insculptum;
XX. sicuti in postremi antica verbum *Episcopus* duobus P. exaratum,
XXI. et in ejus postica litteræ C. D. F., quæ sic legi debent *Civitas*
XXII. *Dorica Fidei*. Hisce porrò, quatuor tantum, cæteris, quos habeo, prætermissis, Anconitanæ Marchiæ nomine conscriptos ad-
XXIII. jungere curavimus: quorum primus et in ordine XXIII. ex argento conflatus, uti ex characteribus in primæ frontis margine exaratis, et stemmate in area depicto evincitur, ad Paulum II. spectat, qui anno MCCCCLXIV. fuit Pontifex renuntiatus. Aversa in parte conspicitur ipsemet Pontifex sedens dextra benedicens, sinistra Crucem sustinens sub lemmate MARCHIA ANCoNE.

En iterum ejusdem Pontificis Icon tesseraria in æreo nummo
XXIV. delineata, cum inscriptione PAVLVS. PAPA. II. A tergo Crux et verba uti in superiori.

Argenteus, quem sub Num. XV. damus, nummus Iulii II. ad Pontificatus apicem assumpti anno MDIII. ostendit Insigne, cum litteris in circuitu IVLIVS. II. PONTifex MAXimus. In opposita Sanctorum Apostolorum Petri, et Pauli eminent imagines, et in margine nomen Divi Petri bis per errorem a Cælatore insculptum.

Qui postremo loco inspicitur aureus nummus sub Leone X. in Pontificem adscito anno MDXIII. cusus est. Exhibet in uno latere Pontificis stemma hisce verbis circumseptum LEO PAPA

DECI-

DECIMVS. Ab alio S. Petrus, et Sanctus Paulus stantes; in exergo **MARC***hia*. Hæc de Ancona satis. Ad Aquilanos progrediamur.

I

II

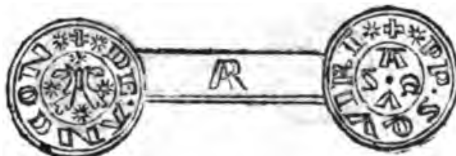
III

IV

V

VI

VII

VIII

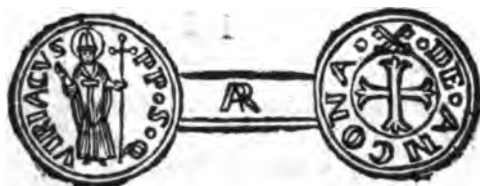
IX

X

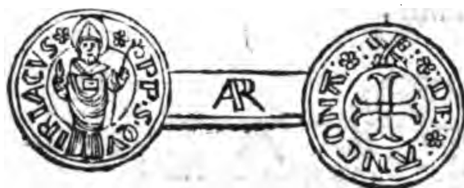

XI

XI

XII

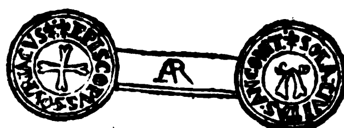
XIII

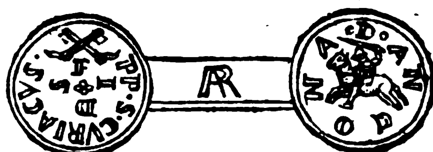
XIV

XV

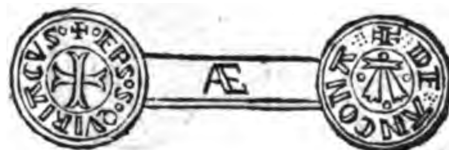
XVI

XVII

XVIII

XIX

XX

XXI

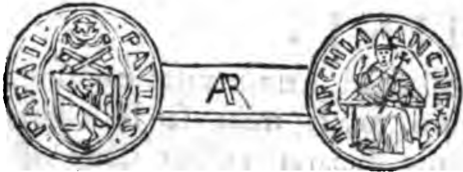
XXI

XXII

XXIII

XXIV

XXV

XXVI

AQVILÆ.

Conſpiciendum hic primo damus ex infimo argento conflatum nummum , in cujus anteriori facie nobis gradientis Leonis obiicitur imago , cum hac inſcriptione DE AQVILA. Poſterior præfert Crucem , et lemma REGINA. IVHANNA.

Ejuſdem Reginæ ac Urbis nomina , Leo gradiens , et Crux occurrunt pariter in ſecundo ex eodem metallo compacto nummo: at a diverſa matrice prodiiſſe , quis eſt qui non videat ? Ambo ad Joannam hujus nominis ſecundam Ladislai ſororem ſpectant , quæ poſt mortem fratris Neapolitanum conſcendit ſolium anno MCCCCXIV. Hujuſce Reginæ geſta , ubi de Neapolitanis agemus nummis , non reticebimus , ad quos lectorem remittimus.

I II

ARIMINI.

DEvenimus, prout ordo expostulat ad Ariminenses nummos, quorum duo, ærei pauculo argento mixti mihi se se offerunt evulgandi. In anteriori primi fronte apparet exigua Crux octonis radiis circumsepta, litteris in orbe positis K. D. ARIMINI. *Carolus Dominus Arimini*. In posteriori Sancti Juliani martyris imago, cum epigraphe S. IVLIANVS. Præclara Malatestarum Gens, e Germania oriunda, adeo apud Italos opibus, ac celeberrimis in re militari viris inclaruit, ut Fanum Fortunæ, Forum Sempronii, Pisaurum, Ariminumque in suam potestatem redegerit, easque urbes sub annuo sex millium Florenorum aureorum Censu Fiduciario jure ab Ecclesia reportaverit. In hacce emicuit Galeottus ille ex Pandulpho natus, qui nuptiis cum Gentile Rodulphi Varani Camertium Reguli filia anno MCCCLXVII celebratis post multa præclara gesta, et Principatus fines propagatos ad plures abiit, anno qui fuit a Virginis partu quintus et octogesimus supra mille trecentos, superstitibus filiis Carolo, Pandulpho, Andrea, et Galeotto Novello, inter quos partitum imperium reliquerat. In Carolum natu maximum res Ariminenses translatæ, Pandulpho Fanum Fortunæ assignatur, Cæsenam Andreas sortitur, Cervia in Galeotti ditionem cessit; ad quas aliæ Urbes, Oppida, et Loca accessere. Carolus, sub quo nummus percussus, paternam cupiens æmulari virtutem bellicis rebus totum se dedit, in quibus non semel adversæ fortunæ injurias expertus est. Tanti porro penes Martinum V. fuit, ut aurea Rosa donatus, Vicariatus quoque confirmationem pro Galeotto Roberto, Sigismundo Pandulpho, et Dominico, ex inhonestis Pandulphi fratris amoribus procreatis, horum prius sanata labe, meruerit reportare; quorum singulis portionem suam

ex testa

ex testamento assignavit, Roberto scilicet Ariminum, Sigismundo Fanum, Dominico Cæsenam. Humanis rebus eripitur Carolus Lonzani XVIII. Kal. Septembris MCCCCXXIX. Cadaver Ariminum delatum in Divi Francisci Templo sepulturam est nactum.

Galeottus Robertus major natu, prout Patruus edixerat, Ariminiensi potitus est Principatu, quem cum per triennium summa cum clementia administrasset, nulla ex Margarita Nicolai Estensis filia suscepta prole, obdormivit in Domino VI. Idus Octobris MCCCCXXXII.; cuius corpus ante portam Ecclesiæ Sancti Francisci humatur. Miraculis post obitum clarus inter Beatos Franciscanæ Familiæ, cujus habitum morti proximus susceperat, recensitus. Huic a fraternis virtutibus longè alienus successit Sigismundus Pandulphus, sub cujus imperio, quem damus sub num. II., nummus fuit obsignatus, in cujus antica parte exhibetur Rosa, circum quam hi characteres S. P. D. ARIMINI. *Sigismundus Pandulphus Dominus Arimini*. In postica Sancti Gaudentii Urbis Protectoris effigies litteris in gyrum positis S. GAVDECIUS, et post litteras symbolum $ ut censeo (1) quo inter cætera Sigismundus usus est, et sæpius in ejus æreis Nummismatibus, et in præclaro Divi Francisci Templo a se condito occurrit. Hic rei militaris gloria illustris arduis, et difficillimis bellis maxima cum laude se se immiscuit, et supremi Imperatoris in Ecclesiæ, ac Venetorum armis munus egit. Hasce porro virtutes enormissima ejus vitia obscurarunt; fuit enim luxuriis inquinatissimus, et multa crudelitatis, rapacitatis, atrocissimorumque scelerum experimenta edidit. Qui cum aliquando in Ecclesiam arma intulisset, maximam sibi calamitatem conscivit: etenim a Pio II. diro anathemate percussus, ac bello petitus, e Fani dominatione, et toto Principatu, si Ariminum excipias, excidit; quo sane exturbatus, ni ad Pontificis misericordiam per Oratores resipiscens confugisset, a quo Urbis Vicariatum sub annuo mille aureorum Censu de novo

 quoad

(1) Nummus quamquam integerrimus sit, mihi tamen, ut verum fatear, discernere recte non liquet, an Monogramma $ an alia res in margine repræsentetur. Quidquid autem sit; sanè typum hunc ab illo diferre, quem dedi in altera dissertatione sub num. II. satis evincitur ex litterarum dispositione, quæ in limbo anterioris partis exaratæ perpenduntur.

quoad viveret, ex benignitate Apostolica impetravit. Tres duxit uxores Sigismundus, quarum primam repudiavit, alteram veneno extinxit, postremam sudario suffocavit. Isottam Ariminensem ex nobili Attiorum Familia loco uxoris habuit, ex qua Salustium sustulit Principatus hæredem una cum matre designatum; cum antea Vannuccia *Foschi* Fanensis ei Robertum peperisset. Arimini, ut pium decet Catholicum, vivere desiit Sigismundus MCCCCLXVIII. VII. Id. Octobris: ibidemque in Divi Francisci Templo sepulturæ datus

I II

ARETII.

I ARiminensibus perlustratis nummis, Aretinos describendos aggredimur. Horum primus argenteus ostendit Sancti Donati Episcopi Urbis Patroni principalis imaginem, et lemma S. DONATUS. In posteriori fronte Crucem cum litteris per gyrum DE ARITIO. Nummum ex characterum forma, et infula (1) cum tæniis in ejus orbe punctationis loco exculpta, sub Guidone Tarlato de Petramala cusum facio; qui anno MCCCXI. fuit Aretii Episcopus renuntiatus. Hic ad arma magis quàm ad Pastoris munia peragenda comparatus, a Civibus in Urbis Dominum electus variis bellis se se implicuit; pleraque subegit oppida, et Tiphernum dolo occupatum suo adjecit imperio. Quæ ubi Joanni Summo Pontifici in Galliis degenti cognita, cum per litteras Guidoni sub excommunicationis pœna indixisset, ut, temporali Aretii regimine abdicato, Tiphernum quoque dimitteret, et

(1) Guido ad Aretinam Cathedram promotus, veteri suæ Gentis tesseraria icone dimissa, tribus Tiaris pro stemmate usus est; quæ variis in Urbis locis, ut perhibet Joannes Rondinellus rerum Aretinarum Scriptor, ad hæc usque tempora conspiciuntur.

et ſurdo ceciniſſet, anathematis vinculo innodavit, et Epiſcopatus honore ſpoliavit. Quibus excandeſcens Guido, quo magis ſuum in Chriſti Vicarium odium palam faceret, ad Ludovicum Bavarum diris jam devotum, Mediolani degentem ſe contulit, et eum Kal: Junii MCCCXXVII. ferrea Corona in Æde Divi Ambroſii condecoravit. Hiſce actis, cum Aretium contenderet, ubi ad Oppidum Montis Nigri advenit, gravi morbo correptus ad delictorum cognitionem ſe ſe convertit, et multis cum lacrymis de perpetratis in Pontificem malis petita venia, Eccleſiæ refectus Sacramentis IV. Kal: Novembris interiit. Corpus Aretium perlatum maxima cum pompa in Cathedrali tumulatum.

Alter qui ſequitur æreus argento mixtus nummus ejuſdem Sancti Donati exhibet imaginem; et in poſtica Crucem cum inſcriptionibus uti in ſuperiori. Guidone funerato, Petrus agnomento *Sacconus* ejus frater a Populo in Dominum adſcitus, et a Bavaro, quadriennio nondum decurſo, Vicarii titulo in Principatu confirmatus, cum a Florentinis anno MCCCXL. gravi obſidione premeretur, ut ſe et Cives a tanto periculo eximeret, Urbem hoſti ad decennium cuſtodiendam permittit. Verùm ſexennio poſt Aretini, Florentino exturbato Præſidio, rem omnem per ſuos Magiſtratus ad annum uſque MCCCLXXX. adminiſtrarunt; quo tempore cum ſe ſuamque Urbem Caroli III. Neapolis Regis, qui cum Ludovico Andegavenſium Duce de Neapolitano Regno diſceptabat, poteſtati commiſiſſent, Urbs III. Kal: Octob. MCCCLXXXIV. ab Andegavenſi milite occupata, et Florentinis LX. millium Florenorum aureorum pretio venundata ſub eorum ſtetit imperium ad annum MDII., quo Aretini in libertatem aſſerti, ea vix deguſtata, ab Gallicis armis territi ad priſtinam fidem redierunt, in qua perſtitere, donec una cum tota Florentina ditione in Mediceæ familiæ poteſtatem devenerint. II

I II.

ASCULI

ASCVLI.

PEnes Asculanum populum viguisse priscis temporibus facultatem cudendi Monetas, ex Privilegio ab Ottone Imperatore Adamo (1) illius Urbis Episcopo anno circiter CMXCV. concesso, et a Conrado MXLVII. confirmato manifestè didicimus. Nullum porrò ea tempestate obsignatum nummum hucusque inspexi; nam quos nobis invenire licuit ad Sæcula XIV. et XV. spectare
I certò constat. In horum ergo primo ex ære compacto legitur S. ENNIDIVS. tribus postremis litteris in medio collocatis. In ejus opposita parte visitur Crux Urbis nomine circumsepta DE ESCVLO:

Qui pone primum nummus est repræsentat in anteriori facie
II Sancti Emygdii Episcopi, et Urbis Patroni imaginem elevata dextera ad benedicendum, læva pedum sustinentis, cum hisce vocibus in circuitu P. P. S. EMIDIVS. A tergo Crucem et lemma DE ESCVLO.

III Crux pariter exhibetur in antica tertii ærei argento mixti nummi, in cujus orbe hæc verba perpenduntur P.P. S. ENIDNVS; hoc est *Papa Sanctus Emygdius*. Postica præfert Arcem Urbis insigne sub inscriptione DE ASCHOLO. Urbs hæc in Piceno sita diversis olim, prout rerum vicissitudo, armorumque sors tulit, subjecta Principibus, tandem anno MCCCCX. ad Comitem Carrariæ devenit, sub quo bini sequentes argentei nummi cusi sunt. Horum primus ostendit Currum percelebris Carrariensis familiæ stemma, et nomen Principis CO*mes* DE CA-
IV RARIA, ultima littera in medio collocata. In adversa ejusdem Urbis insigne subsequentibus vocibus S. ENNID*ius* DE ESCVLO, quatuor postremis characteribus in aera ad modum Crucis dispositis. Alter eundem fermè typum exhibet duabus litte-
V ris demptis, prout ex ejus icone dignoscitur. Hic ex Francisco Seniore Patavii Regulo natus, in primo juventutis flore cum totus ad acquirendam ex armis gloriam incumberet, et in dies ab

(1) Adam fuit Episcopus initiatus anno CMXCIII. Privilegium a Cæsare reportatum legitur apud Ughellium *Ital. Sacr. Tom.* 1. *pag.* 445.

ab insigni aliquo facinore ejus fama augeretur, apud Bonifacium IX. Summum Pontificem, et Ladislaum Neapolis Regem supremi Ducis titulo stipendia meruit; quo in munere sæpius cum Piceni populis, et Braccio decertavit, arduasque expeditiones confecit; quibus ex rebus fuit ab ipso Rege Aprutii Viceregis honore cohonestatus. Virtutibus itaque, ac laboribus clarus diem supremum obiit anno MCCCCXX. Ardicione, et Opizone filiis paternæ ditionis hæredibus superstitibus.

Argenteus, quem sub num. VI. damus, nummus (1) eo tempore fuit obsignatus, quo a Francisco Sfortia supremum in ea Urbe dominium gerebatur. Ostendit hic in circuli summitate erectum Leonem Cydonium pomum efferentem Sfortianæ Gentis stemma sub epigraphe *Franciscus* SFORTI.; in medio A. in adversa parte ejusdem Sancti Emygdii nomen legitur, et Urbis insigne inspicitur. Franciscus Sfortia celeberrimus armorum Imperator Philippi Mariæ Mediolani Ducis, a quo fuerat in Generum, ac Vicecomitum familiam cooptatus, armis fultus in Marchiam ingressus anno MCCCCXXXIII. Asculum, Firmum aliasque illius Provinciæ Urbes duorum et viginti dierum spatio partim vi, partim metu sibi subdidit. Quod cum rescivisset Eugenius tunc summus Pontifex, ut tam verendum hostem sibi conciliaret, ejusdem Provinciæ Marchionem, et Ecclesiæ Vexilliferum declaravit. Sfortia, Firmi sede constituta, Asculi Præfecturam Raynaldo Fogliano uterino fratri demandavit, qui cum durissimo imperio Asculanos premeret, eorum lacrymis commotus Petrus Vannis de Ciuciis Castri Luci Toparcha, maximo quàm fieri tunc valuit silentio, subditorum, finitimarumque gentium collecto manipulo Urbem IV. Id. Augusti MCCCCXLV. ingressus, Præsidiariis nihil tale verentibus, præter paucos qui fuga salutem quæsivere, deletis, in Raynaldum severissimè animadvertit, et de eo supplicium sumpsit. Quod ubi ad reliquas Marchiæ Urbes delatum, sumptis armis, Sfortianæ tyrannidi finem imposuere, et ad Apostolicam Sedem rediere. VI

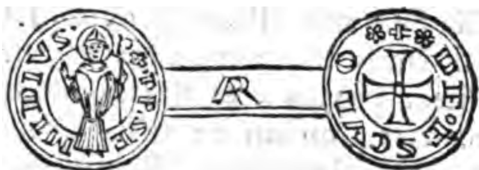
ASTÆ

(1) Non sum nescius eundem hunc nummum a Clarissimo Muratorio fuisse evulgatum sub num. IV.; qui si verum ejus edidisset typum hic recudendum non curassem. In eo enim ob ejus forsan erosionem Litteram R. pro F. Anguem pro saliente Leone doctus auctor conspexit, et ad Robertum spectare retulit.

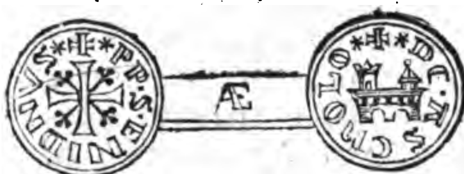
I

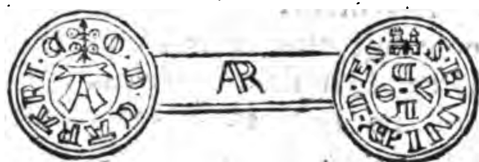
II

III

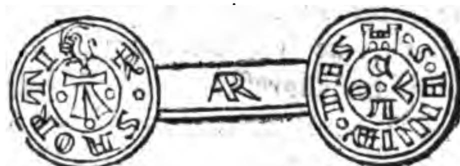
IV

V

VI

ASTÆ.

CUm ad Vicecomites, qui ſummo cum imperio Mediolanenſem ditionem, ac non paucas Italiæ Urbes moderabantur, Aſta deveniſſet, hanc Joannes Galeatius, Valentinæ filiæ Ludovico Aurelianorum Principi nuptui traditæ, Dotis nomine aſſignavit. Ludovico a Joanne Burgundię Duce inſidiis petito, ac immaniter cæſo, Aſtenſique adminiſtratione in Carolum natu maximum translata, monetæ hujuſce Principis nomine conſcriptæ
I cuſæ ſunt; inter quas ærea hæc ſub num. I. recenſenda, in cujus
prima fronte viſitur Crux, circum quam hæc verba CAROLVS DVX. In limbo adverſæ partis AVRELIA*norum*, et in medio AST.

In area ſecundi ærei nummi duo lilia apparent inſculpta cum circumducta epigraphe LVD*ovicus* FRANCO*rum* REX. In op-
II poſita Crux et lemma ASTENSISQVE D*omi*N*u*S. Ex Carolo naſ-

nascitur Ludovicus in Astensi Dominatu successor, qui VI. Kal. Junii MCCCCXCVIII. fuit in Francorum Regem inunctus.

Qui ordine tertius habetur ex argento non utique puro conflatus nummus ostendit in area liliorum, et anguium stemma III
cum nomine ipsiusmet Regis in margine exarato hisce notis LUDOVICVS DVX AVRELIANE*n*S*ium*. Postica præfert Crucem eleganter efformatam hisce vocibus circumseptam ET MEDIOLANI AC AST*æ* D*omi*N*u*S. Occupata a Ludovico Mediolanensi ditione anno MCCCCXCIX. ejus deinceps nummi Astæ obsignati cum titulo Mediolani Ducis conscripti sunt; inter quos hic recensendus.

I II

III

BERGOMI.

Bini tantum ærei, et parum dissimiles a Bergomatibus percussi nummi mihi se se offerunt publicandi. Exhibent hi in anterio- I
ri parte Friderici II. Imperatoris imaginem sub lemmate IMP
FRIDERICUS. In posteriori ædificium turritum in montis fasti- II
gio collocatum, litteris hinc inde positis PGAMVM.

I II

BONONIÆ.

De nummis Bononiæ signatis acturis, ab Henrici VI Imperatoris nomine conscriptis, a quo jure Zecchæ (1) anno MCXCI. Bononiensis populus donatus fuit, initium nobis erit; quorum quatuor tantummodo, cæteris, quos habemus, prætermissis, exponemus.

I Habet argenteus primus in circuli summitate Crucem inter duas stellas, hoc verbo subsequente BONONI. in medio A. cum punctis supra, ad latera, et infra dispositis. In posticæ orbe ENRICVS: in area I.P.R.T. *Imperator* litteris quatuor punctis distinctis, et in formam Crucis collocatis.

II Tres qui subsequuntur ex eodem pariter metallo conflati, pares exhibent inscriptiones, et varià tantum characterum formà,
III aut notis pro artificis genio a Crucis lateribus insculptis differ-
IV runt, ut in eorundem iconibus conspicitur.

In margine quinti æris argento mixti nummi legitur GRE-
V GORIUS, et in area PAPA. In adversæ ambitu Urbis nomen, cujus finalis littera A. medium occupat. Spectat nummus ad Gregorium XI., qui cum fuisset in Galliis ad annum MCCCLXXVI. commoratus, Sanctæ Catharinæ Senensis hortatu, idibus Septembris Avenione recedens Apostolicam Sedem post annos septuaginta Romam reduxit, et maxima cum pompa, ac faustis acclamationibus, anno qui insecutus XVI. Kal. Februarii Urbem ingressus est.

VI In prima sexti aurei (2) nummi fronte ostenditur exiliens Leo vexil-

(1) Legitur hoc privilegium apud Argelatum *Tom. 4. De Monetis Italiæ pag.* 305.

(2) Nummus hic eo tempore *Bononenus aureus* vocitabatur, et in pondere ac bonitate cum aureo Ducato Veneto vulgo *Zecchino* conveniebat.

vexillum anterioribus pedibus sustinens, circum quem hæ voces BONONIA DOCET. In altera Sancti Petri stantis imago, ad cujus dextrum latus exigua Rosa, Monetarii forsan nota, litteris in gyrum positis S.PETRVS APOSTOLVS. Hunc ex characterum forma anno MCCCLXXX. procusum autumo, quo a Bononiensi Populo, ut perhibet Sigonius, (1) aurum signari cœptum est.

Qui septimo succedit loco aureus est, et in omnibus cum antecedenti cohæresclt, dempta tantùm Rosa ex latere Sancti, VII cujus loco notam ad instar U cælator insculpsit.

Litteræ, quæ in octavi ærei nummi margine perpenduntur, hæc VIII sonant. IO. D. BENTIVO. in area GLIS *Ioannes De Bentivoglis*. In opposita facie BONONIA. Nummus sub Joanne Bentivolo hujus nominis primo a Bononiensibus in Dominum electo anno MCCCCI. cusus est. Ad hunc sub Principatus initium cum Joannis Galeatii Mediolani Ducis, et Florentinorum Legati ejus societatem petituri convenissent, Florentinisque ipse adhæsisset: adeò Vicecomes exarsit, ut anno insequenti Jacobum Vermium militari arte insignem cum justo exercitu in agrum Bononiensem immiserit. Ad Casalechium tertio ab urbe lapide VI Kal. Julii acriter dimicatum, mutante hinc inde fortuna; ad extremum Bentivoli Copiæ numero, et viribus impares deletæ, ac in fugam actæ. A victoribus populi studio in urbem receptis renovato prælio, cum Bentivolus eorum armis fortiter obstitisset, tandem a suis desertus, fortunæ cedere coactus, mutata veste in cujusdam vetulæ domo delituit, a qua spe lucri proditus, in Forum tractus dilaniatur.

Eo fermè tempore, nonum, quem damus æreum pauculo argento mixtum nummum, fuisse cusum censemus; in cujus IX prima facie legitur BONONIA. In opposita MATER STVDIORVM. littera I deficiente; quod integrum verbum habetur in X subsequenti a diversa matrice prodito.

Anguis puerulum vorans, Vicecomitum stemma, et Urbis nomen in undecimi argentei nummi margine exhibentur: in cuius XI postica idem serpens apparet insculptus cum hac inscriptione MA-

(1) *De Episcopis Bononiensibus lib 3.*

TER STVDIORVM. Vicecomites Bononia potiti ad alterum tantum annum Principatum tenuere, quo in Ecclesiæ potestatem redacta est. Jis ergo imperantibus nummum cusum censemus; sub patre ne, qui tertio a capta Urbe mense interiit, an Joanne Maria filio ejus successore non satis liquet.

XII Duodecimus æreus nummus ostendit in prima facie nomen Urbis, et binas claves in decussim trajectas. A tergo Sancti Petronii Urbis Episcopi, ac Patroni stantis imaginem elevata dextera ad benedicendum, sinistra Urbis iconem sustinentis, litteris in gyrum positis S. PETRONIVS. Quæ omnia observantur

XIII pariter in XIII. a diversa tamen matrice prodito. Hoc genus

XIV monetæ Bononienses cudere ceperunt anno MCCCCVI.

Decimus quartus æreus prefert ex una parte Sanctum Petronium, ex altera Urbis stemma cum inscriptionibus ut in antecedenti.

XV In decimi quinti argentei nummi margine binæ claves decussatæ inter columnam coronatam, Martini V. stemma, et Leonem conspiciuntur, cum hac voce BONONIA. Exhibet postica epigraphem MATER STVDIORVM. quatuor postremis litteris in medio collocatis. Cum anno MCCCCXVI. Bononienses ab Ecclesia defecissent, Martinus V., qui fuerat in Constantiense Concilio Pontifex renuntiatus, eos ad obsequium revocaturus, Braccium Fortebraccium Perusinum ex oppido Montono militia clarum anno MCCCCXX. cum equitatu, peditumque magna manu ad occupandam Bononiam immisit: quo periculo territus Antonius Bentivolus ex Joanne natus, Urbis Primas ad Pontificium Legatum in Castris degentem perrexit, eique Urbem submittere, si sibi Castellum Bononiense liberè dimitteretur, et quædam deditionis pacta optima fide servarentur, pollicetur. Annuente Legato, Bononienses ad Pontificem regressi in ejus cultum nummum cudère.

XVI. Tres subsequentes argenteas monetas Eugenii IV. temporibus, qui ab anno MCCCCXXXVI. usque ad initium MCCCCXXXVIII

XVII Bononiæ consedit, fuisse obsignatas, Xaverius Scilla (1) est auctor. Præferunt hæ easdem inscriptiones, quarum postrema ab incauto

(1) Xaverius Scilla in libro cui titulus = *Breve notizia delle Monete Pontificie Antiche e Moderne &c. pag. 21.*

incauto artifice repetitis characteribus fuit exarata, uti ex ejus typo manifestè evincitur. XVIII

Decimus nonus æreus ostendit Sancti Petronii protomen pectore tenus, Urbis insigne, et lemma S. PETRONIVS. In adversa duas claves invicem innexas, quibus supereminet anguis Vicecomitum scutum tesserarium, cum inscriptione DE BONONIA. Post Eugenii discessum immoderata Præsidum avaritia læsi, exacerbatique Bononienses, ad eos exturbandos Philippi Mariæ Mediolani Ducis opem adscivere; qui sub ductu Nicolai Picinini militia celebris immissis copiis, maxima cum ignominia ejecti sunt. Cæterum cum Franciscus Picininus, cui Pater Præsidii curam demandaverat, novis vectigalibus, tributisque in populum sævire cepisset, Cives irritati, Annibale Bentivolo auctore, et Duce, in eum anno MCCCCXLIII. insurgunt, capiunt, et in custodiam tradunt; nec multo post reliquæ hostium turmæ ad Sanctum Georgium castrametatæ, cesæ fugatæque. Quibus actis, Annibali unanimi Civium consensu in præmium virtutis Urbis regimen concreditur. Vicecomitis ergo milite Bononiæ consedente, nummum percussum autumo. XIX

Erectus Leo anterioribus pedibus vexillum sustinens, cum Monetariorum prope pectus nota in aureo sub num. XX. nummo sculptus est. A tergo eminet Sanctus Petrus stans, ad cujus dextrum latus Pauli II. stemma, ad sinistrum Cardinalis Dominici Capranici Bononiæ Legati gentilitium scutum, litteris in orbe positis S. PETRVS APOSTOLVS. XX

Eadem Leonis salientis imago cum Monetariorum signo inspicitur pariter in area subsequentis argentei nummi (1) cum cir-

(1) Hunc nummum illo ævo quatuor Bononinorum argenteorum valorem æquasse, et *Bononenum Grossum* fuisse vocitatum, ex Instrumento Locationis Zecchæ (quod Argelatus *Tom.* 4. *pag.* 311. *et seq.* in lucem prodidit) Paulo de Lupercis, et Joanni de Federicis a Bononiæ Regimine sub die 4. Aprilis 1464. ad quinquenium factæ cognovimus. *Bononenus Grossus* ad lancem Venetam examinatus septuaginta grana argenti cum dimidio non excedit; ex quo evincitur in Bononiensi Libra 352. grana argenti cum dimidio extitisse, quæ ad præsens habita ratione ad monetas Clementis XI. (ut diximus in Libro *Delle Monete di Ferrara* typis edito Ferrariæ anno 1761.) pro obolis vulgo *bajocchi* quinquaginta novem et denariis duobus expenderentur. Plura de Bononiensis Libræ valore scire cupiens, adeat enuntiatum Librum nostrum *Cap.* 1. *et* 2. = in quo tamen omisimus, Libram hancce de anno 1339. uti ex indubiis chartis excerpsimus, unum Solidum *Venetorum Grossorum* æquasse, qui, uti in antedicto Libro *pag.* 60. ad unguem demonstravimus, stabat cum obolis 93. den. 6. nostræ Ferrariensis monetæ, seu cum Libris novem, et solidis septendecim hodiernis Venetis.

cumducta epigraphe BONONIA MATER STVDIORVM. In
XXI opposita exhibetur Sanctus Petronius sedens, dextra Urbis typum,
sinistra pedum sustinens; his vocibus in orbe exaratis. S. PETRO-
NIVS DE BONONIA.

Vigesimus secundus argenteus præfert in anteriori facie Urbis
nomen: in posteriori salientem Leonem, et verbum DOCET.
XXII Bononenus hic vocabatur, quorum viginti Bononiensis Libræ
valorem æquabant: cum granis 17 $\frac{1}{2}$ in pondere convenit, et
eo tempore, quo Bononenus grossus, cusus est.

En Quatrenus ab iisdem Monetariis obsignatus, cujus prima
frons demonstrat Sancti Petronii sedentis imaginem Urbis typum
XXIII sustinentis. Altera præfert claves decussatas, Papalem mitram,
et epigraphen DE BONONIA

Qui sequitur Parvulus nuncupabatur, in cuius antica Urbis stem-
ma, et nomen, in postica Leo saliens, et vox DOCET. conspi-
XXIV ciuntur.

Aureus, quem damus sub num. XXV., nummus exhibet in
area salientem Leonem vexillum sustinentem, ad cujus poste-
XXV riores pedes præstantissimæ Familiæ Bentivolæ gentilitia tessera
cum epigraphe in gyro BONONIA DOCET. A tergo Sanctum
Petronium, et lemma ut in XXI. Hic, et duo subsequentes sub
Joanne II. Bentivolo cusi sunt; qui quasi Dominus Urbis effe-
ctus, cum per plures annos omnia ex arbitrio administrasset, a
Julio II. anno MDVI. armis petitus Mediolanum cum familia
(1) et gazis se se recepit, ibique biennio nondum exacto, ex
hac vita migravit. Multa, quæ de percelebri hoc Viro dicenda
forent

(1) Joanne Bononia discedente, Annibal major natu ad Levirum Alphonsum Ferrariæ Ducem cum uxore, ac filiis confugit; nec multo post Principatum recuperaturus ad Gallica castra cum Hermete fratre profectus, Regiis armis, et amica factione adjutus anno MDXI. in Urbem receptus est. Eius porrò conatum Ecclesiæ arma hispanicis consociata irritum insequenti anno fecere; quæ cum Bononiam ardenti furore properarent, et maximam sibi Cives omni præsidii spe destituti calamitatem pertimescerent; Annibal, ut eorum et suæ saluti consuleret, Urbe relicta Ferrariam remigravit; ibique ab Alphonso comiter exceptus, amplissimisque donatus privilegiis Bentivolæ Familiæ fundamenta jecit, ex qua præstantissimi Viri Purpuris, Litteris, ac Armis conspicui prodiere; inter quos Marchio Guido in humanis existens merito recensendus, qui inter Magnates Hispaniarum adscriptus Majorum suorum magnificentiam non solum sustinet, sed suis egregiis dotibus adauget.

ferent omisimus, cum fusius in prima Dissertatione de ejus preclare gestis egerimus.

In vigesimosexto æreo argento mixto visitur Bentivolæ Gentis icon tesseraria, cui superemineat siglæ I. B. *Joannes Bentivolus*. In adversa exhibetur Sancti Joannis Evangelistæ imago cum ejus nomine in circuitu. XXVI

En iterum Joannis Bentivoli nomen in limbo anterioris faciei nitidis characteribus exaratum; in cujus medio ejusdem stemma. In posteriori Aquila expansis alis apparet insculpta, circum quam hæc legitur epigraphe CONCESSIO MAXIMILIANI. Joannes enim a Maximiliano Imperatore facultatem cudendi monetas reportaverat anno MCCCCXCIV. XXVII

Repræsentatur in vigesimo octavo aureo (1) nummo Iulii II. Insigne sub inscriptione IVLIVS II. PONT. MAX. In adversa Sanctus Petrus stans, Urbis, et Legati stemmatibus hinc inde dispositis. Julius, pulso Bentivolo, maxima cum pompa Bononiam pridie nonas Novembris ingreditur, ibique cum ad sequentem annum fuisset commoratus, Romam reversus est. Nummus sub Francisco Cardinali Alidosio percutitur, Bononiensi Præfectura cum titulo Legati condecorato anno MDVIII. XXVIII

Julii rursus agnoscitur stemma in antica sequentis aurei nummi: in cujus postica apparet Sancti Petri stantis imago hisce vocibus circumsepta. S. PETRVS DE BONONIA. XXIX

Aureum postremum nummum eleganter elaboratum in honorem Leonis X. fuisse sculptum, inscriptio, et gentilitia parma edocent. In ejus adversa parte Sanctus Petrus stans inspicitur, ad cujus latera Urbis, et Julii Cardinalis Medicei insignia, Purpura, et Legati munere cohonestati anno MDXIII. XXX

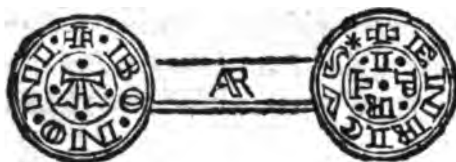
I II

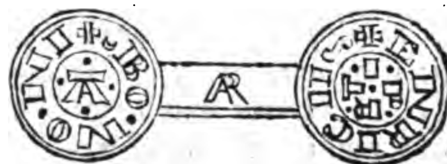
III

(1) Hic nummus inter conspicuos recensendus, neque a Scilla memoratus.

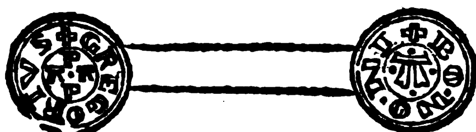
III

IV

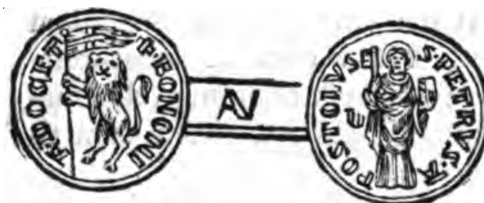
V

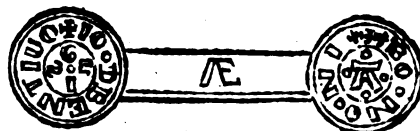
VI

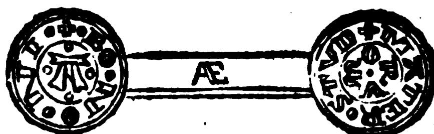
VII

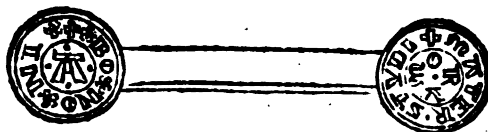
VIII

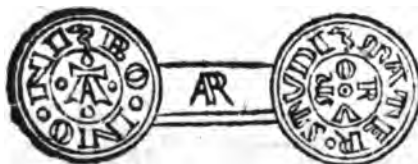
IX

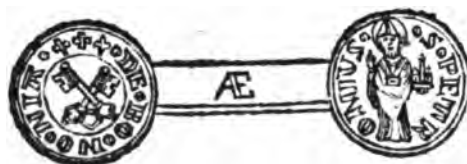
X

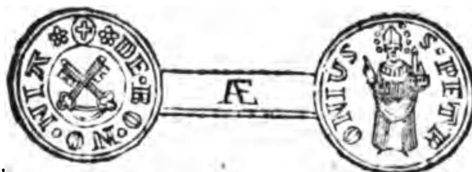
XI

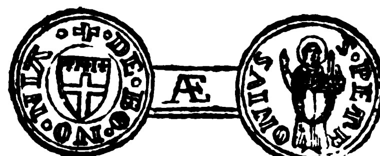
XII

XIII

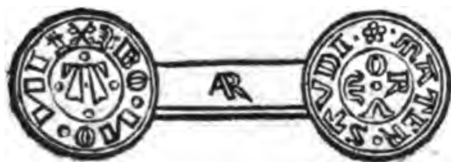

XIV

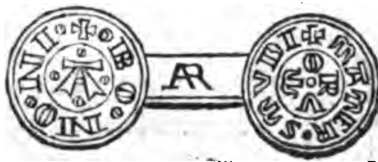

XV

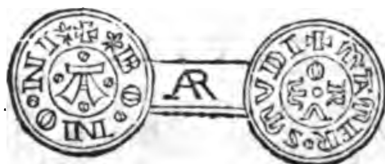
XV

XVI

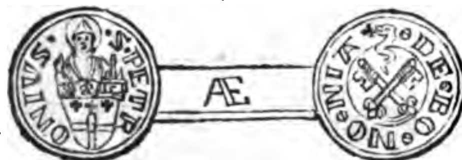
XVII

XVII

XIX

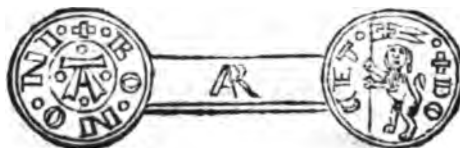
XX

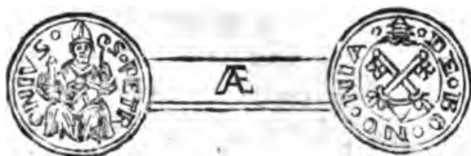
XXI

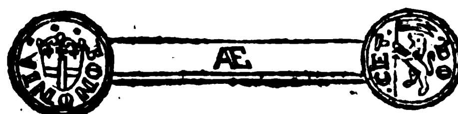
XXII

XXIII

XXIV

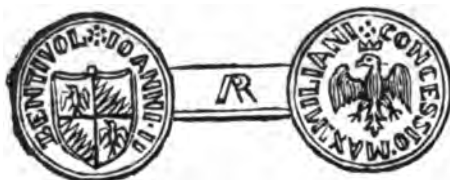
XXV

XXVI

XXVII

XXVIII

XXIX

XXX

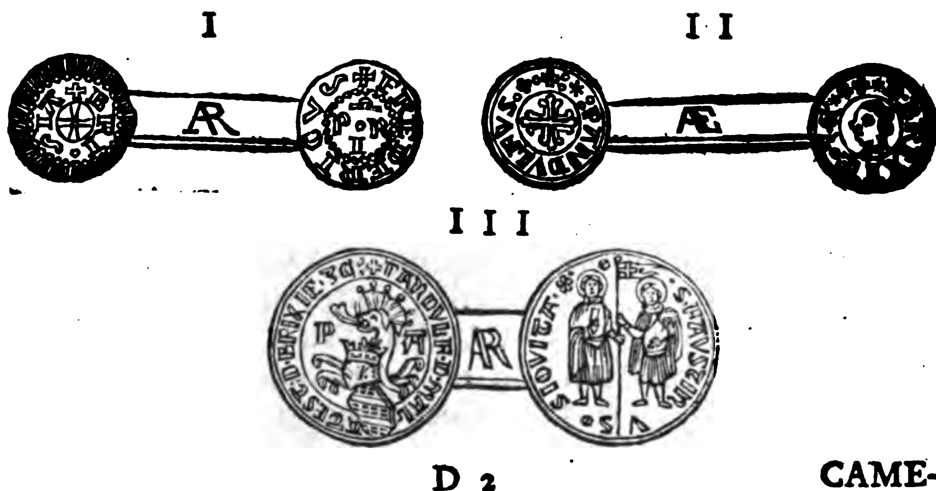

BRIXIÆ.

CUm a Friderico Œnobarbo Imperatore Brixiæ degente anno MCLXII. Brixianus Populus jus Zecchæ (1) reportasset suos nummos ejus, et Urbis nominibns inscriptos signare cepit;
I quorum unum hucusque non evulgatum hic exhibemus. Est ex infimo argento conflatus, et præfert in concava facie Crucem cum litteris circumscriptis BRISIA. In convexæ area habentur exarati characteres I. P. R *Imperator*, in margine FREDERICVS. In-

(1) Capriolus *in historia Brixiana pag.* 97.

Inter raros recensendus est secundus æreus referens ex una par- II .
te Crucem affabrè elaboratam , et hanc vocem PANDVLFVS:
ex altera Ethiopis caput Pandulphi symbolum cum inscriptione
D. BRIXIE . 3.Ꞓ. *Dominus Brixiæ et cætera* . Nec minoris ra- III.
ritatis ejusdem Pandulphi alter subsequens argenteus (1) cujus antica ostendit gentilitiam Malatestarum tesseram , et litteras hinc inde P. A. Pandulphi nominis initiales , cum hac inscriptione PANDVLF. MALATEST. D.BRIXIE 3. Ꞓ. In opposita eminent Sanctorum Faustini, et Jovitæ Urbis Protectorum imagines vexillum sustinentium , verbis in gyrum positis S. FAVSTINVS. S. IOVITA. Pandulphus Malatesta Fani Regulus bellicarum rerum cupidus , in Castra Joannis Galeatii Mediolani Domini se contulit ; ibique inter primarios Duces cooptatus , cum fortem pluribus in bellis navasset operam , et maximam sibi nominis celebritatem comparasset , Brixiana Prætura insignitur , qua in ejus successorem abusus est. Etenim fidelitatis legibus protritis , a Joanne Maria , qui extincto Patre Principatum capessiverat , deflexus , Brixiæ dominium , ac Bergomi sibi temere ascivit , tenuitque ad annum MCCCCXXI. quo cum ab Philippi Mariæ armis , qui fratri successerat , gravissimè peteretur , et diù posse resistere desperaret , ad suum Principatum remeavit. Pandulpho ergo regnante , bini hi nummi cusi sunt.

(1) Nummus cum eo convenit, quem dedimus in altera dissertatione sub num. III. præter vexillum, quod in hoc a Sanctis sustinetur ; et inscriptionis characteres diverso in loco collocatos.

CAMERINI.

PErgimus ad Camerinenses nummos, inter quos primum locum dabimus argenteo exhibenti ex una parte Sanctum Anso
I. vinum ad Camerinensem Ecclesiam inauguratum anno DCCC-XVI., cui cum per quatuor et viginti annos prefuisset, virtutibus, ac miraculis coruscans migravit ad Dominum. In ejus opposita affictа apparet Crux hisce notis circumsepta VRBS CAMMERINA: VRBS CAMMERINA legitur pariter in prima se-
II. cundi ærei nummi fronte, quatuor postremis litteris in centro ad formam crucis collocatis. In adversa ejusdem Sancti Ansovini stantis eminet imago dextra benedicentis, læva crucem gestantis cum lemmate ut in superiori.

In omnibus convenit cum antecedenti, quem damus sub num.
III. III. æreus nummus, præterquamquod hæ siglæ G. L. e lateribus Sancti inspiciuntur nomen forsan, et cognomen Præfecti Monetarii indicantes.

Quartus æreus nummulus ostendit in anteriori facie Sancti Ansovini caput: in posteriori crucem, et Urbis nomen. Ut
IV. porrò aliquod de horum quatuor nummorum ætate, characterum forma parum inter se discrepantium judicium feramus, eos post annum MCCCCXXXV. a Camertibus cusos suspicamur; quo tempore, Varanis, qui diu Urbis Principatu potiti fuerant, per popularium seditionem exactis, in libertatem se vindicarunt; qua per decennium tutata, Rodulphus (1) et Julius Cęsar ex eadem familia nati superstites Caroli Fortebracii Perusiæ Reguli armis adjuti avito imperio restituti sunt.

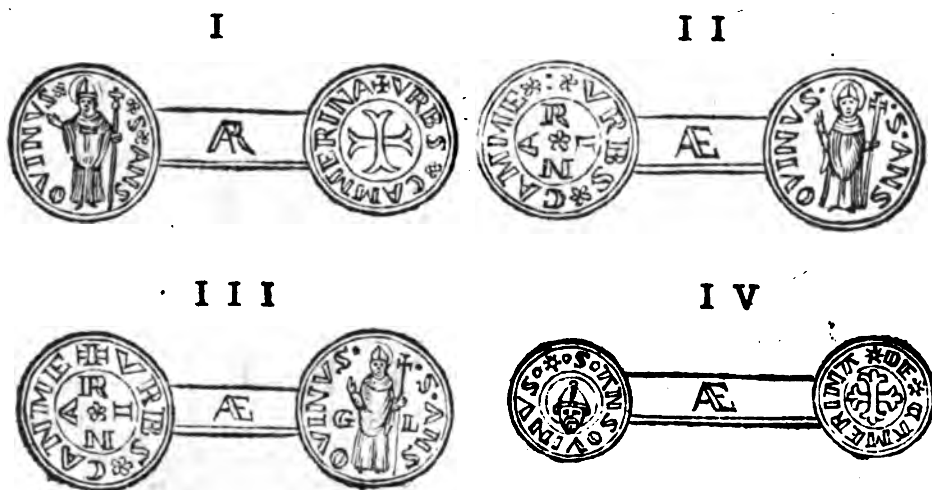
Bini sequentes argentei ostendunt in anticis Borgianæ Familiæ insignia verbis in gyrum positis: IOANNES BOR*gia* DUX
V. CANMERINI. In posticis Sancti Venantii Urbis tutelaris imaginem sub inscriptione S. VENANTIVS. DE CAMERI*no*. Camerino anno MDII. a Cæsare Borgia Duce Valentino Eccle-
VI. siæ armis occupato, et Julio Cæsare cum tribus filiis enecato, Alexander VI tunc summus Pontifex dictam Civitatem eodem anno

(1) Ex Rodulpho et Camilla Estensi Nicolai III filia prodiit Hercules ille, qui post mortem Patris cum a Julio Cæsare acerbè tractaretur Ferrariam se contulit; ibique Herculis tunc Ducis præsidio sedem fixit, suamque Familiam, quæ adhuc viget, propagavit.

anno IV. Non. Sept. in Ducatum erexit, et Joanni Borgiæ quinque tantum annos nato Fiduciario jure conceſſit; ſub cujus imperio nummi cuſi ſunt.

In ſeptimo aureo nummo inſpicitur Ioannis Mariæ caput lit- VII.
teris in gyrum poſitis IO*annes* MARIA CAMERINI DVX. A tergo Principis ſtemma ſub epigraphe LEO. X. PONT. MAX. DECORAVIT. Julius Cæſar Ducis Valentini ſuſpicatus adventum, ſano uſus conſilio Joannem Mariam filium cum pretioſioribus Venetias miſit, ut, ſi res ſuæ in pejus laberentur, diſcrimini ſuperſtes eſſet. Hic poſt elatum Alexandrum Camerinum reverſus in Paternum ſolium populo annuente conſcendit, et a Leone X Ducis titulo cohoneſtatur anno MDXIII.

Joanni Mariæ abſque viri prole functo anno MDXXVII. Ju-
lia unica ejus filia ſucceſſit, ſub qua quatuor ſubſequentes num- VIII.
mi aureus unus, argentei bini, æreus poſtremus cuſi ſunt. Hæc IX.
Guidoni Ubaldo Urbini Duci deſponſata ad annum uſque MD- X.
XXXVIII. tenuit Principatum; quo tempore Camerinum fuit a XI
Pauli III. armis occupatum, et ad Eccleſiaſticam juriſdictionem redactum. Et hæc de inclyta Varana Familia dicta ſufficiant; cum in altera Diſſertatione copioſiùs diſſeruerim.

CAS-

V

VI

VII

VIII

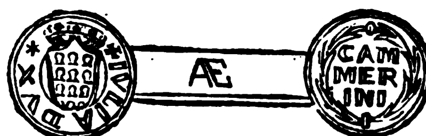
IX

X

XI

CASTRI

HActenus Camerinensibus nummis operam dedimus, modò verò Castrensibus navanda est; in quorum primo argenteo perhibetur Farnesiæ Gentis stemma cum circumducta inscriptione I. P. LOYSIVS F. DVX CAST. I. *Petrus Aloysius Farnesius Dux Castri primus*. Exhibet in postica parte Unicornem, qui cornu in flu-

in flumen conjecto serpentes fugat, et lemma VIRTVS SECVRITATEM PARIT. Patrem habuit Aloysius Alexandrum Cardinalem Farnesium, qui in locum Clementis VII., sumpto Pauli III. nomine, fuit Pontifex inauguratus anno MDXXXIV. Humanis hic ductus affectibus, cum suos omnibus, quibus posset, honoribus divitiisque decorare summopere niteretur, Castrum cum Ducis titulo Filio edixit; sub cujus imperio hic, et subsequentes nummi signati sunt.

Secundus argenteus ostendit in antica iconem scutariam, et inscriptionem ut in superiori. In adversa S. Savinum Urbis Protectorem, et verba SAVIN.VRB. CASTRI. CVS. *Savinus Urbis Castri custos*. II.

Tres, qui subsequuntur ærei nummi, in omnibus fermè simillimi demonstrant in anterioribus faciebus nomen, et insignia Principis. In posterioribus verò ipsummet Sanctum Protectorem stantem in actu benedicendi, et litteras in orbe positas SANCTVS SAVINVS III. IV. V.

Ejusdem Ducis nomen, et gentilitium scutum inspiciuntur pariter in prima sexti argentei nummi parte; in cujus opposita Sanctum Savinum pectore tenus Castrenses insculpsere, cum notis in circuitu SANTVS SABINVS VI.

In postremo argenteo visitur Aloysii facies barba obumbrata. Verba P. LOYSIVS FAR. in orbe exarata cum iis DVX CASTRI I. in area posticæ exculptis connectenda sunt; quæ sonant: *Aloysius Farnesius Dux Castri primus*. Paulus III. altiora pro Filii imperio meditatus Parmam, et Placentiam, Nepete, et Camerino, quod ipse ab Urbinate, ut superius diximus, armis repetierat, et in Octavium nepotem beneficiario jure transtulerat, Ecclesiæ in commutationem redditis, Aloysio assignavit anno MDXLV. Qui cùm gravi manu subditos gubernaret, atque ad libidines in utroque sexu intenderet, Procerum odia sibi conciliavit. Facta ergo in eum conspiratione, IV. idus Septembris MDXLVII. in Arce Placentiæ, Augustino Lando auctore, confossus est: Cadaver in publicum dejectum a furente populo per vias maximis affectum probris extractum, tandem sepulturæ datum. VII.

CLU-

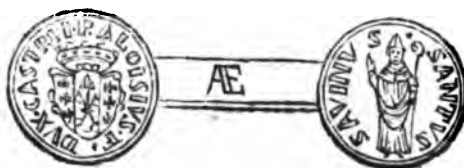
I

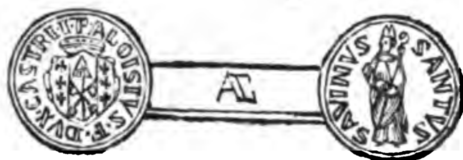
II

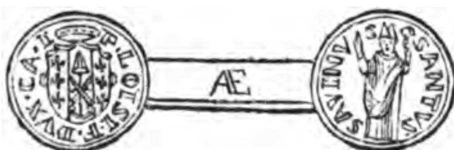
III

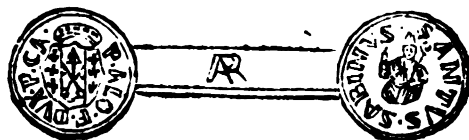
IV

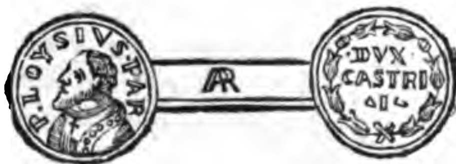
V

VI

VII

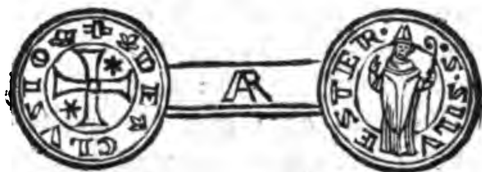
CLUSII

ETſi Muratorio , Argelato , et reliquis monetarum Scriptoribus Cluſina monetaria officina in hanc uſque diem latuerit: attamen ex hoc pereleganti , ac præſtantiſſimo argenteo nummo, cujus typum ſubnectimus , Cluſium antiquiſſimam Etrurię urbem inter primarias duodecim recenſendam olim ſuam Zeccam
I. tenuiſſe , manifeſtè evincitur . Exhibet hic in anteriori fronte

Sancti

Sancti Episcopi imaginem elevata dextera ad benedicendum, læva pastoralem virgam sustinentis, cum epigraphe S. SILVESTER. In posteriori Crucem, et Urbis nomen ad nummi marginem exaratum DE CLVSIO. Cur porrò Sanctum Silvestrum in nummo Clusini exculpserint, cum ab iis Sanctus Secundinus uti Patronus principalis veneretur; poterit aliquis me eruditior Clusii natus maiori felicitate inquirere, ac memorare.

I

COMI

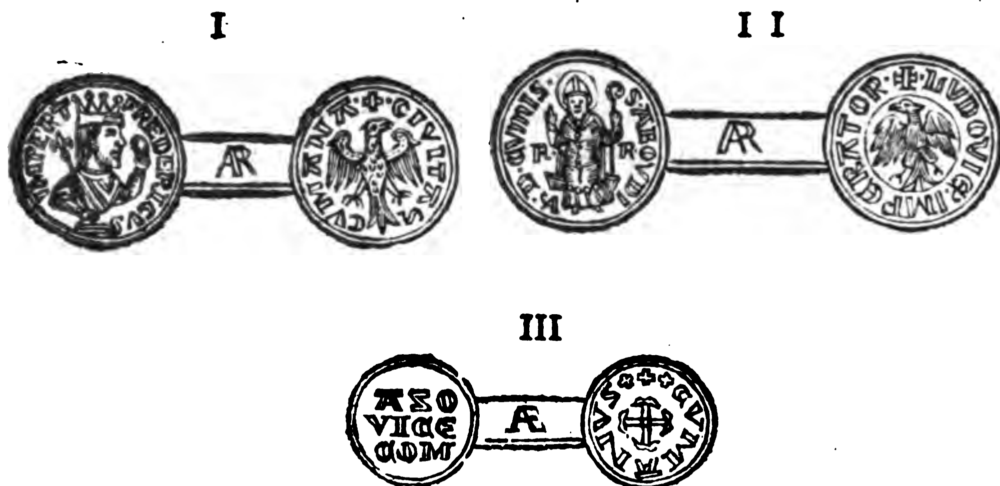
Vindicata e tenebris Clusina moneta, nunc de Comensibus aliquid differere operæ pretium est. In harum prima argentea(1) adsculptum intuemur Friderici II. Imperatoris caput corona redimitum, cum ejus nomine in circuitu. In adversa Aquilam expansis alis, hisce verbis in gyrum positis CIVITAS CVMANA. I.

Secundus argenteus nummus ostendit in anteriori facie Sancti Episcopi sedentis protomen, litteris hinc inde positis F. R. *Franchinus Rusca*, et in margine has voces S. ABOVDIV DE CVMIS. *Sanctus Abundius de Cumis*. Hic est Sanctus Abundius Urbis Patronus principalis, qui anno CCCCL. Comi Episcopus initiatus, cum per annos undeviginti Ecclesiam sanctissimè gubernasset meritis plenus evolavit in cœlum; cujus corpus in Ecclesia sui nominis requiescit. Posticam implet Aquila, cum circumducta inscriptione LVDOVIC IMPERATOR. Gliscentibus inter II.
Vitanos, et Rusconos præclarissimas Comi familias simultatibus, intestinisque bellis, populoque partim his, partim illis adhærente, ingentes calamitates, et damna Urbs diu perpessa est.

(1) Differt hic ab evulgato a Muratorio sub num. I. Etenim ille viginti grana in pondere non exsuperat: noster autem granis quadraginta æquipollet.

Poſt varios deinde caſus, Ruſcona prævalente factione, Franchinus in Capitaneum, et Dominum anno circiter MCCCXXII. electus eſt: ad quem cum divertiſſet Ludovicus Bavarus, et Comi aliquandiu conſediſſet, eo tempore nummum cuſum cenſendum.

In tertio æreo argento mixto nummo inſculpti apparent hi characteres totam primam frontem occupantes AZO VICECO-
III. Mes. A tergo Crux hac voce circumſepta CVMANVS. Obierat Leo de Lambertenghis Epiſcopus Novocomenſis, et in ejus locum Benedictum ab Aſinago ex Dominicana familia Joannes XXII. tunc ſummus Pontifex ſuffecerat: quo tempore Valerianus Franchini frater a Maioris Eccleſiæ Capitulo fuerat ad eandem Sedem adlectus: quod cum accepiſſet Pontifex Fratres ſacris execrationibus innodavit, Urbemque Interdicto ſuppoſuit. Interea Benedictus, cum in tuto res ſuas locare ſibi propoſuiſſet, conſcripto Vitanorum auro milite, auxiliiſque Graſſorum fretus, Comenſi agro in fidem accepto, Urbem terra lacuque circumvallavit. Hiſce rebus admodum deterritus Franchinus, cum ſe auxiliorum dejectum ſpe, viribuſque imparem cognoſceret, ne a populo ob ſuam tyrannidem exacerbato turpiter eiiceretur, Urbem Azoni Mediolani Domino, Civibus annuentibus, anno MCCCXXXV. adjudicavit: quo tempore Comenſis populus ſuos nummos Azonis nomine inſcriptos cepit obſignare.

COR-

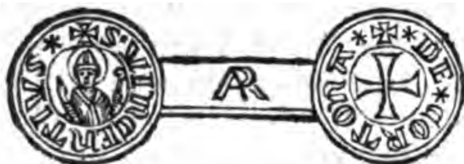
CORTONÆ

INter pretiosiores Italiæ nummos jure ac merito ab Officina Cor-
tonense proditi, ob paruum numerum quos Cortonenses cusère, re-
censendi sunt. Horum unum evulgavit Muratorius, alterum tan-
tùm nobis licuit inspicere, et juris nostri facere. Est hic argen-
teus, et ostendit ex una parte Sancti Vincentii Episcopi, Ur- I
bis Patroni imaginem cum circumducto lemmate S. VINCEN-
TIVS. Ex altera Crucem, et inscriptionem DE CORTONA. Cor-
tonam Jani temporibus conditam, atque a Crotone Herculis
consocio reædificatam, deque suo nomine Cortonam dictam, in-
genui Scriptores prodidere. Hæc una ex antiquioribus Tusciæ
urbibus suam libertatem conservavit, quousque in Romanorum
transiit potestatem, stetitque quamdiu illorum res effloruere: qui-
bus evanescentibus Gothorum, et Longobardorum suscepit ju-
gum; eoque excusso sua libertate usa, tribus ad tempus creatis
Consulibus, populari cepit administrari imperio. Dissidentibus
porrò inter se Civibus, partim Guelphæ, partim Ghibellinæ fa-
ctioni adhærentibus, non paucas sanguinis effusiones Urbs passa
est: cumque aliquando Ghibellina prævaluisset potentia, Are-
tinosque Guelphos ad ejus retundendam audaciam aversa pars
accivisset; hi dubia etiam luce unius Portæ proditione Cortonam
ingressi, in plurimos nulla habita fide insævierunt, cæteros for-
tunis denudatos exilio mulctarunt; quod contigit anno MC-
CLV. Verùm quadriennio nondum exacto Senensium ope in pa-
triam restituti, iterum sub Consulatu liberi, suique juris fuere
non ultra annum MCCCXXV. quo tempore, cum Proceres no-
va in populares molirentur, et Raynerius de Casali optimus ci-
vis eorum insidias detexisset, hunc sibi Principem Populus ad-
scivit; in cujus Familia stetit imperium ad annum MCCCCIX.
quo Cortonenses a Ladislao Neapolis Rege gravi obsidione pres-
si, ut Urbis, agrorumque direptionem declinarent, et se ab
Aloysii (1) tyrannide eximerent, Regi Sacramentum dixere;

(1) Aloysius aura dominandi elatus, cum Franciscum patruum, qui per se-
ptem annos Cortonenses res gubernaverat, per proditionem enecasset, Urbis ce-
pit Principatum: at biennio post a Ladislao interceptus, et Neapolim missus,
diu in carceribus detentus tanti facinoris pœnam luit.

qui, pace cum Florentinis ſequenti anno conciliata, eis ſexaginta aureorum Florenorum millium pretio Urbem ceſſit, quorum poteſtati ſubdita fuit, donec et ipſi, ammiſſa libertate, ſub Familia Medicea eſſe çepere.

I

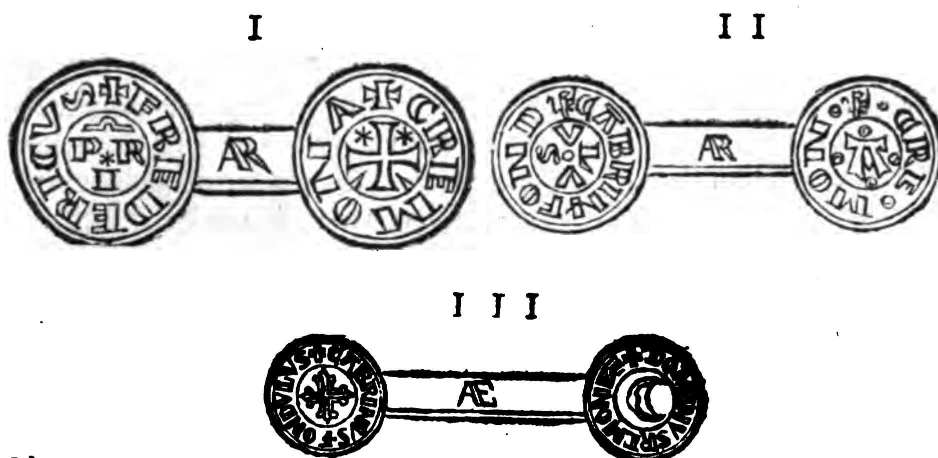
C R E M O N Æ.

PRimum hìc exhibitum argenteum aliquantulum detritum num-
I. mum, cum octo et viginti granis in pondere convenientem, ex characterum forma ad Fridericum Œnobarbum ſpectare autumo, a quo jure Monetæ anno MCLV. Cremonenſes donati ſunt. Hujuſce Imperatoris nomen in primæ frontis margine exaratum cernimus, et in area I. P. R. ideſt *Imperator*. In adverſa apparet Crux cum inſcriptione CREMONA.

Totam ſecundi argentei ſummæ raritatis nummi anteriorem
II. partem occupant hi characteres CABRINVS FONDVLVS; quatuor poſtremis litteris in medio collocatis: in limbi ſummitate inſculptus habetur Leo ſaliens anterioribus pedibus acinacem ſuſtinens Fonduliorum teſſerarium ſcutum; eademque Leonis imago inſpicitur pariter in oppoſitæ margine, ſubſequente voce CREMONA.

Sequitur alter ejuſdem præſtantiæ nummus ipſiuſmet Tyran-
III. ni nomine conſcriptus; in cujus adverſa hoc advertendum, litteram C. in ejus area excalptam, cum illis in circulo exaratis eſſe conectendam, et ſic legendam epigraphem DOMINVS CREMONE. Cabrinus Fondulus ad Dominatum aſpirans, Carolo Cavalcabove Cremonæ Tyranno Mediolano redeunte, in oppido Macaſturnæ ad convivium excepto, enecatoque, Urbem ſui juris fecit anno MCCCCVI. Hic in Principatu confirmatus Generale

rale Studium Cremonæ erigendi MCCCCXIII. a Sigiſmundo Imperatore Privilegium reportavit, quem una cum Joanne XXIII Pontifice (1) ſubſequenti anno ſumma cum magnificentia excepit. Verùm cum Philippus Maria ad exturbandos tyrannos, qui Mediolanenſem Ditionem invaſerant, enixè ſe ſe dediſſet, et in Fondulum valida arma ſub Carmaniolæ ductu impuliſſet: is quadrimeſtri obſidione tolerata, tandem omni auxilii dejectus ſpe Urbem dedidit anno MCCCCXX (2), et ad Caſtrum Leonis, quod accolæ *Caſtellcone* vocant, ſe contulit; ibique cum ad annum MCCCCXXIV. imperaſſet, a Philippo Maria Mediolani Duce, ut ſe ab ejus inſidiis, quod ipſe dictitabat, eximeret, proditoriè menſe Maii interceptus, et Mediolanum ductus, anno qui inſecutus pridie idus Februarii capite plexus eſt. Fertur Cabrinum morti proximum exclamaſſe, unum ſuum extare pœnitendum factum, quod Pontificem, et Cæſarem e celeberrima Turri, in cujus apicem ſolatii cauſa conſcenderant, minime præcipitaſſet; quo tanto facinore ſanè immortalem ſibi gloriam peperiſſet.

DECIA-

(1) Ad hanc Urbem convenere acturi de Concilio Œcumenico Conſtantiæ convocando, ad reformandam Eccleſiam a tribus incertis Pontificibus eo tempore turbatam, et bellum in Ladiſlaum Neapolis Regem, cenſuris jam devinctum excitandum, qui, Roma occupata, toti Eccleſiæ ditioni inhiabat.

(2) Urbis deditionem anno MCCCCXXII. contigiſſe in altera Diſſeratione ſcripſi; quod emendandum.

DECIANÆ

DEciana vulgo *Desana* agri Vercellensis Oppidum sub Ticionum familia esse cepit anno MCCCCXI. Horum primus Ludovicus fuit Theodori Montisferrati Marchionis Cancellarius, qui pro se et suis posteris Loci dominium cum omnimoda Jurisdictione ab ipso Marchione, et Vercellensi Populo reportavit; ea tamen conditione, ut Oppidum propter bellorum discrimina jam dirutum reædificaretur. Ædificiis ergo auctum, ac in splendidam formam redactum jure Zecchæ donatur; uti ex hisce, quos hic
I damus, nummis evincitur; in quorum primo argenteo exhibetur Ticianæ Gentis tesseraria icon, cui supereminet Aquila pectore tenus, hisce vocibus in gyrum positis LVD. TICIO DECI. CO. VI. IM. *Ludovicus Ticio Decianæ Comes Vicarius Imperialis.* In opposita Sancti Alexandri equitantis effigies cum lemmate SANCTVS ALEXANDER

Aquila expansis alis visitur in secundo ex infimo argento con-
II flato nummo totam ejus aream occupans, sub circumducta epigraphe JO. BART. TICIO DECI. CO. VI. IM. *Joannes Bartholomæus Ticio Decianæ Comes Vicarius Imperialis.* Ostendit postica ejusdem Sancti Alexandri stantis imaginem, sinistra gladio innixi, vexillum dextra sustinentis, et verba uti in superiori.

Bini, qui sequuntur, ærei nummi ab eadem monetaria offi-
III cina prodiere. Demonstrat primus in area bicipitem Aquilam, inferius Oppidi, ut censeo, insignia; in limbo hæc verba MON.
IV NOV. COM. DEC. quæ sic interpetror *Moneta nova Communitatis Decianæ:* a tergo Sancti Leonardi Episcopi effigiem, cum ejus nomine in margine exarato: quæ omnia inspiciuntur pariter in postremo, dempta anticæ inscriptione, quæ sic legitur MONETA DECIAN*æ*.

I II

EUGU-

III IV

EUGUBII

DEcianæ perlustratis nummis, nunc tempus Eugubinos commemorare; sed antequam eos describendos aggrediar, non abs re erit aliquid de hujusce Urbis initiis disserere. Eugubium, claram Umbrorum urbem, ad Romanorum usque tempora sua libertate usum autumo, cum quibus inito foedere Romana Civitate donatum est. Verùm, occupata a Gothis, dein a Longobardis Italia, illorum ad reliquarum Civitatum exemplum jugum sustulit; quibus pulsis Romanorum Pontificum haberi cepit imperio, quod octavo sæculo evenit. Paruere dein Eugubini Imperatoribus, paruere Tyrannis, quorum unus Joannes Gabriellius, qui patriam invasit anno MCCCL. tenuitque ad MCCCLIV. quo ab Egidio Cardinali Carilla Apostolicæ Sedis Legato deturbatus est. Eum secutus est Gabriel ex eadem familia Eugubii Episcopus, qui Galeotti de Malatestis Arimini Dynastæ armis fretus Urbem subegit, eamque in Vicariatum a Pontifice reportavit; maxima herclè Civium injuria, quorum motus cum se retundere posse diffideret, pacto quinque millium Florenorum aureorum pretio, nec non Cantiano, ac Serra Sancti Abundii sibi retentis, Urbe dimissa, Cantianum se contulit, ibique non multo post fatis concessit. Quo tempore cum pactam pecuniam Francisco Gabrielis fratri Eugubini persolvere renuissent ad arma ventum est; cumque se viribus impares agnoscerent, Antonio Feltrio Urbinatium Comite in auxilium accito, se se suamque Urbem dedidere, quam postea Fiduciario jure a Bonifacio IX. obtinuit. In humanis esse desiit Antonius anno MCCCIV. eique Guidantonius filius successit; sub cujus imperio æreus, quem damus sub num. I, cusus est. Exhibet hic in an- I.

ticæ

ticæ area Urbini insignia, et in limbo parvam Aquilam, et lemma GVIDANTONIVS. In adversa Sancti Episcopi protomen, cum litteris hinc inde dispositis S.V. quæ commodè *Sanctus Ubaldus* urbis Protector interpretari possunt; cum hujus sancti nomen in omnibus fermè Eugubinis Monetis occurrat; in ambitu Urbis nomen EVGVBIVM. Fuit Guidantonius in bellicis rebus summoperè edoctus, ac cuivis illius ævi Ducibus conferendus. A Martino V. sanctæ Romanæ Ecclesiæ Capitanei munere, ac Confalonerii dignitate insignitus, adeo se preclarè gessit, ut Oppidum Durantem in Vicariatum meruerit reportare. Hic cum diu prole caruisset, et a Ringarda uxore Galeotti Malatestæ filia omnem suscipiendæ spem abjecisset, Fridericum VII. idus Junii MCCCCXXIV. præstanti judicio sibi ex pellice comparavit. Verùm emortua uxore, et novis cum Catharina Martini V. nepte MCCCCXXIV. nuptiis celebratis, cum ex ea Oddonem sustulisset, testamento disposuit, ut, si absque Filiis Oddo decessisset, Fridericus legitimi jam jure filii donatus in Principatu succederet. Maximis ergo Guidantonius et perpetua gloria dignis peractis, tandem gravi morbo pressus vivere desiit die XX. Februarii MCCCCXLIII.

Post elatum Guidantonium, totius Principatus summa ad Oddonem filium devenit; qui propagandæ sobolis cupidus insequenti anno Ferrariam progressus Isottam ex Nicolao Estensi natam sibi desponsavit, quo tempore Leonellus Sponsæ Frater pro Sede Apostolica Vicarius solemnes nuptias cum Maria Alphonsi utriusque Siciliæ Regis filia celebravit. Urbinum cum uxore Oddo reversus, libidinis illecebris turpiter captus, sub subditorum ferro X. Kal. Augusti, cum nondum tres menses in matrimonio egisset, extinguitur. Hunc, sicuti Guidantonius testamento caverat, Fridericus excepit, eoque imperante argenteus secundus
II nummus signatus est, in cujus anteriori facie legitur ejusdem Principis nomen cælatoris incuria haud rectè expressum, litteris enim E., et R. prętermissis FEDIICVS, pro FEDERICVS exaravit: et Urbis nomen inversis pariter characteribus in posteriori insculpsit.

Ad

Ad eumdem Fridericum ſpectat tertius æreus nummus (1) in cujus antica repræſentatur ejus Gentilitium ſcutum lemmate circumſeptum FEDERICVS CO*mes*. In poſtica conſpiciuntur Urbis inſignia, et vox EVGVBIVM. Fridericus bellicis rebus addictus, cum maximam ob præclara facinora apud Italos Principes ſibi gloriam comparaſſet, et a Pio II. Eccleſiaſtici exercitus Imperator fuiſſet conſtitutus, Sigiſmundum Malateſtam Arimini Regulum, qui callida arte Senogalliam occupaverat, in fugam egit, et Fanum Fortunæ, aliaque Ariminenſis agri oppida Eccleſiæ ſubegit imperio. Cæterum non multo poſt Ferdinandi Neapolis Regis caſtris adhærens, eo bello, quo Neapolio Urſinus, et Alexander Sfortia Pontificiarum Copiarum Ductores Robertum Malateſtam ex Sigiſmundo natum Arimino deturbare nitebantur, vehementer inclaurit; actis enim maxima cum clade in turpem fugam Pontificiis, Robertum in Principatu confirmavit. Ad obſequium dein Eccleſiæ cùm eſſet reverſus, Paulus II. in repetenda poſt mortem Malateſtæ Novelli Cęſena, et Xiſtus IV., a quo fuit Urbini Dux pronuntiatus, et aurea Roſa donatus, in expellendo Nicolaum Vitellium, qui Typhernum occupaverat, ejus opera uſi ſunt. Nec in bellorum ſtudiis, ab urbanis rebus, atque iis quæ bonum Principem decent, unquam ſe ſe abalienavit. Palatium Urbini opus ſanè memorabile a me viſum anno MDCCLXIV. Arces, aliaque præclara ædificia a fundamentis erexit. Maximam Latinorum, Gręcorum, Hebræorumque librorum ſupellectilem ex omni parte ingenti impenſa collegit; quos poſtea Alexander VII. Romam translatos in Bibliotheca Vaticana collocavit. Anno demum MCCCCLXXXII. gravi Venetos inter, et Herculem Ferrariæ Ducem gliſcente bello, Fridericus ſupremus armorum Dux conſtitutus, cùm ad Stellatam conſederet, ne Veneti, qui ſub ductu Roberti Sanſeverinatis totis viribus Ficaroli Arcem oppugnabant, ſuas ultra Padum Copias traiicerent, gravi morbo correptus IV. Idus Septembris inter mortales eſſe deſiit. Corpus Urbinum delatum, in Eccleſia Sancti Bernardini III.

(1) Habetur noſtro quodammodo ſimilis evulgatus a Muratorio ſub num. II. quem ſi genuina forma edidiſſet omiſiſſemus. In Muratoriano enim typo parvæ Aquilæ in Principis ſtemmate deſiderantur, et pro parvis montibus, qui ſunt Eugubinæ Urbis inſignia, florem eruditus auctor expreſſit.

extra muros sepulturæ datur (1). Quinque post se reliquit filios ex Baptista (2) secunda ejus uxore procreatos, Guidubaldum scilicet, Constantiam, Agnesinam, Elizabetham, et Joannam; quæ Salernitano Principi, Fabritio Columnæ, Roberto Malatestæ, et Joanni Roboreo nupsere.

Post Friderici excessum Guido Ubaldus ejus filius Principatum
IV. capessivit, quem cum ad annum MDVIII. administrasset, nulla relicta prole, ad plures abiit. Eo ergo imperante bini sequentes
V. ærei, uti edocent inscriptiones, cusi sunt. Horum aversæ partes Sanctum Ubaldum Eugubii Patronum exhibent, et Urbis nomen.

Reliqui, qui supersunt ærei nummi parum inter se discrepan-
VI. tes, Francisci Roborei nomine, ad quem totius imperii summa,
VII. curante approbanteque Julio II. Patruo devenit, inscripti sunt. Horum primus perhibet in antica Crucem, alter Urbini stemma;

(1) Hujusce Principis gesta clara sunt apud Historicos, et præcipue penes Hieronymum Mutium, qui de ejus vita Commentarium italico sermone exaratum intexuit, Venetiis typis editum Anno MDCV.

(2) Nascitur Baptista anno MCCCCXLVI. ex Alexandro Sfortia Pisauri Regulo, et Constantia erudita Muliere Petri Gentilis Varani ex Principibus Camerini filia, quæ MCCCCXLVII. III. Id. Julii hora decima e medio excessit; et sequenti anno Alexander novas nuptias cum Sueva ex Gente Feltria celebravit. Baptista sublimi ingenio prædita cùm ad ediscendas litteras se se dedisset, adeò brevi profecit, ut quinque annos nata Mediolani in Patrui Francisci Ducis conspectu Orationem latinam, plaudente auditorum cœtu, recitaverit; quod munus Pisaurum reversa advenientibus Principibus sæpius, et aliquando imparata summa cum laude obivit. Nec sui sexus inscia operi Phrygio nobilibusque, quæ Matronam decent, artibus, præstantissimis ad se fœminis accersitis, totam se mancipavit. At cùm undecimum attigisset annum, et ejus virtutis fama, præstantis formæ, et summæ honestatis ornamentis consociatæ, ad Italorum Principum aures pervenisset, ex iis non pauci in uxorem concupiere; inter quos cum magis Fridericus tot tantisque factis gloriosus emineret, hunc sibi Baptista tredecim tantum annos agens matrimonio copulavit. In conjugis domo confirmata pari alacritate latinis litteris, domesticis rebus, et religioni studuit, suavissimaque indole, ac incomparabili humanitate subditorum amorem, et reverentiam sibi comparavit; quibus etiam summa æquitate ac mira sagacitate, prudentiaque in Friderici absentia præfuit. Romam a marito accita, ea, qua par erat, magnificentia fuit excepta, ejusque latinam facundiam singularesque dotes admiratus Pius II. tunc Pontifex summis honoribus cumulatam dimisit. Crevere dein in ea cum incremento ætatis virtutes, ac magis divini cultus studium emicuit. Subditis et Domesticis benè moratæ vitæ incorruptique animi se semper præbuit: honestis modestisque vestibus utebatur, familiaresque opes in alendis pauperibus, ornandisque templis effundebat. Matura tandem virtutibus non annis (nondum enim septimum et vigesimum compleverat) Eugubii non sine subditorum, quibus semper profuit, et mariti lacrymis decessit. Corpus Urbinum delatum et exequiæ, impensis fermè regiis celebratæ, a complurimis Italorum Principum Legatis condecorantur: luculentissima ab Episcopo Campano Oratione habita; in qua non Baptistæ tantum, sed et Friderici laudes egregia plane facundia intexuit.

ma ; qui ſub num. VIII. et IX. Eugubii inſigne ; poſtremus VIII.
Roboreæ familiæ iconem teſſerariam : in eorum vero poſticis San- IX
cti Ubaldi imaginem. De præclaris hujuſce Principis geſtis non
pauca dicemus, ubi de Piſaurenſibus, ac Urbinatibus nummis X
agemus.

I

II

III

IV

V

VI

VII

VIII

IX

X

 FA-

FABRIANI.

Fabrianum percelebre Piceni Oppidum diu sub Clavellorum dominatu stetisse ex historiis deprompsimus. Horum postremus Baptista fuit ex Thoma natus, qui cum in subditos sæviret, et plura iniqua perpetraret, a populo conspirante cum tota familia uno eodemque tempore anno MCCCCXXXIV. trucidatus est. Jugo excusso, cum in libertatem Fabrianenses se se tueri posse diffiderent, Franciscum Sfortiam sibi Principem adscivere; in cuius fide, quousque ab Eugenii IV. armis e tota Marchia fuit deturbatus, stetere; quo tempore in Ecclesiæ clientelam, salva tamen libertate, se se dedidere. Cæterum elabentibus annis, coortis inter Plebem, et Proceres dissidiis simultatibusque, cum de imperio decertare cepissent, et aliquando Populares prævaluissent, Primates aut trucidati, aut exilio mulctati sunt. Quod ubi Leoni X. nuntiatum, eam nactus occasionem, arma in Fabrianenses immisit; qui viribus diffisi suis in Pontificis fi-
I. dem jurarunt, eoque tempore æreus hic nummus cusus est: Repræsentat enim in prima facie ipsiusmet Pontificis stemma lemmate circumseptum FABRIANum. In opposita Sancti Petri Apostoli stantis imaginem sub inscriptione SANTVS PETRVS

I

FANI FORTVNÆ.

In æreo primo summæ raritatis (1) nummo effictam cernimus
I. Rosam, litteris in gyrum positis *Dominus* PANDVLFVS. In postica

(1) Quo ad nummi raritatem novimus, nullum hujusce Zecchæ Muratorium evulgasse.

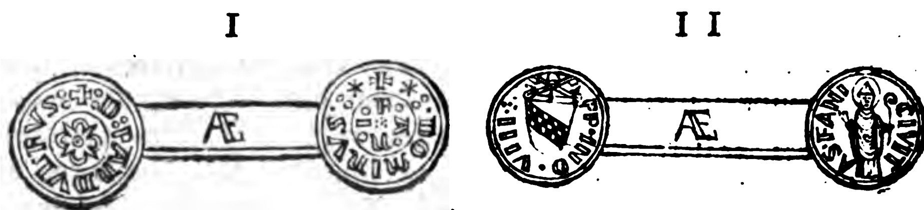
sticæ vero margine descripti leguntur hi characteres DOMINVS, et in area FANI, litteris in formam Crucis dispositis. Pandulphus Malatesta ex Galeotto natus ad Fani Principatum, uti Pater disposuerat, assumptus, cum gravi ad nanciscendam ex bello gloriam voto aspiraret, urbanarum rerum cura Carolo fratri demandata, Joannis Galeatii Mediolani Domini stipendia fecit; penes quem cum diutius esset commoratus, et maximam in difficillimis bellis sibi gloriam comparasset, eo emortuo Brixiæ et Bergomi dominium exercuit, a quo pulsus et Fanum reversus supremi Imperatoris munere in Ecclesiastico exercitu a Martino V. cohonestatus est. Stetit in Principatu ad annum usque MCCCCXXVIII. quo lenta febre correptus, Fani V. Non. Octobris nulla legitima prole ex quatuor uxoribus relicta, hominem exuit; et summa funeris celebritate in Divi Francisci æde inhumatur.

Alius præter hunc, et non obvius ex eodem metallo compactus nummus (1) se se offert; in cujus prima facie Innocentii VIII. summi Pontificis stemma obiicitur, verbis in gyrum positis P. P. INO. VIII. In adversa Episcopi stantis imago, quam Sancti Paterniani Urbis Patroni esse reor sub epigraphe CIVITAS FANI. Pandulpho morte absumpto, Carolus ejus frater Fanensem cepit Principatum, et huic absque liberis functo, hæreditatis jure, et portionis sibi debitæ Sigismundus Nepos sexdecim nondum natus annos successit. Is inter prima Dominatus initia maximum egregii militis, ac optimi Ducis specimen dedit: etenim cum Ioannem Vitellescum Maceratæ Episcopum ad oppugnandum Fanum cum Pontificiis cohortibus adventare didicisset, nihil cunctandum ratus, repentinis coactis Turmis hostes ex improviso adortus, etsi viribus impar ingenti clade percussit, ipsumque Vitellescum ad fœdam fugam, et in Marchiam cum reliquiis fusi exercitus se se recipere coegit: qua illustri Victoria, et Venetorum votis commotus Eugenius Pontifex, ei, et cunctis de Malatestis pacem dedit. Verùm elabentibus annis, cum a fide Pontificum Sigismundus declinasset, et annuum Censum persolvere renuisset, Pius II. tunc Pontifex anno MCCCCLXIII. ad occupandum

(1) Latuit Xaverio Scillæ hic nummus. De pluribus autem a Paulo III. ad Clementem VIII. sub quo Zecca desiit Fani obsignatis Auctor commemoravit.

pandum Fanum Fridericum Urbini Comitem cum Ecclesiasticis Copiis immisit. Obsidione Urbs circumsepta, ac tormentorum vi defatigata ad VII. Kal. Octobris Malatestæ adhæsit, quo tempore Cives diuturnis laboribus fracti, ac commeatus penuria pressi, honestissimis initis conditionibus, Pontifici se dedidere; cui, et Successoribus optimam fidem ad ævum hoc nostrum præstitere. Innocentio ergo VIII. sedente denarius percutitur.

I II

FAVENTIÆ.

I. RArissimum hic habes, et elegantissimum Faventiæ percussum argenteum nummum (1) in cujus prima fronte, effictam cernimus Astorgii miræ pulchritudinis juvenis caput crinibus ad humeros usque luxuriantibus, cum hisce vocibus in circuitu ASTORGIVS. III. MAN. PRIN. FAVEN- *Astorgius Tertius Manfredus Princeps Faventiæ*. A tergo Salvatoris Domini nostri Jesu Christi denudatam imaginem, et lemma TIBI TANTVM SVFFRAGATOR. Cæsar Borgia Dux Valentinus, qui ea tempestate toti Æmiliæ terrori esse ceperat, paternis armis fultus, cum non paucas ad Romanæ Ecclesiæ jurisdictionem spectantes Urbes invadere, et sibi constituere Principatum decrevisset, Foro Cornelii, et Foro Livii sui jam juris factis, in Astorgium Faventiæ Regulum arma movit; missoque ad urbem petendam Tibici-

(1) Hujus Monetæ meminit Cæsar Tondutius in Faventina historia italico sermone conscripta pag. 48., cujus verba latinè reddita hæc sunt. *Inter hac primas obtinet Mons Pietatis ad pauperum indigentias adjuvandas; cui satis pro Ministrorum stipendiis provisa, atque a re deposita cauto, ne minimum quidem fœnus ab iis haud fas est reportare. Hic ex primis unus ad Beati Bernardini e Feltrio petitionem Astorgio ultimo ex Manfredorum familia imperante erectus fuit anno MCCCCXCI.; in cujus facti memoriam argentea moneta, cujus valor duos circiter Iulios æquabat, effigiem ex una parte Astorgii Principis, ex altera Christianæ Pietatis symbolum referens Faventiæ fuit obsignata.*

Tibicine, cum is inauditus rediisset, ad eam circumvallandam se convertit. Ad tres menses obsidio continuata; quo tempore Faventini fide erga Manfredum fuere singulari: aggressores egregiè et magna cum laude non semel rejecti, eorumque conatus repressi. At cum Borgianæ Copiæ in dies augerentur, et Cives in maximo, ob rerum inopiam, et passa vulnera, discrimine versarentur, his conditionibus deditio icta: ut salvis omnium vitis, ac fortunis, Astorgius, quò vellet, secedere, suorumque prædiorum fructibus uti posset. Quibus deinde cum contra omne jus datamque fidem nequaquam Borgia stetisset; Manfredus nimis fidens Romam adductus, non multo post indignum ac nefarium vitæ finem obivit.

I

FERRARIÆ.

PUblicandarum Ferrariensium Monetarum provinciam jam sumsimus, ac Librum cum earundem iconibus typis dedimus anno I.
MDCCLXI. Verùm cum quatuordecim nobis antea invisæ, ad nostras manus obvenerint; ut rei nummariæ amatoribus pro virili parte consulamus, hasce minime, etsi majori ex parte recentiores, prætereundas fore rati, ne quid ad illustrandam Ferrariensem Zeccam desideretur. Ac primum quidem de præstantissima argentea moneta, quæ ea tempestate *Marchesini* (1) nomen-

(1) Primum id genus Monetæ sub Nicolao II. Alberti fratre fuit fabricatum anno MCCCLXXXI., ut satis disserui in Libro typis dato anno MDCCLIV. cui titulus *Dell' antica Lira Ferrarese di Marchesini detta volgarmente Marchesana*. Nummus hic figura, pondere, argentique probitate cum illo Nicolai conveniens ad lancem venetam examinatus grana tria, et viginti non exsuperat, ex quo fit, ut cum in Libra essent viginti *Marchesini*, in ea quadringenta et sexaginta argenti grana numerarentur, quorum valor ad quinque et octoginta nostros hodiernos Obolos duobus denariis minus ascenderet. Verùm collabentibus annis Libra hæc *Marchesinorum*, de qua passim in chartis nostris mentio occurrit, adeo paulatim a prima existimatione declinavit; ut anno MDCLIX. quo decreto Principis fuit antiquata, cum decem, et octo tantum Obolis et duobus denariis commutaretur, et ad hæc usque tempora commutatur.

clatura donabatur, verba faciam; cujus prima frons exhibet in marginis summitate parvæ Aquilæ imaginem expansis alis, antiquum Atestinæ Familiæ gentilitium scutum, subsequente epigraphe ALBERT. MAR. in area CHIO. *Albertus Marchio*. Altera ex parte nostræ Urbis stemma, et inscriptionem DE FERARIA. littera postrema in interiore circulo collocata. Fuit Albertus ex Opizone Estensi natus, et Nicolai fratris, cruris vitio *il Zoppo* nuncupati, in Ferrariensi Vicariatu successor anno MCCCLXXXVIII. Hic, cum Bonifacius IX. extraordinarium indixisset Jubilæum anno MCCCXCI., quadringentis equestris ordinis viris peregrinantium more indutis consociatus Romam petens, pro erectione nostri Almi Studii Privilegium, et Bullam ad Emphyteutica Ecclesiæ Bona spectantem a Pontifice impetravit. Ferrariam reversus cum ad annum MCCCXCIII. tenuisset Dominatum, pridie Kal. Augusti, unico relicto filio Nicolao, quem ex amasia sustulerat, decessit, atque in Divi Francisci æde egregia cum pompa tumulatus: cui Ferrariensis Populus marmoream illam Statuam Romipetarum veste indutam, quæ in nostræ Majoris Ecclesiæ facie inspicitur, consecravit.

In antica subsequentis ærei pauculo argento immixti nummi
II. (1) legitur NICHOL*aus* (2) MARCHIO. quatuor postremis litteris in medio collocatis. In postica Urbis nomen DE FERARIA.

In prima tertii argentei summæ raritatis nummi (3) fronte insculptæ

(1) Nummus hic cum illo sanè cohærescit, quem exposuimus in Libro, ubi egimus de Monetis Ferrariensibus *pag.* 110. nisi quod in illo Urbis nomen integre in circulo exaratum cernitur; in hoc verò ultima illius vocis littera nempe A desideratur, quæ fuit ab incisore in area collocata.

(2) Cum bini in Estensi Familia hoc nomine occurrant, sub quibus monetæ cusæ sunt; iccirco inquirendum, cui Nicolao sit nummulus adscribendus, Alberti ne fratri, qui vivere desiit anno MCCCLXXXVIII. an ex Alberto nato, qui post mortem patris iniit Principatum. Nos vero huic convenire ex urbis nostræ Annalibus deduximus; ex hisce enim excerpsimus varia pecuniarum genera anno MCCCCX. e zecca prodiisse, inter quæ nummulum vulgò *Denarino*, cujus nomenclatura attentis ejus bonitate et pondere, uti innuimus in præcitato Libro *pag.* 109. huic nostro adamussim correspondet. Hęc autem sunt verba in latinum versa. *Cudi etiam fecit Denarinos quorum duo pro uno quatreno expendebantur, et Bagatenos quorum quatuor ipsius quatreni valorem æquabant.*

(3) Moneta hæc a Ferrariensibus *Grossetto* vocitata, uti ejus inscriptio nos edocet, anno Pricipatus primo, vel secundo nondum expleto, et ante diem festum Ascensionis MCCCCLII., quo Borsium Mutinæ et Regii Ducem Sigismundus Imperator declaravit, fuit obsignata,

ſculptæ appatent duæ imagines ſtantes, Sancti Maurelii ſcilicet, et Borſii, litteris in gyrum poſitis S. M. E. FE. BOR. MARCH. III.
Sanctus Maurelius Epiſcopus Ferrariæ Borſius Marchio. In adverſa eminet Salvatoris protome pectore tenus dextera benedicentis, ſiniſtra crucem ſuſtinentis: circumſtant verba XPS REX VENIT IN PACE. Emortuo Nicolao Leonellus filius ſucceſſit, et huic Borſius frater concordibus omnium ſuffragiis invitus ſufficitur; qui cum Urbem noſtram amplificaſſet, ornaviſſetque, et ad annum uſque MCCCCLXXI., quo a Paulo II. fuit Ferrariæ Dux inauguratus, populos ſumma cum laude gubernaſſet, XIII. Kal. Septembris ad plures abiit, et apud Cartuſianos, quorum Cœnobium extruxerat, et ad ſplendidam eorum alimoniam prædia deſignaverat, humatur.

In quarto argenteo exhibetur Alphonſi Ferrariæ Ducis III. caput, cum ejus nomine in margine exarato. Præfert poſtica IV.
Regis genuflexi imaginem ſub epigraphe INVOCASTI ME LIBeravi TE: in exergo EZECHIAS.

Quintus æreus nummus(1) a Scilla prætermiſſus repreſentat in prima fronte Urbis noſtræ ſtemma ad cujus latera hæ ſiglæ A.T.B. V.
Antonii, et Thomæ Fratrum de Bellagrandis monetariorum nomina indicantes. Inſcriptio, quæ in margine legitur, hæc habet CIVITAS FERRARIÆ 1623. In poſteriori binas claves invicem innexas, et haſtæ umbellæ Pontificiæ, quam Confalonem vocamus, alligatas: inferius ſymbolicum Cardinalis Jacobi Serræ(2) ſcutum, verbis in gyrum poſitis IACOBVS SERRA LEG*atus* SEDE V*acante*. Vacabat Sedes per mortem Gregorii XV. in cujus locum Vrbanus VIII. eodem anno fuit ſuffectus.

Sextus argenteus nummus, quinque obolis in pretio correſpon- VI.
dens, in omnibus convenit cum antecedenti, ſi demas ſiglas e lateribus ſtemmatis inſculptas.

G In

---

(1) Nummus hic ſemiobolus vulgo *mezzo bajocco* appellabatur, quorum viginti Julii pretium conſtituebant. Ex hoc lumen Xaverio Scillæ, qui *pag.* 318. ſemiobolum vacante Sede Apoſtolica Ferrariæ primùm fuiſſe cuſum anno MDCLXXVI. ſcriptitavit.

(2) Ex hac inclyta Familia poſt longam Illuſtrium Virorum ſeriem prodiit Nicolaus, qui ob ejus in Eccleſiam merita in Purpuratorum Collegium a Clemente XIII. VI. Kal. Octobris MDCCLXVI adſcitus, et ſequenti anno noſtræ Urbis Legatus renuntiatus, ad hanc III. Kal. Junii hora vigeſima cum dimidio acceſſit.

In ſeptimo æreo (1) oſtenditur Alexandri VII. icon gentilitia: ad-
VII dita in limbo epigraphe ALEXANDER VII. PON. MAX. Totam adverſæ aream occupant hi characteres FERRARIÆ 1654.

Sequitur alter argenteus, cujus non meminit Scilla, ejusdem
VIII Pontificis ſtemma præferens: a tergo inſculpta apparet Sancti Georgii Urbis Protectoris imago cum inſcriptione S. GEORGIUS FERRARIÆ PROTECTOr. Fuit Alexander in Pontificem adſcitus anno MDCLV. et poſt duodecimum Regni annum naturæ conceſſit.

Sub Clemente X. ad Pontificatus apicem evecto anno MDCL-
IX XX. ſubſequens ſemiobolus cuditur. Ex una parte Pontificis inſignia; et altera Urbis nomen apparent inſculpta. Clemens mortem obiit XI. Kal. Sextilis MDCLXXVI.

In decimo æreo argento mixto nummo *Muragliola* vulgi ſer-
X mone nuncupato, exhibetur Clementis XI. effigies cum lemmate CLEMENS XI. P. M. A. X. In poſtica S. Maurelius Urbis Epiſcopus, ac Compatronus hiſce vocibus circumſeptus S. MAVREL*ius* EP*iſcopus* FERR*ari*Æ. inferius 1710. Clemens anno MDCC. IX. Kal. Decembris Pontifex inauguratus Claves cum vita depoſuit XIV. Kal. Aprilis MDCCXXI.

XI Agnoſcitur rurſus in undecimo argenteo nummo vulgo *Piaſtra* ejusdem Pontificis egregiè delineatum caput cum inſcriptione ut in ſuperiori: in exergo Urbis ſtemma verbis hinc inde poſitis CIV*itas* FERRARIA. In oppoſita hæc verba NON AVRUM SED NOMEN; annus quo fuit cuſus 1710., et Thomæ Cardinalis Rufi ſchema, qui eodem anno Ferrariæ Legati munere auctus, ad hanc Urbem XV. Kal. Maii acceſſit.

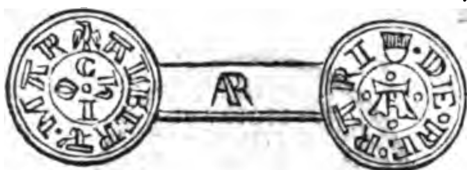
XII Duo ſequuntur Monetæ vulgo *Muragliole* ipſiusmet Clementis
XIII effigie, nomineque impreſſę. In adverſis exhibetur Sanctus Georgius ſtans, haſtam in Draconem intorquens; inferius denotatur tempus quo a Zecca prodiere; una ſcilicet 1716., et altera 1717.

XIV Poſtremus argenteus vulgo *Teſtone* oſtendit ex una parte Clementis XI. parmulam teſſerariam; ab altera Sanctum Georgium, cujus nomen perhibent voces in margine exaratæ: in imo 1717. et Julii Cardinalis Piazzę ſtemma, qui Legati munere condecoratus cepit res noſtras adminiſtrare XII. Kal. Auguſti MDCCXIII.

---

(1) Hic quoque ſemiobolus latuit Scillæ. Advertendum porrò averſam hujuſce nummi partem omnino illi ſimillimam quam dedimus in ennunciato libro *delle Monete di Ferrara pag.* 274. ubi de monetis Innocentii X. egimus. Dicendum ergo erit a Monetario eundem typum adhibitum, ut expeditius ſemioboli cudi poſſent.

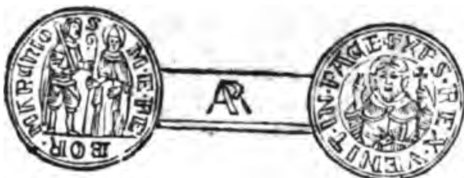
I

II

III

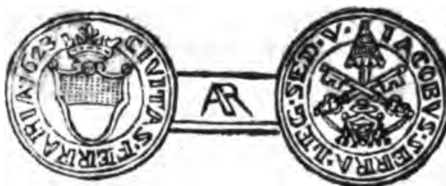
IV

V

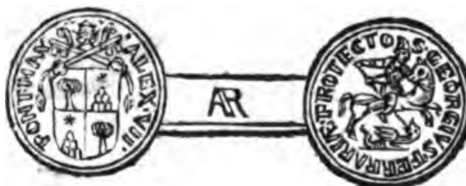
VI

VII

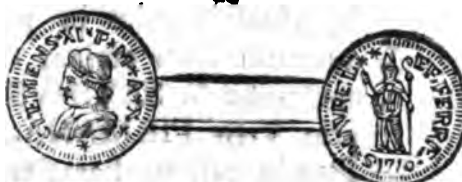
VIII.

IX.

X

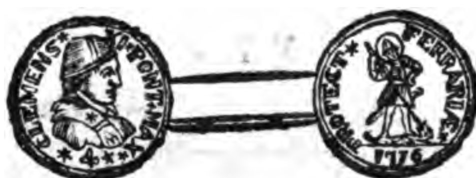

XI

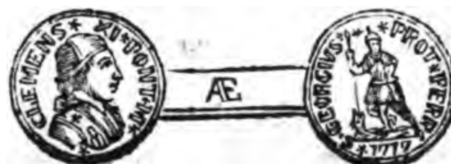
XI

XII

XIII

FIRMI

Conspiciendus in primis exhibetur æreus nummus, in cujus
I. anteriori facie eminet Crux affabrè excalpta, hacce circumcincta epigraphe S. SAVINVS. In posteriori Urbis stemma, et inscriptio VrBs FIRMANA. Nummum ex antiquioribus a Firmano Populo cusum characteres in eo signati satis perhibent; horum enim

enim forma Seculo XIII. convenit, quo ab Honorio III. summo Pontifice jure Monetæ donatus est,

Eandem fermè sapit antiquitatem æreus subsequens nummus, in cujus priori area effictus fuit Arcis typus, verbo in gyrum II.
posito GIRFALCVS (1). In adversa Crux, et lemma DE FIRMANIS.

In prima tertii ærei nummi fronte legitur S. BARTOLOMEVS (2) tribus postremis litteris in medio collocatis. Hunc III.
ad Firmum spectare posticæ characteres satis demonstrant.

Quartus argenteus nummus cum eo fermè in omnibus convenit, quem inter Firmanos exhibuit Muratorius sub num. II IV.
In hocce legitur inscriptio D. L. D. MELIORATIS. *Dominus Ludovicus De Melioratis*; in circuli summitate Cometes apparet ejusdem Ludovici icon tesseraria (3). A tergo in superiori nummi parte idem Cometes subsequentibus vocibus VrBs FIRMANA., cujus ultima littera totam occupat aream quatuor parvis rosis infra, superius, et ad ejus latera dispositis. Ludovicus Melioratus a Patruo Innocentio VII. Pontifice anno MCCCCV. in Principem Firmi adscitus, eo functo, Ditionis ampliandæ cupidus, nonnullas Piceni Urbes, Ladislai Neapolis Regis armis fultus, suo adjecit imimperio. Qua indignitate commotus Episcopus Sarson Marchiæ Prorector Camertibus, Fabrianensibus, aliisque illius Provinciæ Populis in auxilium accitis, Melioratum adeo armis terruit, ut ad quærendam pacem adegerit; qua tandem firmata, ab Alexandro V. Firmum, aliaque Oppida Fiduciario jure reportavit. Egit in Principatu ad annum MCCCCXXVIII. quo peste sublatus

---

(1) Girfalcus nomen Arcis in urbe positæ, quæ etiam *Gerione* vocabatur. Consule Saracenum in Anconitana Historia *pag.* 247. et Adamum rerum Firmanarum scriptorem.

(2) Cur porrò Sancti Bartholomæi nomen Firmani in nummo inscripserint, cum ab iis Sanctus Savinus uti Patronus principalis veneretur, non facilè dignosci potest. Verùm cum ex Adamo *lib.* 1. *cap.* 63 didicerimus, in die festo Sancti Bartholomæi anno MCCCLXXIX. se a Raynaldi de Monte Viridi tyrannide exemisse; non incongruum esse duximus asserere, Firmanum populum in tantis angustiis constitutum votis, precibusque pro bono eventu rei Sanctum implorasse, qua benè parta, ad perennandam hujusce facti memoriam, in Compatronum cooptasse, ejusque nomen in monetis, eo tempore cusis, inscripsisse.

(3) Caudatam stellam in balthco impressam Innocentium VII. pro stemmate usurpasse ex Ciacconio accepimus. Ludovicum verò Cometem tantum adhibuisse perhibet Silvester Petra Sancta in suis Tesseris Gentilitiis *pag.* 467. ubi hæc scribit. *Hoc igitur Sydus aureum. et caudulam vibrans sinuosam in Cyanea parmula, est in Urbe Roma Familia MELIORATAE.*

tus est, cum triennio ante (1) elegantem hunc nummum cudi mandasset.

Qui sub num. V. inspicitur argenteus nummus ad Franciscum
V. Sfortiam pertinet, qui per duodecim annos summum Urbis exercuit imperium. In ejus prima fronte exhibentur hi characteres F. S. VICECOMES. *Franciscus Sfortia Vicecomes*; in circuli summitate Anguis pueri crura devorans, Vicecomitum insigne. In adversa epigraphe uti in superiori. De hoc præclaro armorum Duce in Asculanis nummis satis disseruimus; quocirca eadem hìc recensere non libet. Hoc tantum addendum, Firmanos, cognita cæterarum Piceni Urbium defectione, in Alexandrum Francisci fratrem, cui Gerionis custodia fuerat demandata, insurrexisse, atque ad deditionem, quibusdam datis, acceptisque conditionibus, adegisse; accitisque Pontificiis, Urbis atque Arcis dominatum eis tradidisse.

Ejusdem Principis nomen legitur pariter in æreo subsequenti
VI. aliquantulum exeso nummo; in cujus postica Crux, et Urbis nomen perpenduntur.

Nummus, qui ultimo succedit loco, æreus est, et in omnibus,
VII. dempta characterum forma, cum primo cohæret: ex quibus dignosci potest, Sfortia jam exturbato, fuisse obsignatum: Sfortiæ enim temporibus semigothicis litteris monetæ exarabantur, quibus postea noster scribendi modus post ejus mortem successit. De Florentinis monetis, de quibus, prout ordo expostulat, agendum foret; satis disseruit eruditus vir Ignatius Ursinus, ad quem lectorem remittimus.

I. II.

FORUM-

(1) Hisce temporibus antedictum nummum fuisse obsignatum, Adami verba *lib. 2. cap. 47.* demonstrant; quæ quidem hìc apponere non pigebit. *Undecimo, Kal. Octobris MCCCCXXIV. Antonius de Melioratis Ludovici pater vitam cum morte commutavit; sequenti autem anno quinto Kal. Septembris Ludovicus argenteos nummos Firmi cudendos curavit: ad eamque rem elegit Ioannem Vannis Firmanum, et Marinvectium Asculanum: cumque esset in urbe magna argenti penuria, Epidaurum, ad illud coemendum, quemdam Christinum misit.*

OCTAVIANVS·SF·DE·RIARIO·FORLIVII·IMOLAE

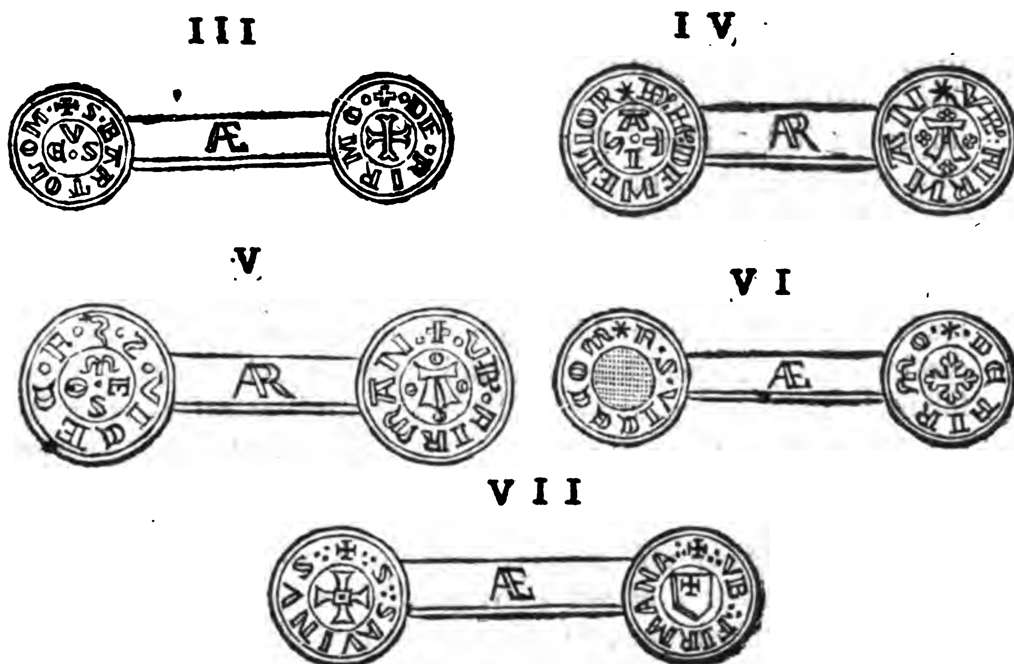

CATHARINA·SF·DE·RIARIO FORLIVII·IMOLAE

VICTORIAM·FAMA·SEQVETVR

IMOLAE·FORLIVII·DNA·CATARINA·SFOR·VICECO·DE·RIARIO

TIBI·ET VIRTVTI

FORUM-LIVII

FRidericum II. Imperatorem Forolivienfibus cudendę pecunię jus contulisse, ac Octavianum Riarium Comitem, ejusque Matrem Catharinam Sfortiam, ea in Urbe dominantes, argenteos, æreosque nummos in exitu sæculi quintidecimi cudisse, ex Paulo Bonolio Rerum Forliviensium scriptore *pag.* 274. cognovimus. Verùm cum in tot tantisque Antiquariorum Pinacothecis nullum adhuc mihi licuerit inspicere, nec penes Forolivienses ipsos, ut mihi fassi sunt, unus quidem servetur, nec apparuerit, quid certi proferam non habeo. Ne porrò jejuna omnino sit Urbs, tria ærea non obvia Numismata ejusdem, uti cœlaturæ indicant, magnitudinis, Octaviani Riarii, et Catharinæ matris nominibus exarata, in tabula hìc adposita subiiciemus, eorumque gesta, altius rem repetendo, in pauca redigemus. Antonius Cardinalis Roboreus Savonensis Summus Pontifex sub nomine Xisti IV. anno MCCCCLXXI. V. Idus Augusti renuntiatus, nihil antiquius habuit, quàm

quàm Nepotes consanguineosque, quorum exiguus non erat numerus, ad supréma honorum fortunarumque fastigia extollere. Inter hosce recensebatur Hieronymus Riarius ex Blanca Xisti sorore natus, cui cum antea supremum Ecclesiastici exercitus imperium contulisset, Fori Cornelii, Liviique deinde Toparchià cohonestavit. Anno ergo MCCCCLXXXI. Riarius una cum Catharina magni animi fœmina Galeatii Mariæ Sfortiæ Mediolani Ducis ex furto filia, Forolivium ingressus, et maxima cum Civium lętitia, ac solemni apparatu exceptus, summa cum laude iniit Principatum. At cum aliquando in ędificiis maximè construendis, augendisque ęrarium penitus exhausisset, atque subditos novis pedagiis oneraret, ex Proceribus aliqui vehementer commoti, exacerbatique, ut se ab immani jugo eximerent, Riarium anno MCCCCLXXXVIII. XVIII. Kal. Maii in proprio cubiculo enecarunt, ejusque corpus in publicum Forum projecerunt. Quod ubi cognovit populus, ad conjuratorum tumultum occurrens, et per vicos plateasque Ecclesiæ nomen ingeminans, repetensque, in Ædes Principis incumbit, cuncta diripit, exportatque; et ipsam Catharinam cum filiis, famulabusque interceptam, penes Franciscum Dedi, qui ad tantum scelus viam aliis primùm construxerat, in custodiam abducit. Nec mora Magistratus conjuratorum votis adhærentes, Jacobo Sabellio Cæsenæ Moderatore Forolivium accersito, se se suamque Urbem Pontificio imperio subdidere. Hisce actis Sabellus cum Arcis deditionem ab Antonio Fevo tunc Præside sæpius frustra tentasset, Catharina, ut artem arte deluderet, se Custodis animum devincere, et Arcis cessionem, si cum illo in Arce colloqui licuisset pollicetur. Quod ubi factum est, et tres ad colloquium indictæ horæ confluxissent, Fœminæ calliditate perspecta, Tormentis e Cæsena deductis Arcem defatigare ceptum est. Interea cùm Conspiratoribus nuntiatum, Joannem Bentivolum, qui ea tempestate summa cum auctoritate Bononiensibus præerat, cum suis, ac Mediolanensibus copiis Castrum Bononiense adortum, celerato itinere Forolivium properare: hi nil cunctandum rati, Patria relicta, cum pretiosioribus, ac filiis Cæsenam aliòque contendunt. Tunc Cives fortunarum suarum jactura vehementer commoti, et spe frustra Pontificii expectati auxilii penitus dejecti, ad pristinos Dominos deficiunt, Riariorumque nomen uno ore incla-

inclamant : quibus a Catharina exceptis, Sfortiano ſtipata milite, extrema Aprilis die pedes Urbem ingreſſa Sancti Mercurialis templum primùm conſalutavit ; dein funeribus emortuo marito egregia pompa celebratis , effoſſum cadaver Forum Cornelii delatum ad Sanctum Caſſianum ſepulturæ datur. Octaviano Hieronymi filio in Principatu confirmato, atque a populo juramento fidelitatis accepto , mater ob pueri imbecillitatem cum Urbanas res adminiſtrare cepiſſet , acriter in conſpiratores , ſceleſtique auſus conſcios inſævitum ; alii juſto ſupplicio affecti , alii exilio mulctati ; eorum domus everſæ , conſcriptaque bona . Cæterùm ubi ultio quievit , tanta integritate , prudentia , ſapientiaque Forolivienſes res moderatæ , ut aliud nullum præter Catharinæ (1) imperium exoptaretur . Hæc inter Alexander VI. tunc ſummus Pontifex cum Umbriæ, Flaminiæque Regulos e ſuis ſedibus deturbare, occupataſque Urbes in filium ſuum Cæſarem Borgiam Valentinum dictum transferre ſanxiſſet , Catharina ſub hujus tyrannidem prima cecidit. Anno ergo MCCCCXCIX. Borgia, Helvetiorum Copiis mercede conductis, auxiliiſque Ludovici Francorum Regis fultus , Foro Cornelii in deditionem habito, et ejus Arce expugnata, cum juſto exercitu Forolivium properavit. At Riaria nec Valentini audacia , neque militum multitudine perterrita , cum populum in fide titubantem conſpexiſſet , Filiis cum gazis Florentiam miſſis , in Arcem valido firmatam præſidio commeatuque , quoſcumque ad ſubeundos caſus prompta ſe ſe recepit. Valentinus interea, populo annuente, die XVII. Decembris Urbem ſolemni pompa ingreſſus , antequam hoſtiliter ageretur , Riaria ad colloquium per caduceatorem evocata, ejus, non inhoneſtis propoſitis conditionibus animum delinire, ac conſtantiam flectere nitebatur; qui cum, re infecta, rediiſſet, Arcis

 expu-

(1) Hoc quoque ad hujus Heroinæ laudes placuit addendum: quod cum aliquando Joannes Mediceus Forolivium acceſſiſſet , adeo egregiis ejus animi , corporiſque dotibus fuerit illectus , ut ſibi oculto matrimonio copulaverit , ex quo natus eſt Joannes ille militari gloria florentiſſimus , atque ob præclara geſta merito ab illius ævi Scriptoribus *Fulgur Belli* vocitatus ; qui cum anno MDXXVI. ad Aeroventum Mantuanæ ditionis oppidum non procul a Pado in Urbinatem Ducem fœderatorum imperatorem fortiter dimicaret, a ferreo globo in crure percuſſus , Mantuam delatus , ſextum poſt diem interiit: cum antea ex Maria Salviati uxore Coſmum ſuſtuliſſet , qui poſt Alexandri mortem Florentinum adivit Principatum , in quo deinceps filii, nepoteſque per duo fermè ſæcula continuarunt.

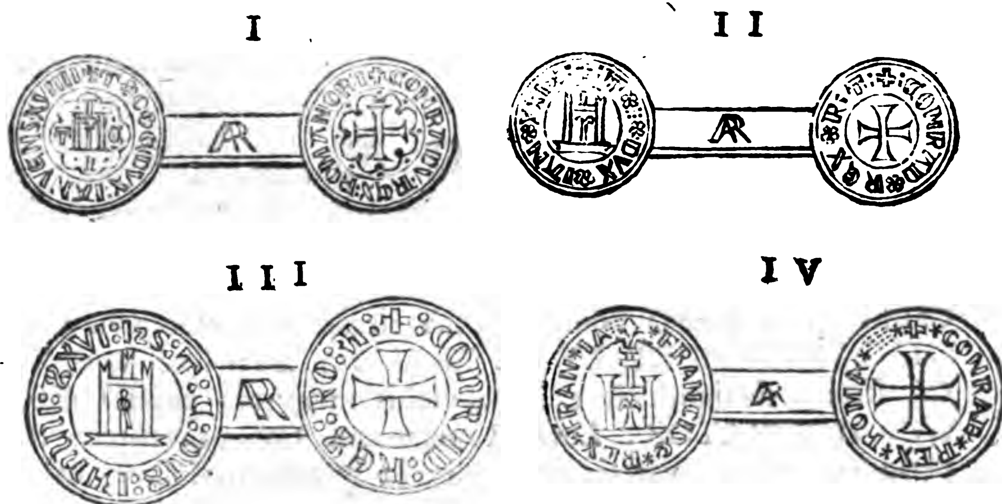
expugnationem omnibus artibus, ac vi adortus est. Per plures dies bombardarum ejaculatione, ac militaribus dolis perperam oppugnatio tentata, impigrè se se defendente Præsidio: tandem patefacto tormentorum vi aditu Borgianis, summo facto conatu, pridie idus Januarii se se in Arcem proripientibus, fit acre certamen: cumque Præsidiarii aliquandiù restitissent, undique circumventi ingenti sunt strage cæsi, reliqui intercepti, inter quos Catharina; quæ haud diù post aureis catenis vincta a Valentino Romam abducta, cum in custodia ad duodeviginti menses constitisset, Francorum Rege instante, in libertatem vindicata Florentiam se contulit; ibique cum ad annum MDIX. fuisset diversata IX. Kal. Junii e vivis excessit; eique tumulus ad sacras Muratarum Virgines datus.

GENUÆ

GEnua perelegans, ac præcipua totius Liguriæ Urbs Romano Imperio fidelissimè paruit ad Longobardorum usque in Liguriam adventum; quo tempore, Duce Rothario, cum tota maritima ora in eorum potestatem devenit. Hisce porrò a Carolo Francorum Rege profligatis, gallico nomini addicta fuit quamdiu ejus potentia in Italia stetit; qua collapsa Genuensis populus in libertatem vindicatus adeò opibus floruit, ac armis valuit, ut ad exteras gentes suum nomen contulerit, quamplurimaque virtutis bellicæ documenta, et precipuè in bello Sacro ediderit. Maxima deinde æmulatione cum Venetis, ac Pisanis contendens de hisce aliquando triumphavit, variasque Italiæ partes suis victoriis illustravit. Suos habuit Urbs Duces vulgo *Dogi*, quorum primus Simeon Buccanigra a popularibus electus anno MCCCXXXIX. quo tempore cum illorum epocis suos cepit nummos obsignare, ac deinceps perrexit, uti ex hisce tribus,
I. quos hìc damus sub num. I. II. et III. evincitur manifestè: primus enim sub Duce XIX cusus, alter sub XXI, tertius sub
II. XXVI. Omnes tamen Conradi Romanorum Regis nomen in adversis perhibent, a quo jus Monetę Genuenses reportarunt anno MCXXXIX.
III.

Quartus argenteus nummus repræsentat quamdam machinam, cui

cui ſupereminet lilium, ſubſequentibus vocibus FRANCISC. REX
FRAN. IA. D. In adverſa Crucem et Conradi Regis nomen IV.
ut in ſuperioribus. Cum Genuenſes de Patriæ imperio inter ſe
diſceptare cepiſſent, Reſpublica ſupra modum afflicta, ac lacera-
ta adeò a priſtina potentia declinavit, ut tandem externis Do-
minis parere coacta ſit; inter quos Mediolanenſes Duces maxi-
mè recenſendi uſque ad Ludovicum Sfortiam, quo ab Ludovi-
co Francorum Rege exturbato anno MCCCCXCIX. ſub ejus
ſtetit imperio ad MDVI. quo Proceres inter, et Populares ſu-
bortis diſſidiis, cum hi prævaluiſſent, et ſe, Paulo Novio ex
humili ſtirpe orto in Ducem adſcito, in libertatem aſſeruiſſent,
Rex in rebelles admotis Copiis ſequenti anno ſine ſanguine ad
officium redegit. Verùm quinquennio poſt, claudicantibus Fran-
corum in Italia rebus, Genuenſes externis ſuffulti armis Arce,
Præſidis emercata avaritia, potiti, Gallos aliò abire compel-
lunt. Quæ ubi Regi cognita, Claſſe in rebelles immiſſa, ea ter-
riti ſub obedientiam rediere, quam et Franciſco Engoliſmen-
ſium Duci ſucceſſori in Francorum Regem inuncto anno MD-
XV. præſtiterunt, atque in ejus cultum evulgatum nummum
cuderunt.

LAVANIÆ

UNicum tantùm ex auro conflatum exhibemus Lavaniæ percussum nummum, Ludovici Flisci imaginem referentem, cujus nomen in ejus margine inscriptum intuemur hisce notis LVD. FLISC. LAVANIE 3. Ꞓ. DO. *Ludovicus Fliscus Lavaniæ et cætera Dominus*. Quem in opposita videmus, Sanctus, qui dextra benedicit, sinistra palmam sustinet, is Theonestus est Oppidi Patronus; legitur enim in ora nummi S. THEONESTUS. MARTIRI.

LUCÆ

I. IN primo argenteo nummo ostenditur Domini nostri Jesu Christi Caput corona redimitum sub circumducta epigraphe SANCTVS VVLTVS DE LVCA. In adversæ area hæc vox LVCA litteris semigothicis exarata, verbis in gyrum positis CAROLVS IMPERATOR. Luca Romanorum Colonia, eorum Imperio declinante, varias vicissitudines, quamplurimosque Domiminos passa est; inter quos, cæteris prætermissis, Bonifacius Co-

mitissæ

mitissæ Mathildis pater, Malaspinæ, et Obicii (1) recensendi. Anno verò MCCCXIV. Uguccio de Fagiola, Urbis tyrannide sibi comparata, cum nimis asperè dominaretur, a Populo post triennium expulsus est, et Castruccius de Interminellis, e carcere eductus, in Dominum renuntiatus. Castruccio moderante Lucenses res maximè effloruere; eoque post duodecimum Regni annum functo, successores filios Bavarus imperio exuit, et Gherardino Spinulæ Genuensi, XXX. Florenorum aureorum millibus in pretium acceptis, Lucam tradidit: quo tempore, cum a Florentinis duro bello Lucenses premerentur, ne sub eorum jugum inciderent, Joanni Bohemiæ Regi Urbem obtulere, quam ipse non multo post, XXXV. Florenorum millibus sibi numeratis, Petro Rubeo Parmensi in Vicariatum concessit, sub cujus imperio haud diù extitit: etenim biennio post cum vim, auctoritatemque Mastini Scaligeri Urbi inhiantis pertimesceret, ut magis illius animum sibi devinciret, in ejus potestatem Urbem dimisit, tenuitque ad annum MCCCXLI. quo a Fœderatorum armis pressus, pactis CCL. Florenorum aureorum millibus ad statuta tempora persolvendis, Florentinis venundavit. Quod cum Pisani ægrè ferrent, justo exercitu comparato, Lucæ obsidionem aggressi, Florentinis, qui ferre obsessis opem tentaverant, in turpem

(1) Præstantissima Obiciorum Familia ex Burgundia oriunda cum in Italiam sub Sæculi XI. initium descendisset, et Obicio, qui Obiciorum Genti nomen dedit, Lucæ consedisset, ibi adeo opibus, et potentia crevit, ut aliquandò Urbis imperium meruerit reportare. Horum primi Amphirion ex Nicolao, et Thomas ex Aloysio nati, qui Malaspinis Lucæ Tyrannis bello superatis anno MCCLX. in præmium virtutis unanimi Populi consensu in Urbis Dominos electi sunt. Amphirion armis summoperè deditus, cum in Castra Anglorum Regis se contulisset, et post triennium decessisset, tota rerum summa Thomæ demandatur, cui quinquennio post functo ob ejus in Patriam merita æneam equestrem Statuam Lucenses consecrarunt. Reipublicæ deinde primatum Obicii tenuere ad annum MCCCXIV. quo, Luca ab Uguccione de Fagiola armis occupata, ipsi et quot affinitate, et amicitia conjuncti, de civitate repulsi sunt. His in varias Italiæ Urbes distractis, quosdam Ferrariam se se recepisse non ambigendum: in nostris enim historiis memoratur Thomas ille, qui Alberto Estensi tunc Principi adeò suam probavit fidem, prudentiamque, ut eum sibi a Consiliis adesse voluerit, et impuberi Nicolao filio in Principatu successori unum ex Tutoribus assignaverit. Ex Thoma Ferrariensi civitate donato Robertus est ortus, et ex Roberto Antonius, ex cujus stipite post longam Illustrium Virorum seriem prodiit Thomas Marchio, qui nuptiis cum Alexandra Comitissa Pecori Florentiæ nata celebratis, ex ea præter fœminas tres Mares adhuc superstites sustulit, Ferdinandum scilicet, Bernardum, et Pium Æneam ad Sacerdotalem gradum promotum; qui cum non pauca Ecclesiasticæ Disciplinæ documenta edidisset, Primiceratus dignitate fuit in Majori nostra Ecclesia cohonestatus.

turpem fugam actis, in tantas angustias Lucenses adegère, ut eos postero anno ad deditionem coegerint. Ad annum usque MCCCLXVIII. Pisanis legibus Lucenses paruere, quo Carolus IV. Romanorum Imperator Italiam ingressus cum Lucæ consedisset, Civium precibus fatigatus Urbem a Pisanis exemit, eique Guidonem Cardinalem de Monteforte præfecit; qui cum cognovisset Bernabovem Vicecomitem ad ejus Dominatum aspirare, insidiasque moliri, Lucensem Populum, XXV. Florenorum aureorum millibus solutis, Cæsare annuente, in libertatem asseruit: quo tempore tanti beneficii memores Luçenses Liberatoris sui nomen in monetis pingere ceperunt.

En alter argenteus nummus in cujus postica ejusdem Caroli
II. Imperatoris, et Urbis nomina exarata perpenduntur. In antica eminet Salvatoris imago cum inscriptione SANCTVS VVLTVS. Lucenses in libertatem vindicati, ea ad annum usque MCCCC. usi sunt: quo a Paulo Guinisio Mediolani Ducis auxiliis fuit urbs occupata; quæ cùm sub ejus tyrannide ad annum MCCCCXXX. ingemuisset, implorata Philippi Mariæ ope, Francisci Sfortiæ arte Paulus et filii intercepti, et Mediolanum missi, diuturna carceris molestia pressi periere: a quo tempore in hodiernum usque diem Luca sui juris extitit.

I II

MACERATÆ

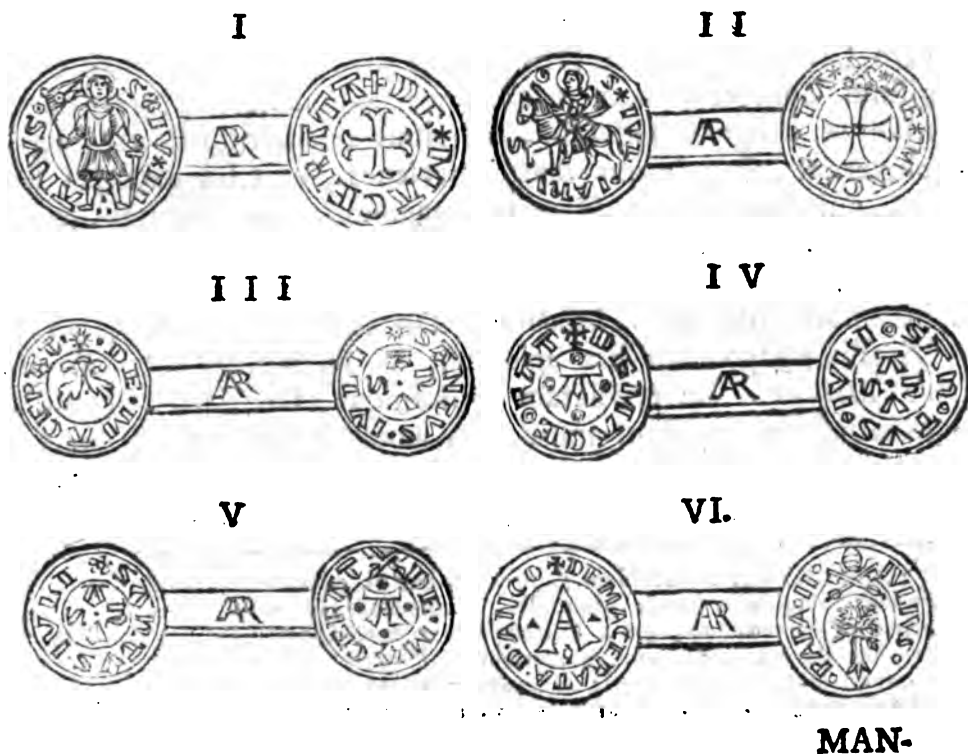
Macerata ob Helviæ Recinæ eversionem una cum Recineto condita, à Bonifacio IX· summo Pontifice jure cudendi Monetas, anno MCCCXCII. donata est. Hæc, quam primo loco damus,

damus, argentea eſt, exhibetque in ſua prima fronte Sancti Juliani ſtantis Urbis Patroni imaginem, dextra vexillum ſuſti-
nentis, ſiniſtra gladio innixi, verbis in gyrum poſitis S. IV- I.
LIANVS. et parvà Molà Urbis inſigne, quæ pariter in vexillo depicta apparet. In oppoſita Crucem, et lemma DE MACERATA.

In ſecundo argenteo Sanctum Julianum equo inſidentem Ma-
ceratenſes inſculpſerunt cum ejus nomine, et Mola in circuitu. II.
A tergo Crucem, et inſcriptionem ut in antecedenti.

Tres qui ſubſequuntur argentei preferunt in antica facie has III.
voces SANTUS JVLIANUS. quatuor poſtremis characteribus in
area ad formam Crucis diſpoſitis. In poſtica DE MACERATA IV.
ultima littera in medio collocata. Hoſce tamen a diverſa ma-
trice prodiiſſe eorum imagines ſatis edocent. V.

In anteriori poſtremi argentei nummi fronte inſculpta apparet Littera A. hac epigraphe circumſepta DE MACERATA
DE ANCO*na*. In poſteriori Julii II. icon teſſeraria, et lem- VI.
ma IVLIVS PAPA II.

MAN-

MANTUÆ

ANte millesimum vulgaris Æræ viguisse penes Mantuanos Episcopos facultatem cudendi Monetas, ex Ottonis III. Imperatoris Diplomate, Joanni tunc Episcopo dato anno DCCCCXCVII., didicimus. En ergo hujusce Urbis antiquissimus nummus,
I. quem mihi licuit juris mei facere. Est hic æreus argento mixtus scyphi formam referens, in cujus concava parte visitur Crux cum Urbis nomine in circuitu. In limbo convexæ VIrGILIVS, in area tres characteres E. P. S. qui commodè *Episcopus* interpretari possunt.

Eandem sapit antiquitatem alter subsequens nummus in me-
II. tallo, et forma cum antecedenti conveniens. Crucem in anteriori ejus parte intueor integram aream dividentem, intra cujus latera legitur VIrGILIUS. In posteriori parem Crucem, et verba DE MANTVA.

Sequitur tertius æreus nummulus, in cujus antica ostenditur Virgilii Poetæ caput cum inscriptione VIRGILIVS. In postica
III. vero Crux, et lemma DE MANTVA. Summo in honore Virgilium Concivem suum Mantuanos habuisse complures nummi Mantuæ obsignati testantur, in quibus celeberrimi Poetæ effigiem pinxerunt, Populorum sanè Mitylenes, et Chii exempla secuti, qui Sapphi, et Homeri imaginibus suos nummos condecorarunt.

In prima ærei quarti fronte effigiatum cernimus Solem, et
IV. in ambitu has notas LO*dovicus* D*e* GONZAGA. A tergo stat Virgilii imago cum hac epigraphe V. D. MANTVA. *Virgilius de Mantua*. In præclaram priscamque Gonziacam Familiam Mantuanum sceptrum translatum anno MCCCXXVIII. Eo enim tempore Urbis Optimates Passerini de Bonacolsis (1) tyrannidem pertæsi

(1) Spectabilem Bonacolsium Gentem tribus et quinquaginta annis summo cum imperio Mantuanis rebus præfuisse, inconcussum est apud Historicos. Horum primus Pinamons fuit, qui a Civibus Urbis Præfectus ordinatus adeò eorum animos sibi devinxit, ut munere exacto Caput Populi cum necis, et vitæ potestate anno MCCLXXVI. fuerit designatus. Is, ut tutiùs imperium sibi stabiliret, asperè cepit dominari, quo firmato, tanta cum æquitate se gessit, ut post duodevigınti annos fato raptus a Populo ut Pater Patriæ lugeretur. Hunc Bar-

pertęsi XVII. Kal. Septembris in eum insurgunt, excitatoque in Foro tumultu, cum ad eum sedandum Passerinus cum suis derepentè advolasset, a furenti populo trucidatus est. Re ex voto successa, Aloysium Gonzagam auctoritate, et gratia plurimùm penes Mantuanos pollentem, (qui validam operam in conspiratione præstiterat, et Canis Scaligeri Veronæ Reguli auxilia summa arte in Urbem admiserat) Dominum sibi Populus, et Magnates præfecere. Aloysius a Carolo IV. Imperatore Vicarii Imperialis titulo cohonestatus, cum ad annum MCCCLX. Mantuanam Ditionem optimè administrasset, et ejus fines latè protulisset, tres et nonaginta annos natus interiit. Hunc proximè filius Guido secutus natu maximus in Regni societatem jam adsumptus, qui, decimo quam regnare ceperat anno, fato functus Ludovico filio imperium reliquit, sub quo evulgatus nummus cusus est. Fuit Ludovicus æquitatis, ac justitiæ summoperè cultor, finitimisque Principibus adeò se amabilem præbuit, ut duodecim annis, quibus rerum potitus, omnes cessaverint motus, et summa pax Mantuæ affulserit, et otium fuerit. Tot ergo dotibus clarus conjuratione tamen non caruit: Antonius enim, et Nicolaus ex Gonziaca stirpe, qui ad Dominatum superbè ferebantur, ut eum de medio tollerent, consilia iniere; quibus maturè compertis, infelicis temeritatis pœnas cum consciis dedere. Urbe ædificiis aucta, Divi Georgii, et Portus suburbiis muris circumseptis, Gubernulo, et Burgoforte, ad invasiones hostium comprimendas, Arcibus firmatis, naturæ concessit anno MCCCLXXXII. Francisco, et Elizabetha superstitibus ex Alda uxore Obizonis Estensis filia, superiori anno e vivis erepta, procreatis.

I Argen-

dellonus excepit, quem ob avaritiam, crudelitatemque cunctis exosum sexto a Principatu anno una cum Taino fratre Botesella ejecit, et sibi imperium vindicavit; cui novem post annos functo Passerinus frater surrogatur, a populo, ut superius diximus, trucidatus: Et ne quid Bonacolsiæ stirpis Mantuæ remaneret, Franciscus ejus filius, et qui ex Buttirono nati intercepti, et in carcerem acti fame periere. Neque porrò omittendum Bardellionum Venetias declinasse, et Tainum Ferrariam se contulisse, ibique Estensium præsidio sede firmata Familiam suam propagasse, cujus eximiæ virtutes, resque preclarè gestæ in nostris historiis deprædicantur; splendorem hodie maximè sustinente Comite Jo. Baptista Jurisutriusque Laurea, et Archipræsbyterali Dignitate in nostra Cathedrali Ecclesia elapso anno MDCCLXVI. condecorato; qui licèt juvenilibus annis efflorescat senili tamen ingenio munus sibi concreditum suffulcit.

Argenteus quintus perhibet in anticæ medio Aquilam expansis
V. alis ; in ambitu FRANCISCVS De GONZAGA, et exiguum scutum insignia Principis præferentem. In postica effingitur Crux hisce vocibus in ora exaratis VIRGILIVS De MANTUVA ; quibus subsequitur minuta ejusdem Poetæ imago.

In area sexti pariter argentei repræsentatur Cassis, litteris hinc
VI. inde positis F. R. nempe *Franciscus*, inferiùs stemma Gonziacum cum Cruce, et inscriptionibus uti in superiori.

In prima septimi ærei facie insculptum apparet Gonziacæ Fa-
VII. miliæ Scutum, circum quod hi characteres F. D. GONZAGA. *Franciscus De Gonzaga*. Aversa Virgilii protomen fert, ore ad instar cantantis aperto: in circulo autem, qui imaginem ambit, hæ notæ V. D. MANTVA. *Virgilius De Mantua*.

Ad eundem Franciscum spectat alter ex eodem metallo compacto nummulus, cujus aream occupant hæ siglæ F. R. Fran-
VIII. cisci nomen indicantes ; in gyro De GONZAGA. In posteriori facie VI. *Virgilius* De MANTVA. Eluxère in Francisco morum suavitas, pietas eximia, ac prudentia singularis: nihil enim inconsultis Primatibus, et doctis viris agebat: ad alloquia cujus cunque generis personarum valde comis pauperum Causas lubens agnoscebat, suaque pecunia negotiatoribus absque foenore præsto erat. Elizabetha sorore Carolo Malatestæ Arimini Toparchæ nuptui collocata, Margaritam forma, et moribus præstantissimam ex eodem sanguine procreatam in enecatæ Uxoris locum sibi delegit; nuptiæque insigni apparatu, ac sumptuosis ludorum equestrium spectaculis anno MCCCXCIII. celebratæ; ex quibus biennio post Joannem Franciscum sustulit in Principatu Successorem. Gratus demùm omnibus summo subditorum dolore ex hominum vita demigravit anno MCCCCVII.

Sequens æreus nummulus in omnibus convenit cum antece-
IX. denti præter siglas I. F. *Joannis Francisci* nomen indicantes, qui post mortem patris sub Venetorum, ac Malatestarum tutela ob ejus imbecillem ætatem Mantuæ cepit gubernacula.

In decimo æreo nummo effigiatum cernimus Canem Principis symbolum, cum hac inscriptione JOHANES FRANCISCVS. In
X. circulo posticæ hæc verba PER SIGNVM, subaudi *Crucis*, quę in area apparet insculpta, LIBERA NOS. Joannis Francisci nomen absque Marchionis titulo in duobus evulgatis num-

mis

mis exaratum, hosce ante annum MCCCCXXXIII. fuisse obsignatos satis indicat: eo enim anno a Sigismundo Imperatore Marchionali dignitate insignitus est. Cæterùm Joannes Franciscus in bellicis rebus summoperè edoctus Venetorum castra secutus, Carmaniola supremo armorum Duce capite plexo, in ejus locum fuit subrogatus. A Venetis dein descitus, et Philippo Mariæ Mediolani Duci adhærens, in Veronensem ditionem cum quatuor armatorum millibus penetravit anno MCCCCXXXIX., nonnullaque illius agri Oppida sui juris fecit. Qua re graviter commoti Patres, injuriam ulturi, ornatissimam Classem, Petro Lauredano Præside, comparant, ut Pado devecta Mantuanos fines infestos redderet, atque a suscepta provincia Marchionem removeret. At Gonzaga, ad illudendos eorum conatus, opportunis fluminis locis, et maximè Sermido, et Hostilia arcibus, ferreis catenis, ac tormentis bellicis communitis, iterùm ad Vicecomitis Turmas se contulit; nec multo post Veronà, quam sui juris fecerat, a Francisco Sfortia supremo Venetorum Duce deturbatus, Mantuam remeavit. Anno, qui insecutus, bellum renovatum, quo tempore novæ perturbationes a Philippo Maria passæ aditum paci aperuere, qua postero anno firmata, inter cæteras conditiones conventum, ut Asola, Leonatum, et Piscaria, maximà herclè Gonzagæ injuria, Venetis cederentur. Vitellianà, nonnullisque agri Cremonensis Oppidis suo adjectis imperio, Joannes Franciscus finem fecit vivendi anno MCCCCXLIV. quatuor post se relictis filiis, quos ei Paula uxor ex antiqua Malatestarum Familia probitate, ac forma insignis Fœmina pepererat, sua unicuique portione assignata.

In undecimo argenteo nummo exculptum apparet Ludovici Gonzagæ ex Joanne Francisco nati laureatum caput, cum XI.
adscripto nomine. Ostentat adversa Sacram Pixidem, et lemma XPI SANGVINIS TABERNACVLVM.

Eadem Sacra Pixis inspicitur pariter in posteriori sequentis argentei nummi parte, addita inscriptione SANGVINIS CHRISTI. XII.
In anteriori Principis nomen, et stemma Gonziacæ Familiæ a Sigismundo Imperatore concessum.

Eidem Ludovico adscribuntur pariter duo subsequentes nummi aureus unus, argenteus alter. In aureo ostenditur ex una parte ipsiusmet Marchionis stantis imago, dextra gladium susti- XIII.

 nentis

nentis, ſiniſtra gentilitio ſcuto innixi, cum ejus nomine in orbe exarato. Ex altera Sanctus Georgius equo inſidens, Lanceam in Draconis gulam immittens, ſub epigraphe SANCTVS GEOR-
XIV. GIVS. Præfert argenteus in antica Solem, et nomen Principis; in poſtica Crucem, et lemma IN HOC SIGNO VINCES. Fuit Ludovicus ſudoribus bellicis ſummè inclytus, crebriſque victoriis ſpectatiſſimus, quo factum eſt, ut penes Vicecomitem, et Sfortiam Mediolanenſium Duces, Venetoſque, cujus opera ſæpius uſi fuerant, maximum ſibi nomen fecerit. Carolum fratrem inquieti ingenii hominem, Venetis ſuffultum viribus, infeſtum habuit: conſertis enim anno MCCCCLIII. XVIII. Kal. Quintilis ad Goitum manibus, cum diù varia victoria fuiſſet, ad poſtremum pro Ludovico ſtetit. Carolus fugatas copias perditaſque res circumſpiciens, vitæ ſuæ metuens Ferrariam ſe ſe recepit; ibique febre correptus, in exitu anni inter mortales eſſe deſiit. Corpus Mantuam deportatum ante fores Templi Beatæ Mariæ Virginis, ab accolis Gratiarum nuncupatæ, ſicuti ipſe edixerat, tumulatum. Ex Barbara Mandeburgenſi quinque ſuſceptis filiis excesſit Ludovicus anno MCCCCLXXXVIII.

Ludovico ab hominibus exempto, Fridericus major natu iniit Principatum; et hujc ſexennio poſt functo Franciſcus filius ſucceſſit. Quem primus, inter hujuſce Principis damus nummos, ex argento eſt flatus, perhibetque in ſua antica parte ipſius
XV. faciem barba obumbratam, cum hac inſcriptione FRANCISCVS MAR*chio* MAN*tuæ*. A tergo habemus Sacram Pixidem, in qua tres guttæ Sanguinis ſervantur, quæ, ut fertur, e latere Domini Noſtri Jeſu Chriſti a Longino conſauciato effluxerunt, et lemma SANGVINIS XPI IHESV.

In priori decimi ſexti argentei parte efficta fuit ejuſdem Prin-
XVI. cipis effigies; in cujus adverſa fuſorium perhibetur vaſculum, cum Virgarum faſciculo ex eo prodeunte; ea autem inſcriptio talis eſt, D*omine* PROBASTI ME ET COGNOVI*ſti* ME.

Quatuor tantum, ne ſim prolixus, hìc dabimus nummos,
XVII. quorum plures, typis leviter mutatis, in noſtro Muſeo ſervanvantur. Oſtendit primus pileatum Franciſci caput, et Sacram
XVIII. Pixidem, quam et in ſubſequenti obſervamus Canem in anteriori parte præferente. In tertio, et quarto exhibetur ejuſdem
XIX. Marchionis imago; in quorum uno fuſorium vas, et inſcriptio

uti

uti in XVI. ; in altero muliebris figura sedens , Sacram Pixidem sustinens , circum quam legitur SANGVINIS XPI IHE- XX.
SV: in extremo nummi ad imum margine hæc vox MANT*ua.*

In duobus postremis ad eundem Franciscum spectantibus nummis, suum Mantuani Poetam depinxerunt. Fert primus insi- XXI.
gnia , et nomen Principis: alter fusorium vas cum solita epigraphe. Franciscus ad arma natus militaribus rebus summoperè stu- XXII.
duit , egregiamque penes Italos Principes , ob præclara gesta , laudem reportavit. Duodetriginta annos natus , Veneti exercitus Gubernator constitutus , ad Tarum anno MCCCCXCV. in Gallos prosperè dimicavit , et Novariam ab ipsis præsidio firmatam ad deditionem compulit. A Patribus in præmium virtutis supremi armorum Ducis titulo condecoratus , et Neapolim sequenti anno Ferdinando Regi opem illaturus immissus , ubi Romam advenit , a Pontifice benevolentiæ, et humanitatis officiis exceptus Rosa aurea donatus est. Re in Neapolitana Ditione feliciter gesta, Ludovici Sfortiæ arte a Venetis exauctoratus, in ejus , ac Cæsaris armis Capitanei Generalis munus egit: cumque ejus fama in dies augeretur , a Julio II. Pontificiis Copiis præficitur anno MDVI. ; quo in munere Bononiam ab Ecclesia descitam ad ejus obsequium redegit ; utque magis Marchionis animum sibi devinciret , Confalonerii dignitate cohonestavit. Hæc inter cum Pontifex societatem cum Gallo , ac Cæsare in Venetos iniisset, maximo Fœderatis MDIX. , in iis ad Glaream Abduæ subigendis, auxilio Franciscus fuit : Verùm victi, refectis viribus , Gonzagam ad Insulam scalæ castrametatum , Duce Malvetio, dubia etiam luce adorti : post leve certamen Marchio interceptus , Venetiis in custodiam traditur , nec inde, nisi insequenti anno, dimissus. Mantuam reversus, a bellicis rebus abalienatus , reliquum suæ vitæ cursum ad annum usque MDXIX. exegit , quo gravi morbo pressus , IV. Kal. Aprilis ex hominum vita serena fronte demigravit. Patri sex filii superstites fuere , tres sexus virilis , totidemque feminæ ex Isabella Herculis Ferrariæ Ducis filia procreati.

Vigesimus tertius argenteus nummus præfert Friderici imaginem , qui post mortem patris Mantuæ assumpsit Dominatum: Circumstant voces FE. II. MAR. MANTVÆ V. *Fridericus Secundus* XXIII.
Marchio Mantuæ quintus. Ab altera parte Muliebrem figuram stantem ,

ſtantem, Calicem dextra ſuſtinentem, litteris hinc inde poſitis FI. nempe *Fides*.

Friderici rurſus in vigeſimo quarto argenteo agnoſcitur vul-
XXIV. tus, in cujus adverſa eminet Sacra Pixis ſuper Aram poſita, in qua hi characteres S. ANDREAS. cum ſolita epigraphe in circuitu SANGVINIS XPI IHESV. in exergo MANTVA.

Sequuntur duo ejuſdem Principis argentei nummi; in quorum
XXV. anterioribus partibus ejus inſpicitur facies. Poſticæ Sanctæ Catharinæ ſtantis imaginem exhibentes, ſimiles ſunt, excepta varia
XXVI. diſpoſitione litterarum.

Tres, qui ſuccedunt nummi, argentei duo, ęreus alter perhi-
XXVII. bent in adverſis partibus Olympum montem, et verbum FI-
XXVIII. DES. In anterioribus verò Beatam Mariam Virginem Puerulum
XXIX. Jeſum in ſinu complectentem, Principis inſigne, et ipſius protomen.

In prima trigeſimi ærei nummi parte effictum cernimus Mar-
XXX. chionis caput. A tergo hoc verbum characteribus græcis exaratum OLYMPOS.

Hæc vox OLYMPOS oſtenditur pariter in trigeſimo primo
XXXI. æreo pauculo argento mixto nummo; in quo ſuperius hæ ſiglæ F. II. M. in infima parte MV. quæ ſic legi debent, *Fridericus. ſecundus Marchio Mantuæ quintus*. In oppoſita Sancti Longini genuflexi imago Sacram Pixidem dextera ſuſtinentis: adeſt inſcriptio in circuitu SANGVINIS XPI; inferius S. LON. *Sanctus*
XXXII. *Longinus*. Hujuſce Sancti capite, et nomine ornatur pariter ſubſequens æreus nummus; in cujus poſtica conſpicitur Sacra Pixis cum ſolita inſcriptione.

In anteriori parte trigeſimi tertii argentei adſculptum intueor
XXXIII. Marchionis caput cum his notis FEDERICVS II. M. MAN. V. In poſteriori Sanctum Longinum ſtantem, dextra Sacram Pixidem, ſiniſtra lanceam ſuſtinentem, verbis in gyrum poſitis. HIC SAN. EXIVIT. D. LAT. XPI. *Hic Sanguis exivit de latere Chriſti*.

Sequitur trigeſimus quartus æreus ipſiuſmet Principis effigie
XXXIV. nomineque impreſſus; in cujus averſa parte eminet Sancta Catharina ſedens cum lemmate in margine SANGVINIS XPI. IHESV, inferius S. C. *Sancta Catharina*.

Non paucis Friderici nummis prætermiſſis Marchionis titulo conſcriptis, duos tantum, ne juſto longior ſim, argenteos dabo, eo

bo, eo

bo, eo tempore cusos, quo Marchionatus in Ducatum fuit commutatus. Horum primus ostendit Olympum montem, addita in XXXV.
limbo epigraphe FE. II. MANTV. DVX. I. *Fridericus secundus Mantuæ Dux primus*. A tergo Sanctæ Catharinæ effigiem cum litteris circum positis. SANCTA CATARINA. Fridericus paternæ emulator virtutis adeò militaribus studuit rebus, ut duobus et viginti annis natus fuerit a Leone X. Ecclesiæ armorum Capitaneus Generalis renuntiatus. Plura sub hoc Principe Mantuæ adversa evenere; maxima scilicet annonæ caritas anno MDXXVI. ita ut tres unciæ panis uno Solido (1) venundarentur; et sequenti anno dira lues, in qua duæ fermè partes populi interiere. Anno verò MDXXX. Carolus V. Romanorum Imperator Bononià Mantuam divertens, cum aliquot dies ibi consedisset, Fridericum Ducali dignitate insignivit, quo titulo deinceps in nummis condecoratus est.

Exhibet alter Friderici caput, circum quod hæ voces FE. DVX. MAN. ET MAR. MON. FER. *Fridericus Dux Mantuæ* XXXVI.
et Marchio Montis Ferrati. In area adversæ Olympum montem, superius FIDES, subtus OLIMPOS. Fridericus in Ducem adscitus, anno, qui insecutus, Margaritam, ex Guilelmo Paleologo Montis Ferrati Marchione natam, sibi in conjugem adjunxit. Verùm Joanne Georgio nuptæ Patruo, biennio post, nulla prole superstite, e vivis erepto, Monferratensis Ditio uxoris jure Friderico obvenit; qui cum in nummo Montis Ferrati Marchio inscribatur, hunc post adeptum Principatum obsignatum fuisse docemur; quod contigit, ut in Monferratensibus nummis dicemus, anno MDXXXVI.

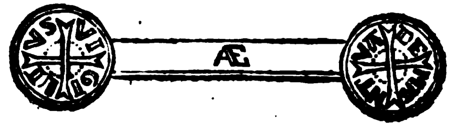
MASSÆ

(1) Mantuanorum Libra hoc anno, uti ex documentis excerpsimus, computabatur pro Obolis duodetriginta Monetæ Ferrariensis; sive solidis hodiernis Venetis sex, et quinquaginta; et ideò Solidus Mantuanus trium unciarum panis pretium, duobus Venetis solidis, et novem parvulis cum dimidio equipollebat. Hanc porrò Libram progrediente tempore longè fuisse imminutam comperimus: didicimus enim biennio post cum Obolis 27. et denariis 8. nostræ monetæ fuisse commutatam = 1543 : cum 25 : 1 = 1589 . 1591 7 = et 1596 : 17 : 3 = Annis verò 1606 : 1614 : et 1620. stabat cum Obolis 15 : 7 = 14 = et 13 et Annis 1626 : 1632 : 1643 : valorem æquabat Obolorum 12 : 9 = 10 : 8 = 9 : 10 = Anno verò 1659 : Argentea moneta vulgo *Filippo* lege sancitum, ut pro Libris duodecim, et tribus Solidis expenderetur; hodie verò penes Mantuanos pro Libris 23. computatur.

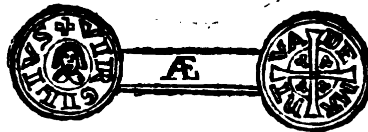
I

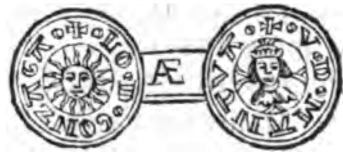
II

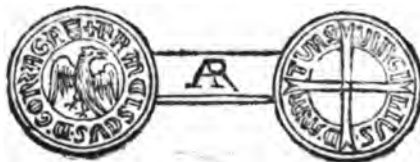
III

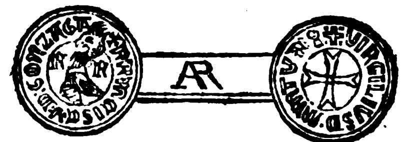
IV

V

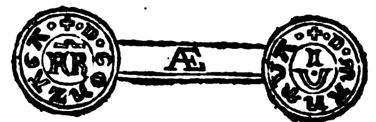
VI

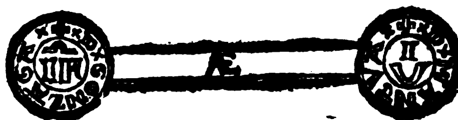
VII

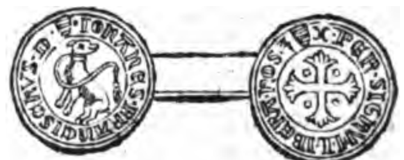
VIII

IX

X

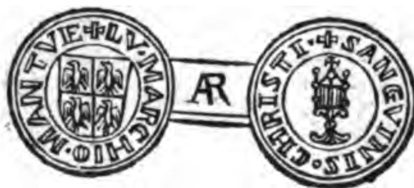

XI

XI

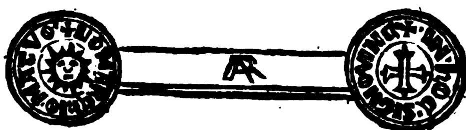
XII

XIII

XIV

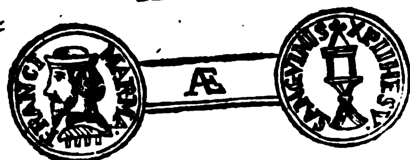
XV

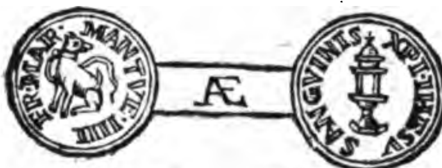
XVI

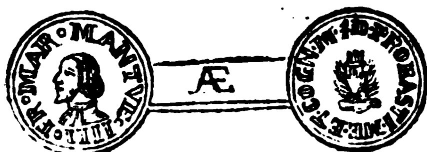
XVII

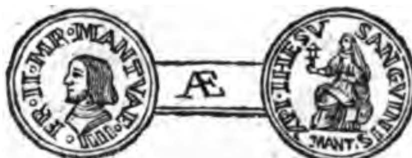
XVIII

XIX

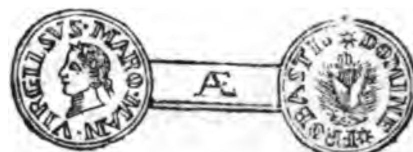
XX

XXI

XXII

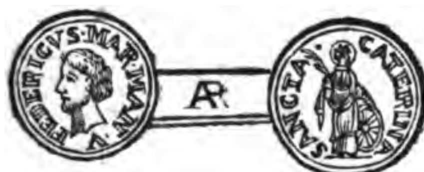
XXIII

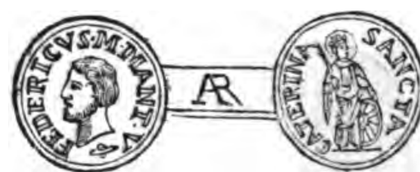
XXIV

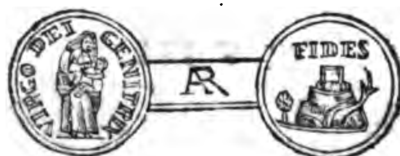
XXV

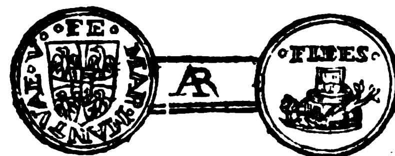
XXVI

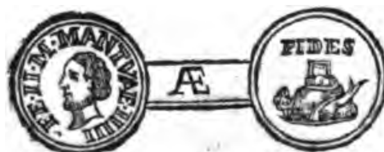
XXVII

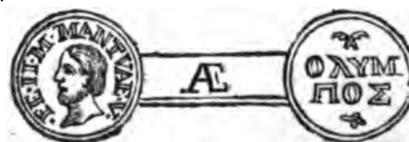
XXVIII

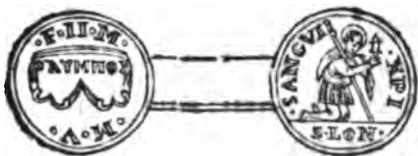
XXIX

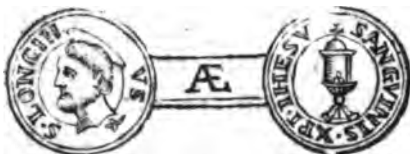
XXX

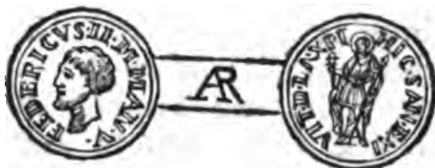
XXXI

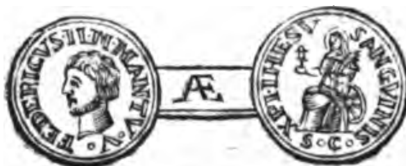
XXXII

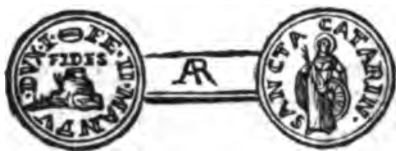
XXXIII

XXXIV

XXXV

XXXVI

MASSÆ LOMBARDORUM

PRimus ex infimo argento conflatus nummus ostendit in area Aquilam expansis alis, vetus nobilissimæ Estensis Familiæ Insigne, I.
addita in limbo epigraphe FRANCISCVS ESTENSIS. In adversa Crucem totam aream intersecantem cum litteris in circuitu MAR. MAS. LOMBAR. *Marchio Massæ Lombardorum*.

Secundus argenteus nummus præfert in anteriori parte juvenilem Francisci faciem, et nomen. In posteriori Leonem, et in- II.
scriptionem. SI NON VIRES ANIMVS.

In duobus sequentibus argenteis nummis (1) exhibentur siglæ

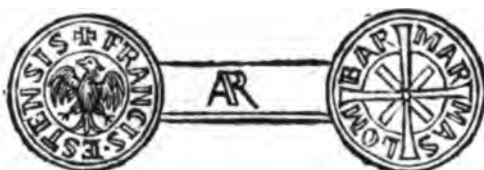
(1) Hic, et subsequens in scriniis amici mei Joannis Abbatis Brunacci Patavini rei antiquariæ studiosissimi delitescebant; quos cum ipse unà cum aureo sub num. V. in quadam erudita Epistola Patavii typis edita anno MDCCLXIII. evulgasset, nobis efflagitantibus perhumaniter cessit. Quocircà Populo Massæ rem gratam facturi, eos iterùm recudendos, et publici juris facere, censuimus.

III. F.E. ejuſdem Principis nomen , et agnomen indicantes , cum
hoc verbo in circuitu LOMBARDORVM ſubintellige *Marchio*
IV. *Maſſæ*. A tergo Aquila, et lemma NOBILITAS EST*enſis* , in
quorum primo characteres ordine inverſo inſculpti ſunt

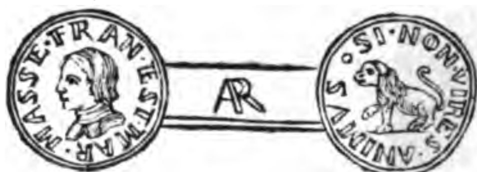
Effigiatam ab una parte quinti aurei nummi Aquilam aper-
V. tis alis cernimus, in cujus margine hæ notæ FRANC*iscus* ES-
TENS*is*. MARCHIO MASSÆ. Ex altero latere Crucem affa-
brè elaboratam, et epigraphen SPERABO , ET NON CON-
FVNDAR

Ejusdem Marchionis nomine, et imagine inſignitur antica ſex-
VI. ti argentei nummi grana 188. adpendentis; in cujus infima parte le-
gitur MARCH*io* MASSÆ. Præfert poſtica duo Templa HO-
NORIS ſcilicet, et VIRTVTIS Franciſci ſymbolum. In extre-
mo nummi ad imum margine hæc verba PARI ANIMO

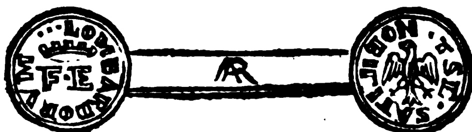
I

II

III

VI

V

VI

MEDIO

MEDIOLANI

PRimi duo argentei nummi ejusdem ponderis, ac magnitudinis perhibent in anterioribus partibus Sanctum Ambrosium Ur- I.
bis Patronum in cathedra sedentem, elata dextera in actu benedicendi, sinistra virgam pastoralem sustinentem, cum ejus no- II.
mine in circuitu. In posterioribus Crucem, et epigraphen MEDIOLANVM. Hos, et æreum subsequentem a Mediolanensi Populo, vacante Imperio, cusos autumo: ab anno scilicet MCCX- III.
LV. quo in Lugdunensi Concilio Fridericus II. fuit exauctoratus, ad annum usque MCCLXXIII., quo Rodulphus fuit in Imperatorem renuntiatus.

Quartus æreus ostendit Crucem, et lemma LVDOVICus IMPerATOR. Totam occupat adversæ aream hæc vox MEDIO- IV.
LANVM. Henrico funerato, cum Fridericus cognomento Pulcher Dux Austriæ, et Ludovicus Bavariæ Dux ab Electoribus inter se dissidentibus fuissent in Imperatores adsciti, grave deinde, atroxque bellum coortum, atque ad annum MCCCXXIII. variante hinc inde fortuna, continuatum: quo tempore, Friderico superato, tota Imperii summa penes Bavarum stetit. Hic Italiam ingressus, ubi Mediolanum devenit, Galeatio Vicecomite Urbis Domino, unà cum Joanne, Luchino, et Azone carceribus demandato, (quos tamen post aliquos menses liberos dimisit) cepit Mediolanenses res moderari, quo tempore nummus obsignatus est. Cęterùm Ludovicus in Apostolicam Sedem semper infensus, a Joanne XXII. dein a Clemente VI., cujus hortatu Carolus Bohemiæ Rex fuit ab Electoribus anno MCCCLXVI. Imperator consalutatus, anathemate percutitur, quo innodatus, apoplexia correptus, inter mortales esse desiit.

In antica quinti ærei apparet Crux cum hac inscriptione AZO VICECOMES. In postica Urbis nomen MEDIOLANVM. Galeatio Vicecomite e Mediolanensi Principatu a Bavaro, ut su- V.
perius innuimus, exturbato, Azo filius, grandi pecunia ei numerata, in paternum Dominatum Vicarii Imperialis titulo sub initium anni MCCCXXIX. immittitur; qui, ut erat magnis ausis promptus, non multò post, Cæsareo pulso Præsidio, toti Medi-

diolanensi ditioni summo cum imperio præfuit ad annum MCCCXXXIX. quo Lodrisius Vicecomes, ex fratre Magni Matthæi natus, ad Principatum aspirans, Rhętorum comparato exercitu, in agrum Mediolanensem descendit; collatisque signis, Mediolanenses acies undique pulsæ, trucidatæque, ipseque supremus armorum Dux Luchinus Azonis Patruus interceptus. At ubi equitum turmæ ab Ludovico Sabaudiæ Principe auxilio missæ adfuere, victi, reassumptis viribus, ad novum prælium concurrunt, in quo, ut fertur, Divus Ambrosius equo insidens cum scutica hostes fugare visus est: nec mora, commutata fortuna, Rhæti partim cæsi, dissipatique, partim capti, et in iis Lodrisius, qui in Arce Sancti Columbani unà cum filiis custodiæ traditur. Azo, urbe restaurata, ædificiisque aucta, Cremona, et Como suo adjectis imperio, nulla ex Catharina uxore Ludovici Sabaudiæ Principis filia relicta prole, eodem anno XIX Kal. Septembris e medio abiit: cui Joannes Mediolani Archiepiscopus, et Luchinus Patrui omnium Ordinum votis sucessere. At Joanne sacris tantùm rebus studente, imperii cura soli Luchino demandatur; cui cum per decennium prefuisset, ex veneno, sibi per uxorem propinato, excessit. Luchino ergo impe-
VI. rante, ęreus, quem sub num. VI. damus, nummus, ejus, et Urbis nominibus inscriptus percussus est.

Inter raros enumerandus septimus argenteus, (1) cujus prima
VII. pars ostendit Deiparę protomen, puerulum Jesum in ulnis gestantis, et pro lemmate Urbis nomen. In posticę verò medio apparet Crux cum hac epigraphe in circuitu IOH*ane*S: VICECOMES. Spectat nummus ad Joannem Archiepiscopum, qui post mortem fratris totius Mediolanensis ditionis dominium suscepit. Variis is bellis implicitus novarum Urbium aditione avitum Principatum adauxit, inter quas Bononia maximè recensenda a Pepulis coempta, quam ad duodecim deinde annos in feudum a Pontifice reportavit. Verùm cum ad ejus refringendam

(1) Quo ad nummi raritatem adtinet, novimus Muratorium, et Argelatum nullum Joannis Archiepiscopi Mediolani cusum nummum evulgasse. Quinimò inter tot, tantosque ab ipsis proditos, ne unus quidem inspicitur Beatæ Virginis protome insignitus: quæ quidem imago eximiam Archiepiscopi in Dei Matrem venerationem suadere potest; in cujus honorem, uti ex Ripamontio rerum Mediolanensium Scriptore delibavimus, Ædem ad Garignanum extruxit, assignataque in ejus cultum prædia vectigalibus exemit.

dam potentiam, quę in dies magis adaugebatur, nonnulli Italiæ Principes insurrexissent, et ipse, ad eorum retundendos conatus, valida arma comparasset, nactus febrim, imperio inter Matthęum, Bernabovem, et Galeatium ex Stephano fratre natos diviso, anno MCCCLIV. III. Non. Octobris Infulam cum gladio deposuit.

Exiguus sed summę raritatis ęreus subsequens pauculo argento mixtus nummus pręfert Crucem litteris circumscriptis DOMINUS BERNABOS. Posticam occupat hęc vox IMPERIALIS (1) Matthæo biennio post fatis rapto, Bernabos, et Galeatius imperium tenuere, et huic functo anno MCCCLXXVIII. Joannes Galeatius filius successit, inter quem, et Bernabovem patruum subjectarum Urbium Dominia partita sunt. Cęterùm Bernabos turbidus admodum, ac ferus, turpissimisque sceleribus notatus, cum cędem Nepotis, qui Papię versabatur, per insidias tentaret, et ejus portionem invadere niteretur, Joannes Galeatius, ut tanto periculo se se eximeret, Patrui animum rara arte fefellit. Simulata enim anno MCCCLXXXV. ad Templum B.M. Virginis in Varesii vico dicatum Voti causa peregrinatione, ubi Mediolanum advenit, Bernabovem sibi paternaliter obviantem comprehendi, et in Arcem Tricianam duci jussit, ibique ad mortem usque custodire curavit. VIII.

Nonus ex argento sed impuro nummus ostendit Crucem, et epigraphen COMES VIRTVTVM (2) *Dominus* MEDIOLANI. 3. G. Aversę partis typum Sanctus Ambrosius facit, in cujus limbo hę voces *Sanctus* AMBROSIVs MEDIOLANI. Ad Joannem Galeatium IX.

(1) Moneta hæc, etsi parva mole, maximam tamen eruditionem complectitur: etenim characteres in ea exarati *Imperialem* illius ævi esse indicant, quorum duodecim Solidum constituebant, et 240. *Imperialium* Libram. Constabat aureus Ducatus Venetus vulgò *Zecchino* Bernabovis temporibus solidis 33.; quocircà habita proportione Auri ad Argentum, in solidis viginti 479. Argenti grana numerabantur, quæ hodie pro Obolis 89. et denariis tribus expenderentur. Hanc porrò Libram collabentibus annis ab enunciata existimatione declinasse comperimus: etenim annis 1403. = 1450 = 1474 = 1539 = cum obolis 58 : 2. cum dimidio = 45. 9 = 36: 2 = 26. conveniebat. Et anno 1602., quo tempore primùm argenteus nummus vulgò *Filippo* Mediolani fuit obsignatus, expendebatur pro Lib. quinque; qui tamen annis 1657 = 1672. = 1678. fuit cum Lib 5. Sold. 6 = Lib. 6. Sold. 10. = Lib. 7. commutatus; et hodie expenditur pro Li. 7 cum dimidio

(2) Joannes Galeatius, cum Isabellam Joannis Francorum Regis filiam conjugio sibi sociasset, et Dotis nomine Comitatum Virtutum reportasset, ab eo tempore *Comes Virtutum* cepit appellari. Decessit Isabella anno MCCCLXXIV Valentina filia superstite, quæ fuit, ut inferiùs dicemus, Ludovico Turonis Duci desponsata.

tium ſpectat nummus, qui, Patruo intercepto, ſolus cepit dominari. Hic bellicis rebus ſummoperè addictus, de hoſte ſępius triumphavit, quamplurimaſque Italię Urbes ſuo adjecit imperio. Nec in armorum ſtudio, ea, quę vigilem, ac bonum Principem decent, deſerens, nobile Chartuſianorum Monaſterium, pontem ſupra Ticinum, Papię arcem, aliaſque pluribus in locis extruxit. A Wincislao Imperatore anno MCCCXCV. Ducis titulo inſignitus, dum altiora meditabatur, in medio felicitatis curſu hominem exuit anno MCCCCII. Imperio, (1) inter Joanem Mariam, et Philippum Mariam ex Catharina ſecunda Uxore, Patrui Bernabovis filia procreatos, diviſo.

Decimus ęreus pauculo argento mixtus nummus perhibet in an-
X. ticæ medio ſiglas DX. nempe *Dux*, et in ejus orbe hęc verba IOANES MARIA. In poſtica Crucem, et lemma DVX MEDIOLANI.

In undecimo ex eodem metallo compacto nummo (2) Vicecomitum ſtemma, circùm quod ejusdem Ducis nomen, exhibetur. A
XI. tergo Crux, et inſcriptio DVX MEDIOLANI 3. Ꞓ. Joannes Maria tanta cum ſęvitia in ſuos cepit moderari, ut nonnullę ejus Principatus Urbes tam grave ſervitutis jugum excuſſerint. Hic ad quęcumque ſcelera promptus matrem veneno extinxit; ſontes inſonteſque novis ſuppliciis enecavit, plurimoſque viros canibus humanis carnibus enutritis dilaniandos paſſim objecit. Omnibus ergo exoſus a Conjuratis, dum ad Sancti Gothardi Ædem Miſſam auditurus pergeret, XVII. Kal. Junii MCCCCXII. confoſſus eſt.

In duodecimo argenteo repræſentatur cataphractus vir equo
XII. inſidens, verbis in gyrum poſitis FILIPVS MARIA DVX MEDIOLA*n*I. Oſtendit averſa pars Epiſcopi in ſella ſedentis imaginem

(1) Moriens Joannes Galeatius, ne filii de Imperio inter ſe diſceptarent, ſuas unicuique eorum portiones teſtamento aſſignavit. Joanni Mariæ maximo natu Mediolanum cum titulo Ducis, Angleriæ Comitatus, Bergomum, Comum, Brixia, Laus Pompeja, Cremona, Parma, Placentia, Bononia, Senæ, Peruſia, Aſſiſium obvenere. Comitatus Papiæ, Alexandria, Terdona, Novaria, Vercellæ, Caſalis, Valentia, Verona, Vicentia, Bellunum, Baſſanum in Philippi Mariæ ditionem ceſſere. Nec Gabrieli filio naturali ex Agnete Mantegaccia ſuſcepto, ſed legitimato dominium defuit, Piſis, et Crema ei aſſignatis.

(2) Hic nummulus vulgi ſermone *Biſsòlo* nuncupabatur, quorum tres duorum denariorum valorem æquabant, et duodeviginti Solidum conficiebant.

ginem flagellum dextra, finiſtra pedum gerentis, cum inſcriptione S. AMBROSIVS MEDIOLAnI.

Anguem, e cujus ore prodit infans, Vicecomitum antiquum
Stemma, (1) in decimo tertio argenteo inſculpsit artifex, addita
in circuitu epigraphe FILIPVS MARIA. In oppoſita Crucem, XIII.
circum quam hæc verba DVX MEDIOLANI ʒ. Ȩ.

Crux pariter, et Philippi nomen inſpiciuntur in anteriori deci-
mi quarti argentei nummi fronte. In poſteriori verò Sanctus XIV.
Ambroſius, et ejus nomen in limbo exaratum.

Tres ſubſequentes æreos nummos ad eundem Philippum per-
tinere, verba, quæ in marginibus leguntur, ſatis perhibent: ho- XV.
rum duo primi Crucem ex una facie demonſtrant, ex altera XVI.
pallium: alter verò habet in antica Vicecomitum Stemma, in XVII.
poſtica ſiglam D. nempe *Dux*. Turpiſſimo æquè ac immani tyranno enecato, tota Mediolanenſis ditio ad Philippum Mariam fratrem, qui Papiæ Sedem fixerat, devenit. Is primi imperii diebus Beatricem Tendam defuncti Facini Uxorem ſibi deſponſavit, ut auro, viribuſque illius innixus Tyrannos e Mediolano aliiſque Ducatus Urbibus, ab iis, vivente fratre, occupatis, deturbaret: quod feliciter Carmaniolæ percelebris illius ævi armorum Ducis virtute peregit. Cæterùm Philippus inquieti ingenii Princeps, ac ſuperbia tumidus, cum Genuam aliaſque Urbes occupaſſet, et ad totius Italiæ imperium affectaret, gravia cum Italiæ Principibus, cum Florentinis, ac Venetis ſub egregiis Ducibus, et maximè Franciſco Sfortia, quem in Vicecomitum Familiam, et Generum cooptaverat, bella geſſit. Qui cum quinque et triginta annos in Principatu exegiſſet, Idibus Auguſti MCCCCXLVII. in humanis eſſe deſiit: ultimus de Vicecomitum ſtirpe, qui per duo fermè ſæcula Mediolanenſe imperium tenuere.

Elato Philippo Maria per duos et amplius annos Duces deſiere, quo tempore Mediolanenſis Populus in libertatem conſti-

---

(1) Inter cæteros, qui ex nobiliſſima Vicecomitum Familia prodiere, emicuit Otho ille ex Heriprando armis claro natus, qui ſeptem militum millium a Mediolanenſibus in bello ſacro ſupremus Dux conſtitutus in Paleſtinam perrexit; ibique inter cætera præclarè geſta, Saracenorum Ducem quemdam Volucem nomine, a quo fuerat ad ſingulare certamen evocatus, proſtravit, ſpoliavitque armis, et galea, in cujus ſummitate tortuoſa extabat Vipera excorticatum puerulum expanſis manibus evomens; quo ſerpente Vicecomites omnes pro Inſignibus deinceps uſi ſunt.

tutus, Reipublicæ instar vivens, suos nummos signavit, in quo-
XVIII. rum primo argenteo, quem hic damus, insculpta apparet Crux cum hisce in circuitu characteribus COMVNITAS MEDIOLANI. Habet postica Sancti Ambrosii sedentis effigiem, et verba S. AMBROSIVs MEDIOLANI.

Ejusdem Sancti imago inspicitur pariter in æreo subsequenti.
XIX. Hunc quoque publica auctoritate percussum characteres nummi marginem ambientes satis edocent.

In area vigesimi argentei nummi repræsentatur anguis pue-
XX. rum vorans Vicecomitum icon tesseraria, in cujus limbo legitur FR. SF. DVX. MLI. AC. Ꝁ. C. *Franciscus Sfortia Dux Mediolani ac et cætera*. Postica præfert Sancti Ambrosii imaginem cum ejus nomine in circuitu. Franciscus Sfortia, audita Philippi Mariæ morte, Principatum a multis (1) petitum occupaturus, in Insubriam infesto agmine penetravit. Ticino, ac non paucis ejusdem Ducatus Urbibus sibi vindicatis, Venetisque ad Caravagium memorabili clade profligatis, secunda fortuna usus, in Mediolanum vim omnem belli convertit; civesque fame pressos in tantas angustias adegit, ut eos ad deditionem compulerit. Anno ergò MCCCCL. die XXVII. Februarii Urbem Franciscus ovans ingreditur, concordibusque omnium votis in Ducem electus est.

Ad eundem Franciscum pertinere æreum subsequentem, docent
XXI. siglæ F. S. *Franciscus Sfortia*, ex lateribus anguis insculptæ. Verba, quæ in ejus marginibus exarata perpenduntur, hæc sonant *Dux Mediolani Papiæ Angleriæque Comes Cremonæ* (2) *Dominus*. Franciscus in Ducem adscitus adeò summa cum æquitate, ac prudentia Principatum admministravit, ut in sui amorem subditorum corda rapuerit. Fregosorum potentia, qui Genuensium res summa cum tyrannide moderabantur, armorum vi fracta, Genuam anno MCCCCLXIV. sui juris fecit; aliaque prçclara gessit,

(1) Alphonsus Neapolis Rex hæres ex testamento factus, Carolus Aurelianensis Comes ex Valentina legitima Joannis Galeatii filia natus, Franciscus Sfortia jure Blanchæ Conjugis Philippi Mariæ filiæ nothæ ad Vicecomitis imperium aspirabant. Veneti ex occasione dissidiorum ditionem sibi asserere nitebantur, et Laudem Pompejam, ac Placentiam, Civibus annuentibus, occupaverant: ipseque Mediolanensis Populus Duces pertæsus, reassumptæ libertati viribus, opibusque litare decreverat.

(2) Cremonæ Dominatum suscepit Franciscus anno MCCCCXLI. quo nuptias cum Blanca Maria Philippi Mariæ filia celebravit, Cremona, et Pontremulo ei Dotis nomine assignatis.

gessit, de quibus illius ævi Scriptores (1) abundè disseruere. Verùm cùm hydrope laborare cepisset, tandem anno MCCCCLXVI. VIII. Idus Martii vitam posuit.

In vigesimo secundo argenteo exhibetur Galeatii Mariæ effigies cum hac epigraphe GALEAZ*ius* SF*ortia* VICECO*mes* DVX ME*dio*L*an*I. IV. 3. Æ. A tergo Sanctus Ambrosius equestris cum scutica in actu fugandi hostes, et inscriptio S. AMBROSI*us*. Emortuo Francisco Galeatius Maria natu maximus successit. Hic in Imperii sui exordio haud malum Principem egit; inde verò ad libidines totum se dedit, sevitiæque non pauca exempla edidit. Facta in eum conspiratione, in sacra Divi Stephani Æde confossus est die XXVI. Decembris MCCCCLXXVI. XXII.

Sub eodem Galeatio hi duo ærei subsequentes nummi cusi sunt, quorum unus ostendit in primæ frontis area coronam, pendentibus hinc inde duobus paliis, et has voces in circuitu GZ. M. DVX MELI. V. *Galeatius Maria Dux Mediolani quintus*. Ex altera parte Crucem litteris circumpositis AC IANVE *Dominus Et Cætera*. Alter perhibet Vicecomitum Cassidem cum circumducta inscriptione G*alea*Z*ius* MARIA SFO*rtia* VICECO*mes*. In area adversæ habentur Siglæ G. M. cum corona superimposita, idest *Galeatius Maria*, et in gyro DVX MELI AC IANVE. D. 3. Æ. *Dux Mediolani ac Januæ Dominus et cætera*. XXIII XXIV.

Vigesimus quintus æreus nummulus genuina haud forma ab Argelato proditus præfert in uno latere anguem verbis in orbe positis IO. GZ. M. SF. VICO. DVX. MLI *Joannes Galeatius Maria Sfortia Vicecomes Dux Mediolani*. In alio apparent siglæ I.G. ejusdem Principis nomen indicantes cum epigraphe LV*dovico* PATRVO GVB*er*NANTE. Joannes Galeatius post obitum Patris Dux renuntiatus, cum ob teneram ætatem tantam imperii molem sustinere non posset, Mediolanensium rerum curam sub Bonæ matris tutela suscepit. Verùm Ludovicus patruus cæca dominandi libidine percitus, nepotis tutela callida arte sibi vindicata, cuncta ex placito cepit administrare, ac in tantas angustias Joannem Galeatium redegit, ut aliquandò alimentorum inopia XXV.

(1) Qui plura de hoc præclaro Principe scire desiderat, adeat præcipuè *Simonettam*, qui uno Libro fusius ejus gesta conscripsit.

pia ipse premeretur. Tot ergò infelix juvenis malis pressus, lenta febre correptus, non sine veneni suspicione Papiæ vivere desiit anno MCCCCXCIV. duobus filiis Francisco, et Bona, quos ex Isabella Ferdinandi Neapolis Regis nepte sibi connubio iuncta sustulerat, superstitibus.

In antica vigesimi sexti argentei haud multum ab eo dissimi-
lis, quem dedit Muratorius sub num. XLVIII. visitur Ludovici
XXVI. Sfortiæ effigies, circum quam hæc verba LVDOVICVS M*aria*
SF*ortia* ANGLVS DVX M*edio*L*an*I. In postica stemma cum co-
rona superimposita, ex qua exeunt rami olivæ, et palmæ; in
lateribus titiones, e quorum singulis geminæ pendent situlæ,
litteris per gyrum positis P. P. ANGLEQ3. (1) CO. AC IA-
NVE D.3. &. *Papiæ Angleriæque Comes ac Januæ Dominus et cæ-
tera*. Ludovicus in nepotis locum a populo surrogatus Princi-
patus confirmationem maxima nummorum vi a Maximiliano
Imperatore reportavit: at non diù in eo egit; quinquennio enim
post, ut dicemus in sequenti nummo, a Ludovico Francorum
Rege expulsus, et carceri demandatus, malè parti imperii poenam
luit.

Anteriorem vigesimi septimi argentei nummi (2) faciem oc-
XXVII. cupant Francorum Regum insignia, cum vocibus in margine
dispositis LVDOVICVS D*ei* G*ratia* FRANCOR*um* REX. In
posteriori Sanctus Ambrosius occurrit cum scutica, et pědo. Hæc
ibi epigraphe MEDIOLANI DVX. ET &.

Argenteus subsequens ejusdem Ludovici nomen prefert, atque
XXVIII. in omnibus cum antecedenti convenit, dempta varia litterarum
dispositione, uti in ejus cælatura videri potest. Vigesimus nonus
XXIX. argenteus sub eodem Rege obsignatus, repræsentat ex una parte
Anguem inter duo lilia, ex altera Coronam, duobus Paliis hinc
inde pendentibus, cum iisdem inscriptionibus. Carolo VIII. Fran-
corum

---

(1) Angleria vulgò *Anghiera* olim Civitas, nunc Oppidum ad Verbanum lacum situm, Vicecomitum Gentis prima sedes fuit. Hoc a Wincislao Imperatore Joanni Galeatio Vicecomiti Mediolani Duci in Comitatum concesso, qui in Mediolanensem Ducatum successere Angleriæ Comites appellati.

(2) Quamquam huic simillimum exhibuerit Muratorius sub num LIII. attamen typus noster ab eo aliquantùm quidem differt: in illo enim verbum FRANCORUM integrum exaratum cernitur; in nostro verò postremi duo characteres desiderantur: item in Muratoriano insculptus apparet Sanctus Ambrosius elata dextra ad benedicendum; in hoc verò ejusdem Sancti imago dextra flagellum sustinentis.

eorum Rege, nulla relicta prole, anno MCCCCXCVIII. extincto, Regnum ad Ludovicum Aurelianensium Ducem delatum. Hic ad Mediolanensis Ducatus Aviæ Valentinæ (1) jure sibi debiti dominatum aspirans, inito cum Pontifice, ac Venetis fœdere, postero anno cum optimo exercitu, cui Joannem Jacobum Triultium spectatæ virtutis Ducem præfecerat, in agrum Mediolanensem descendit, totaque ditione brevi potitus, maxima cum pompa pridie nonas Octobris Mediolanum ingressus est. At Maurus, qui tanto bello pressus in Germaniam cum filiis, ac thesauris confugerat, multo cum Helvetiorum peditatu insequenti anno in Italiam reversus, Mediolanum, Novariam, totumque fermè Principatum paucis diebus summa felicitate sibi subdidit. Quod ubi Regi, qui in Galliam se se receperat, delatum, instauratis viribus, in Ludovicum iterum movit; bellique tandem is finis fuit, ut Sfortia ab Helvetiis gallico auro delinitis in manus hostium traditus, Lugdunum captivus abduceretur, ibique intra Arcem inclusus, aliquot post annos, miserabiliter extabuerit.

Sub Maximiliano Sfortia in Mediolani Ducem assumpto, duos sequentes æreos nummos fuisse cusos, ex characteribus in anterioribus eorum partibus conscriptis manifestè evincitur. Crucem exhibent in posticis sub inscriptione P. P. ANGLE. CO. 3. &c. *Papiæ Angleriæque Comes et cetera*. Julius II. summus Pontifex cum Gallos tot victoriis tumidos ex Italiæ finibus propulsare niteretur, icto cum Maximiliano Imperatore, ac Venetis fœdere, Helvetiorumque non paucis Turmis mercede conductis, in ipsos insurgit: qui cum se impares tantę moli cernerent, Italia turpiter relicta, trans Alpes rediere. Hæc inter Maximilianus Ludovici major natu filius, qui in Germania morabatur, in Italiam descendens, Mediolanum, Cæsare annuente, IV. Kal. Januarii MDXII. ingressus, Ducatus curam suscepit; tenuitque ad annum

XXX.
XXXI.

(1) Nupserat Valentina Ludovico Turronis Duci, et Valesiæ Comiti; et in Dotalibus tabulis ea addita fuit conditio, ut si novæ nuptæ pater absque filiis decessisset, qui ex Valentina nascerentur, eorumque hæredes in Mediolanensi Dominatu succederent. Hic abs re non erit Instrumenti verba referre, a Pasquino de Capellis Notario Cremonensi exarati anno MCCCLXXXVII. die 29. Decembris = *Item est actum, et in pacto solemni stipulatione vallatum expressè deductum, quod in casu quo predictus D. Jo: Galea: Vicecomes, Comes Virtutum, Dominus Mediolani decesserit sine liberis masculis de suo proprio corpore, et legitimo matrimonio procreatis, dicta Domina Valentina sua nata succedat, et succedere debeat in solidum in toto Dominio suo præsenti, et futuro &c.*

num MDXV. quo, Ludovico, nulla virili prole relicta, fatis rapto, Franciscus gener Engolismensium Dux, cui jure Sanguinis Gallicum Regnum obvenerat, Mediolanensem Ducatum repetiturus, in Italiam breviori, ac satis aspera via penetravit; deletisque ad Melinianum Helvetiis, qui Sfortiæ partes tuebantur, ad oppugnandam Mediolanensem Arcem arma convertit: qua re Maximilianus, qui intus erat, perculsus, Regi sub certo foedere se dedidit, ac in Galliam exul secessit.

Pro nummorum Sfortianæ Gentis coronide unum (1) Francisci nomine inscriptum dabimus, in cuius area exhibetur penicillum cum vitta circumvolitante, in qua expressum legitur MERITO ET TEMPORE. Prefert adversa Vicecomitum stemma, cum circumducta epigraphe DVX MEDIOLANI ʒ. &. Franciscus ex Ludovico Sfortia natus Leonis X., ac Caroli V. Imperatoris armis suffultus paternum ascendit solium anno MDXXI. in quo cum per biennium sedisset, a Francis deturbatus, non multo post, bellicis rebus sic permittentibus, restitutus est. Verùm diuturna felicitas haud fuit; etenim de proditione apud Imperatorem criminatus, totius fermè Ditionis jacturam ad annum usque MDXXX. est passus; quo Carolus cognita ejus Causa, maxima pecuniæ vi pacta per annorum terminos solvendæ, in Principatu confirmatur. Nuptiis, quadriennio post, cum Christierna ex Christierno Daniæ Rege, et Caroli sorore nata celebratis, postero anno, maximo cum subditorum mærore, mortem oppetiit; cui cum nulla proles superstes esset, Cæsar Mediolanensem Ducatum suo adjecit imperio, et Philippo filio Hispaniarum Regi in Feudum concessit.

(1) Hunc protulit Argelatus sub num. XLVI. sed adeò sibi dissimilis adparet; ut illum iterum delineandum, incidendumque necesse judicaverim.

III

Æ

IV

Æ

V

Æ

VI.

VII

AR

VIII

Æ

IX

AR

X

XI

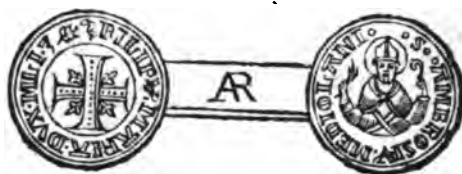
XII

AR

XIII

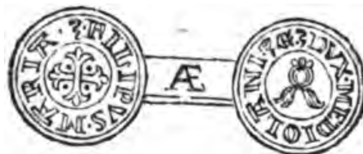
XIV

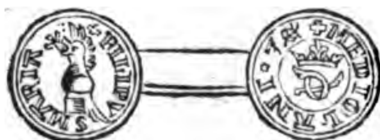
XV

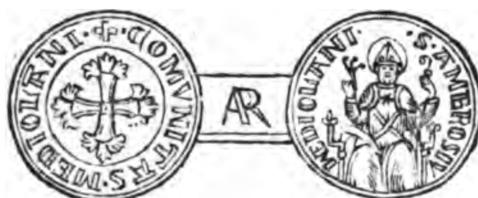
XVI

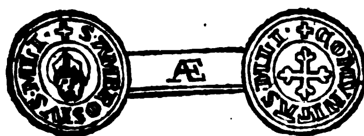
XVII

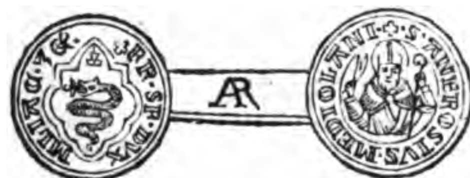
XVIII

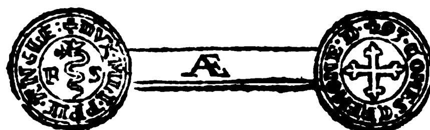
XIX

XX

XXI

XXII

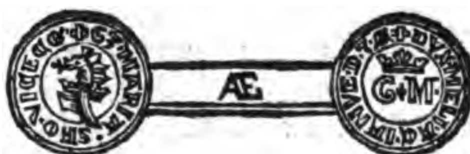

XXIII

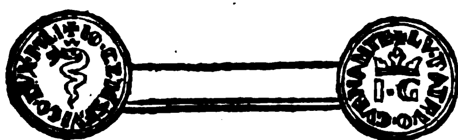
XXIII

XXIV

XXV

XXVI

XXVII

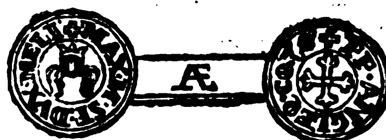
XXVIII

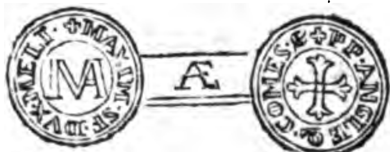
XXIX

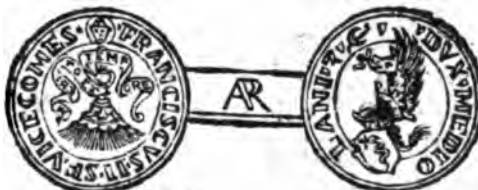
XXX

XXXI

XXXII

MIRANDULÆ

PRimus aureus nummus oſtendit in anteriori parte Joannis
I. Franciſci caput hiſce characteribus circumſeptum I. F. PICVS. MIRAND. D. C. C. *Joannes Franciſcus Picus Mirandulæ Dominus Concordiæque Comes.* In poſteriori Sancti Franciſci imaginem, addita in limbo epigraphe MIRACVLVM AMORIS.

In margine ſecundi æreì legitur Joannis Franciſci nomen, in
II. cujus medio Gentilitium ejus ſcutum apparet inſculptum. A tergo eminet Sancti Poſſidonii Urbis Patroni imago, litteris in gyrum poſitis S. POSIDONIVS. Nummi ad Joannem Franciſcum in Philoſophiæ ſtudiis celeberrimum in Mirandulanum ſolium a Julio II. ſummo Pontifice reſtitutum anno MDXI., referendi; in quo cum ad annum MDXXXIII. conſediſſet, Galeottus ejus nepos regnandi cupiditate illectus, idibus Octobris, Sicariorum collecto manipulo, ſub noctis ſilentium Urbis muris ſcalis ſuperatis, et aulam ingreſſus, Patruum ante Chriſti imaginem orantem trucidavit.

I II

MARCHIONUM MONTISFERRATI

ADerama extincta ſtirpe, quæ per plura ſæcula Montisferratenſi Marchæ ſummo cum imperio adhæſerat, ad Paleologam gentem, uti Joannes Familiæ ultimus Teſtamento diſpoſuerat, Marchionatus jura devenere. Duxerat enim Andronicus II. Paleologus Græcorum Imperator Violantidem a Græcis Irenem dictam

ctam defuncti Joannis sororem, quæ cum tres virilis sexus enixa esset filios, penultimus natu Theodorus nomine fuit a Matre successioni designatus. Is cum in Italiam anno MCCCVI. descendisset, Argentinam Opicini Spinulæ Genuensis, summæ auctoritatis Viri filiam in conjugem adsumpsit, ut Soceri opibus, viribusque subnixus, non pauca ditionis suæ occupata loca sibi vindicaret. Huic ergo Theodoro in Principatu confirmato, uti ex characterum forma coniicio, tribuendus est æreus primus, quem damus, nummus, in cujus medio has litteras intuemur THEO- I.
dorus, in limbo MARCHIO. In opposita hanc vocem MONTISFERATI. Decessit Theodorus anno MCCCXXXVIII. Joanne unico filio Principatus hærede relicto.

Sequitur alter æreus Theodori nomen, et insignia ex una facie exhibens; ex altera Crucem, et hoc verbum MONTISFERATI. Nummus referendus ad Theodorum ex Joanne natum, II.
qui Monferratenses res anno MCCCLXXXII. cepit moderari. Inito cum Joanna Roberti Barensis Ducis filia anno MCCCXCIII. matrimonio, ex ea duos liberos sustulit, Sophiam scilicet, et Joannem Jacobum in Principatu successorem, qua post novennium functa, Margaretam (1) ex Ludovico Achajæ Principe natam sequenti anno sibi junxit. Crebra Theodorus cum Sabaudiæ Comitibus bella gessit, et Genuensibus in expellendis Gallis auxilio fuit; qui in præmium virtutis Urbis imperium sibi traditum per biennium administravit. A Sigismundo Imperatore Vicarius Imperii anno MCCCCXIV. constitutus, quadriennio post inter mortales esse desiit.

Hoc fermè tempore, uti ex characteribus dignoscitur, tertius æreus nummus cusus est, in quo ex una parte Sancti Theo- III.
dori protome conspicitur cum epigraphe SANCTVS TEODORVS, ex altera Crux, circum quam hæc verba MONETA MONTISFERATI

Bonifacio ex Joanne Jacobo nato adscribitur quartus argenteus, ad quem post Guilelmi fratris obitum Montisferratensis IV.

(1) Hæc nullius prolis Mater, post excessum Mariti, mortalium rerum vanitatem edocta Albam se contulit; ibique in Monasterio Sanctæ Mariæ Magdalenæ solemni Professione edita, in admirandis virtutum actibus ad annum MCCCCLXIV. se exercuit; quo meritis plena migravit ad Dominum, et inter Beatas recensita.

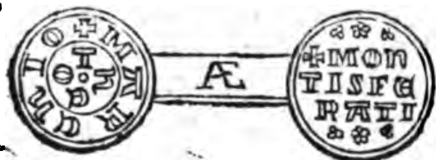
ditio jure ſucceſſionis delata anno MCCCCLXXXIII. Oſtendit hic Principis ſtemma, litteris hinc inde poſitis B. M. *Bonifatius Marchio*, et ejus nomen in circuitu. A tergo Crucem, in cujus angulis Lilia, et verba SUB TVVM PRESIDIVM. Exceſſit Bonifatius anno MCCCCXCI. duobus ſuperſtitibus filiis Guilelmo, et Joanne Georgio, quos ex Maria Georgii Epiri, et Macedoniæ Depoſiti filia ſuſceperat, ſibi Matrimonio juncta anno MCCCCLXXXV.

Idem Gentilitium ſcutum inſpicitur pariter in antica ſubſe-
V. quentis argentei, in cujus orbe hæ voces GVLIELMVS MAR*chio* MONTIS FER*rati*. In poſtica inſculpta apparet Crux lemmate circumſepta PRINC. VICA. P. P. SACRI. ROM. IMP. *Princeps Vicarius Perpetuus Sacri Romani Imperii*.

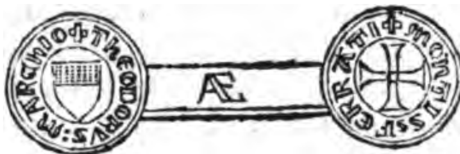
Ad eundem Guilelmum ſpectat ſextus ęreus nummus, in cujus
VI. medio litterę G. V. Guilelmi nomen indicantes; in ambitu GVL*ielmus* MAR*chio* MONTFERA. In area adverſæ eminet Crux, in gyro hæc verba ADORAMVS ✠ TVAM. *Adoramus Crucem tuam*. Poſt elatum Bonifatium, Guilelmus ejus filius Monſerratenſium rerum potitus eſt. Hic ſub Principatus initium a Philippo Sabaudiæ Duce bello petitus varias calamitates perpeſſus eſt. Rebus inde compoſitis, reliquum ſuæ vitæ in ſumma pace egit. Mortem obiit Guilelmus anno MDXVIII. Bonifatio filio Marchionatus hærede relicto; qui non adhuc maturus imperio, cum ſub tutela Annæ Matris prudentiſſimæ Fœminæ ad annum MDXXX. ſubditos gubernaſſet, inter venandum equo lapſus vivere deſiit. Hunc Joannes Georgius patruus, duos et quadraginta annos natus, excepit; qui, ut ſucceſſioni ſuæ conſuleret, Julia ex Ferdinando Neapolis Rege nata Ferrariæ degente, triennio poſt, ſibi deſponſata, vix integro menſe decurſo, ex hominum vita demigravit. Monferratenſis inde ditio ad Margaritam Bonifatii ſororem Friderico Mantuano Duci nuptam devenit; in cujus poſſeſſionem a Carolo V. Imperatore Dux fuit immiſſus anno MDXXXVI.

MVTI

I

II

III

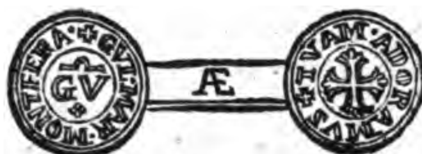
IV

V

VI

MVTINÆ

SVb Friderico ſecundo Imperatore, a quo jus Zecchæ Muti-
nenſes reportarunt anno MCCXXVI., bini hi argentei, quos pri- I.
mùm damus, nummi obſignati ſunt. In eorum anterioribus fa-
ciebus legitur Urbis nomen; in poſterioribus hi characteres per- II.
penduntur F.D.C. *Fridericus* IMPERATOR.

Sequitur argenteus (1) perrarus, et ſingularis, in cujus area inſculpta apparet littera M. nempè *Moneta*, in orbe DE MVTINA

(1) Hic nummus illi ſimillimus, quem dedit Muratorius ſub num: III. in noſtro tamen manifeſtè apparet litteram C. in verbo MARCHIO ab opifice fuiſſe prætermiſſam; ideòque uti diſpar meritò evulgandus.

III. TINA. In adversa hæ voces AZO MARHIO, et in circuli summitate exigua aquila præstantissimæ Estensis familiæ gentilitium scutum. Cùm noxiosissimæ ille Guelphorum, et Gibellinorum factiones post decimitertii sæculi medietatem, ebullire, ac de imperio decertare cepissent: populusque in duas partes scissus partim Savignanis, et illis e Saxolo; partim Rangonis, et Boschettis adhæreret, maximas sanguinis effusiones, calamitatesque Urbs perpessa est. Quam ob rem maturi annis Cives, convocato Concilio, Obizoni Estensi spectatæ prudentiæ Principi, qui ea tempestate summo cum imperio Ferrariæ præerat, ut tot tantisque tumultibus, cędibusque finem imponeret, se se permiserunt. Pacatis Civium animis, compositisque urbanis rebus, cum ad annum MCCXCII. populos maxima cum humanitate gubernasset, e vivis eripitur, Azone filio superstite, qui a populo in Principatu confirmatus, cum a paternis vestigiis aberraret, efferatèque Urbem regeret, Mutinenses, Manfredino e Saxolo auctore, in Estensis Præsidium sunt ausi; ipsoque pulso, in libertatem se se vindicarunt VII. Kal. Februarii MCCCVI. Azone ergo imperante nummus percutitur.

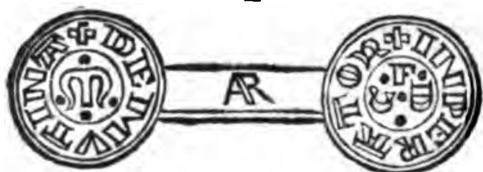
Quartus argenteus fabulosum Herculem cum Antheo luctantem in anteriori parte ostendit, verbis in gyrum positis DIVO
IV. HERC*uli*. In posteriori Sancti Geminiani Episcopi Urbis Patroni sedentis imaginem, cum hac inscriptione *Sanctus* GEMINIA*nus* MVT*inæ* PONT*ifex*. Mutinenses in libertatem restituti, ea ne tum quidem diutius potiti sunt. Tyrannidem enim cum essent nacti Bonacolsi, gens armis spectata, sub eorum jugo ingemuere, donec per popularem seditionem Passerini præsidium urbe repulsum; quod contigit anno MCCCXXVII. Paruere dein Ludovico Bavaro, inde Joanni Bohemiæ Regi; demùm Manfredo Pio sub cujus imperio ad annum MCCCXXXV. quievere, quo ab Obizonis Estensis armis diutius fatigati, se se suamque Urbem; quibusdam datis, acceptisque conditionibus, ei tradidere. Obizoni successit Aldobrandinus natu maximus, et huic Nicolaus frater vitio cruris *il zoppo* nuncupatus: mox imperium tenuit Albertus, cui Nicolaus filius hujus nominis tertius, pace, et bello clarus, sufficitur: eoque functo, summa rerum ad Leonellum, inde ad Borsium optimum semper Principem; atque ob ejus merita a Friderico Imperatore Muti-

næ,

nę , ac Regii Ducis titulo insignitum translata. Tandem Principatum cepit Hercules frater , sub quo nummus obsignatus est.

In duobus sequentibus nummis repręsentatur ex una parte ejusdem Sancti Episcopi sedentis imago ; ex altera Urbis stemma , circum quod in argenteo hi characteres COMVNITATIS MVTINE : in ęreo argento mixto MVTINENSIS. V. VI.

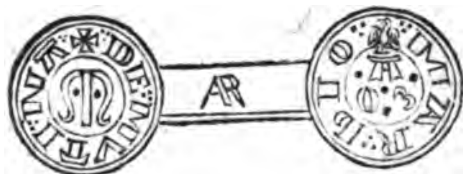
I

II

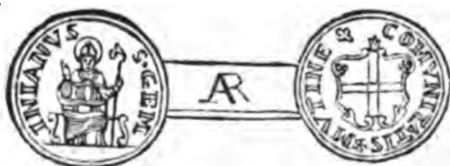
III

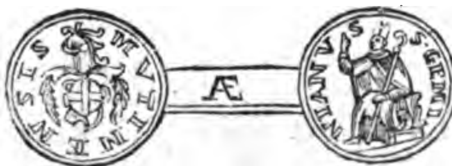
IV

V

VI

NEAPOLIS ET SICILIÆ

PRimus æreus nummus exhibet in anteriori facie Crucem has circumscriptas litteras intersecantem *Friderieus* IMPERATOR : I.
ab altera exiguam imaginem effictam cernimus , cum his notis R. IER. ET SICL. *Rex Jerusalem et Siciliæ*. Henricus Imperator

tor hujus nominis ſextus, Conſtantia Rogerii Regis filia ſibi deſponſata, utriuſque Siciliæ Regna uxorio nomine ſibi vindicavit; quibus cum ad annum MCXCVII. præfuiſſet, fato raptus Fridericum filium trimulum ſub Pontificis, et matris tutela ſucceſſorem reliquit. Hic, inſtante Innocentio III., ab Imperii Principibus contra Ottonem Imperatorem (qui armis in Pontificem, a quo fuerat coronatus, illatis, non paucas Eccleſiaſticæ Ditionis urbes occupaverat) Romanorum Rex renuntiatus; ab Honorio III. ejus ſucceſſore imperiali diademate cum Conſtantia uxore anno MCCXX. inſignitus eſt. Tanti porrò beneficii immemor acerrimus et ipſe Pontificum hoſtis factus Eccleſiæ jura diù deturbavit: qui ſæpius admonitus, cum in pejus prolaberetur, quinquies anathemate percutitur, ac in Lugdunenſi Concilio exauctoratur MCCXLV. Poſt hæc Fridericus irrita vi in Mediolanenſes movit; nec multùm inde totis viribus in Parmenſes converſis, cum octo ferme menſes in Urbis obſidione conſumpſiſſet, maxima ſuorum cęde aufugere compulſus eſt. Multis dein calamitatibus preſſus in Apuliam ſeceſſit; ibique nactus febrim, cum vitę ſuæ finem adſtare perſpexiſſet, peccatorum ſuorum expiatione chriſtiano ritu peracta, in Florentino Caſtellulo ex humanis eſſe deſiit idibus Decembris Anno MCCL. Imperii XXX. ætatis LVI. duodecim diebus minus; tribus ſuperſtitibus filiis Conrado ſcilicet, et Henrico legitimis, et Manfredo ex nobili Montisferrati Matrona ſuſcepto. Corpus Panormum delatum in Majori Eccleſia ſepulturæ datur.

In area ſecundi ærei nummi repræſentatur Aquila apertis alis
II. cum epigraphe MAYNFRIDVS. A tergo Crux hiſce vocibus circumſepta REX SICILIE.

Ejuſdem Principis nomen legitur pariter in prima tertii ærei fronte. In adverſa viſitur Crux, in cujus angulis Stellę, cum lit-
III. teris circum exaratis REX SICILIE. Poſt elatum Fridericum Conradus ejus filius, qui in Germania morabatur, ad Regnum capeſſendum ſibi per teſtamentum aſſignatum valido cum exercitu in Italiam veniens, cum Neapolitanos rebellantes offendiſſet, Urbe longa obſidione, ac fame ad deditionem compulſa, in cives, ædificia, ac Urbis muros violenter deſæviit. Exuit inde hominem Conradus Neapoli anno MCCLIV. XII. Kal. Junii: Conradino filio duos tantum annos nato, qui in Suevia educabatur,

Regni

Regni hærede ſub tutore relicto. At Manfredus Conradi frater regnandi cupiditate illectus Conradini morte callida arte ſimulata, Procerumque animis ſibi devinctis, Rex utriuſque Regni ſalutatur MCCLVIII. Quod cum Urbanus VI tunc ſummus Pontifex ægrè ferret, Carolum Andegavenſem Sancti Ludovici Francorum Regis fratrem, utriuſque Siciliæ Regem ea conditione declaravit, ut Manfredum Eccleſiæ inſenſum jam exauctoratum, ac diris execratum a Regno deturbaret. Carolus cum Beatrice uxore Romam veniens, Senatoria prius dignitate condecoratus in Regem utriuſque Siciliæ a Clemente IV., qui Urbano ſucceſſerat, unà cum Conjuge coronatur. VIII. idus Januarii. MCCLXVI. Nec multò poſt in Manfredum ad Beneventum conſedentem cum eſſet progreſſus, contractis die XXVI. Februarii armis, ſumma contentione per quatuor horas utrinque pugnatum, neutro inclinante victoria: ad extremum cum pro Carolo ſtare, et ſe a ſuis deſertum Manfredus cognoviſſet; ne incertæ ignominioſæque vitæ ſupereſſet, in denſatos hoſtes erumpens, ſuo, et alieno cruore oblitus interiit: poſt partam victoriam Carolus Neapolim ingreſſus ab utriuſque Regni Magnatibus Rex conſalutatus eſt.

Quartus aureus nummus *16.* grana in pondere non excedens oſtendit in antica ſiglam K. nempe *Carolus*, et in orbe hæc verba KAROL*us* REX. In poſtica tria lilia, Regis ſtemma, et hanc vocem SICIL*iæ*. Carolus in Principatu confirmatus tertio Regni anno periculoſum bellum a Conradino Conradi filio paſſus eſt. Hic enim impotenti inſtructus conſilio, quartodecimo a morte Patris anno ex Germania in Italiam paternum Regnum repetiturus veniens, non ſuis tantum, ſed Italorum ſtipatus militibus ad Fucinum lacum caſtra locavit: cui obviam facto Carolo, collatis ſignis, X. Kal. Septembris. MCCLXVIII. ad arma ventum eſt. Ad tres horas acerrimè dimicatum ſæviente in Gallos fortuna, quorum pars ſaucii, aut cæſi, aut in fugam converſi: cùm Carolus ex inſidiis egreſſus, in Germanos ad cædes prædamque ſolutis ordinibus incumbentes, cum delectis non amplius quingentis equitibus tanto impetu erumpit, ut undique pulſi trucidatique ad ſugam capeſſendam compellerentur; qua in fuga Conradinus interceptus, et ad Carolum tunc Neapoli agentem adductus, ejus juſſu non ſine infamiæ labe capite plexus IV.

est. Carolus postquam annos undeviginti fuerit rerum potitus VII. Idus Januarii anno MCCLXXXV. vivere desiit, Carolo II. filio Regni hærede relicto.

Hi duo sequentes nummi, argenteus unus, æreus alter ad Robertum Caroli II. filium spectant, qui post mortem Patris (1)
V. cepit dominari. In anteriori argentei fronte insculptus apparet Rex in sella, sive supra geminos Leones insidens, dextra sceptrum, sinistra globum cum cruce sustinens, verbis in gyrum positis ROBERT. D. GRA. IER. SICILI. REX. *Robertus Dei Gratia Jerusalem Siciliæ Rex*. In posteriori Crux, circum quam hæc epigraphe HONOR REGIS IVDICIV*m* DILIG*it*. In antica ærei parte visuntur Lilia cum rastro, Francorum Regni insigne, ad-
VI. dita inscriptione ROBERTVS DEI GRA*tia*. In postica Crux, in cujus margine e litteris corrosis quinque tantum supersunt I ..... L. REX, quæ ita corrigendæ, et in hunc modum exponendæ sunt. *Jerusalem et Siciliæ Rex*. Robertus a Clemente V. summo Pontifice, a quo fuerat Avenione in Regem coronatus, Æmiliæ, totiusque Ecclesiasticæ Ditionis ad nutum Sedis Apostolicæ anno MCCCX. Rector designatus, ad Urbem nostram regendam, tuendamque Præfectum, ac Guasconum Præsidium immisit. Ceterùm Ferrarienses cum eorum latrocinia, tyrannidemque ad annum usque MCCCXVII. sustulissent, arma sumpserunt; factaque in Guascones irruptione, summa immanitate eos contrucidarunt, et qui a clade supererant reliquos carceribus demandarunt. Neapoli excessit Robertus XIV. Kal Februarii MCCCXLIII. cujus corpus maxima cum pompa ad Ecclesiam Sanctę Claræ, quam ipse suis, et Sanctiæ uxoris impensis construxerat, delatum in candido marmoreo Sepulcro affabrè elaborato, a me viso anno MDCCLX., tumulatur.

Septimus æreus exhibet lilia, et rastrum cum inscriptione IOHANNA DEI GRACIA. Postica præfert Crucem cum liliis in angulis, addita in limbo epigraphe IER*usaLem* ET SICI-
VII. LIE REGINA. Robertus cùm prole careret (Carolus enim filius anno MCCCXXVIII. obierat) Joannam ex Carolo filio natam, et ejus virum Andream Ludovici Ungariæ Regis fratrem Regni hæredes designavit. At Joanna, ut erat muliebri fastu valde tu-

(1) Obiit Carolus anno MCCCIX. III. Non. Maii

de tumens, libidinibusque summoperè addicta, maritum sæpius thoro ablegatum, ac injuriis lacessitum in Arce Aversana per suos complices suffocavit, novasque nuptias cum Ludovico Tarentino Principe celebravit. Facti hujus indignitate commotus Ludovicus Ungariæ Rex, fratris necem ulturus maximo belli apparatu in Italiam descendit. Tanta copiarum mole Regina deterrita, vitæ suæ metuens, Carolo Dyrachii Duce ad Regni curam designato, ad Pontificem cum marito in Galliam se contulit; cui, cum pecuniæ inopia ipsa premeretur, Florenorum aureorum LXXX millibus sibi numeratis, Avenionensem Provinciam assignavit. Hæc inter Ludovicus absque obice Neapolim ingressus, majorem Regni partem sui juris fecit, arcesque suo milite firmavit, affectisque ultimo supplicio sontibus, ex insperato in Pannoniam remigravit. Quod ubi Joanna intellexit, Classe decem instructa triremibus comparata, Neapolim navigavit, pulsoque ex omnibus locis Ungarico Præsidio, rerum iterum, plaudente populo, potita est. Verùm non multò post ob spretam Urbani VI. auctoritatem, in Neapolim, suadente Pontifice, nova arma sub ductu Caroli Dyrachii Ducis antedicti Caroli jam functi filii Ludovicus contraxit; atque eò post varios belli casus res deducta est, ut Regina a Carolo intercepta, atque ad Arcem Civitatis Provinciæ relegata, ejus jussu sequenti anno MCCCLXXXII. laqueo perierit.

In priori octavi argentei nummi parte exhibetur Aquila expansis alis Siculi Regni stemma, cum hac inscriptione FRIDERICVS D*e*I GRA*tia* REX SICILI*æ*. In postica stirpis Aragonensis scutum, ad cujus latera bina M. conspiciuntur, signum forsan monetam fuisse Messanæ obsignatam, litteris in gyrum positis AC ATENARV*m* NEOPATRI DVX. Pro cujus intelligentia altiùs repetenda res est. Cùm Galli luxuria, crudelitateque totam Insulam complevissent, ut ab hocce intolerabili jugo Siculi se se eximerent, in eos anno MCCLXXXII., Joanne Procida auctore, et re prius cum Petro Aragoniæ Rege communicata, conspirarunt. Ipso ergo Paschatis die ad preces vespertinas, dante Campana signum, Gallos nihil tale opinantes in toto Regno ad unum trucidarunt: utque in universa Insula Gallica stirps omnino deleretur, fœminas etiam Siculas eorum semine gravidatas neci dederunt. Hisce actis Petrus Aragonius, qui Constan- VIII.

tiam Manfredi filiam matrimonio sibi junxerat, in Regem Siciliæ salutatus Jacobum filium successorem designavit; quo post undecimum imperii annum a Siculis axauctorato, Fridericum fratrem in Regem unxerunt. Pluribus hic bellis pressus Petrum filium in Regni consortem adscivit; qui cum a morte Patris quinquennium rebus præfuisset, fato concessit anno MCCCXLII. Regnum inde suscepit Aloysius natu maximus, et hunc excepit triennio post Fridericus frater, cui *Simplex* ob ejus hebetudinem co-
IX. gnomentum fuit; sub cujus imperio evulgatus nummus, sicuti et subsequens sub num. IX. obsignati sunt.

Ex litteris quæ supersunt in decimo nummulo satis digno-
X. scitur ad Alphonsum Aragoniæ, et Siciliæ Regem spectare; in eo enim ex una parte Aquila sicula exhibetur, ex altera Aragoniæ scutum apparet insculptum. Friderico, anno circiter MCCCLXVIII., fatis functo Maria unica ejus filia successit, quæ ex Arce Catanensi rapta, et in Hispaniam transvecta Martino Martini Ducis Albimontis filio, et Joannis Aragonum Regis nepoti desponsatur. Maria absque liberis e vivis sublata, in Siculum Regnum maritus, dein ejus pater superstes iam in Aragonum Regem renuntiatus hæreditario jure successit; cui cum per decem tantum menses præfuisset, ad Ferdinandum Aragonum Regem, et hoc extincto, anno MCCCCXVI., ad Alphonsum filium devenit; in cujus obsequium nummus a Siculo populo cusus est.

Habes sub num. XI. aureum nummum scalpri elegantia, et conservationis nitore præstantem, cujus pondus grana 105. non
XI. exsuperat. Ostendit hic in anteriori parte Regnorum ejusdem Alphonsi insignia hisce vocibus circumsepta ALFONSVS D. G. R. ARAGON. SI. CI. VL. FA. *Alphonsus Dei Gratia Rex Aragonum Siciliæ citra ultra Pharum*. In opposita ipsum Alphonsum armatum cernimus currenti equo insidentem, cum inscriptione DNS. M. ADIVTOR ET EGO DESPI. INI. ME. *Dominus meus adjutor, et ego despiciam inimicos meos*. Ladislao Neapolis Rege extincto, anno MCCCCXIV., Joanna ejus soror Guilelmi Austriaci Vidua in Principatu sucessit. Hæc novas nuptias quærens Jacobum Marchiæ Comitem, natione Gallum thoro sibi junxit, ea inter se inita conditione, ut Tarentini tantùm Principis titulo contentus Regio abstineret. At ubi Sponsus Neapolim advenit, a Populo Rex conclamatus cuncta ad arbitrium cepit dominari, ex-

tincto-

tinctoque Pandulfello specioso juvene a Regina turpiter adamato, ipsam quoque in captivæ morem, ac multis oneratam probris, in Arce nova Gallis custodiendam tradidit. Quod cum Regni Primates, et maximè Ottinus Caraciolus, et Anichinus Mormiles ægrè ferrent, armis sumptis, unà cum populo in Gallos irruere; quorum multi capti, alii in fugam acti, alii carceribus demandati. Ipse quoque Jacobus in Uxoris potestatem delapsus, et, Martino V. instante, libertate donatus, cum nova in Regnum moliretur, ad patrios lares remeare adactus est; ubi religioso habitu indutus reliquum vitæ suæ cursum in Monasterio confecit. Post hæc Joanna, ut suis rebus consuleret, Alphonsum Aragoniæ, et Siciliȩ Regem in filium adoptavit; qui vaferrimæ Matris instabilitate perspecta, ne sibi illatum imperium adimeretur, maritimis prius Arcibus suo milite firmatis, in ipsam conspiravit, ac Capuanum Castellum, quò se receperat, obsedit. At Regina ob Sfortiæ virtutem, quem in auxilium acciverat, tanto discrimine liberata, Alphonsi adoptione recisa, Ludovicum Andegavensem in ejus locum suffecit, et, hoc extincto, Renatum fratrem Regni hæredem ex testamento reliquit. Eam rem indignatus Aragonius, ut jus suum in Renatum, qui post excessum Joannæ (1) Neapolitanarum rerum regimen susceperat, tueretur, majori qua potuit Copiarum multitudine in agrum Neapolitanum irrumpit, commissoque ad Cajetam navali prælio, a Liguribus cum Andegavensi consociatis superatus, interceptusque Mediolanum perducitur; ubi a Philippo Maria tunc Duce summa humanitate exceptus, ac post quinque menses libertate donatus, pecuniisque adjutus rursus experiri sortem statuit, qua aspirante VIII. Idus Junii MCCCCXLII. Neapoli astu potitus solus Principatum obtinuit; a quo tempore ejus Monetæ cum titulo Regis Siciliæ citra, et ultra Pharum conscriptæ sunt.

Sequuntur duo ejusdem Principis argentei nummi, quorum anticæ partes in omnibus fermè conveniunt cum antecedenti. In XII.
posticis verò ipsummet Regem in Trono Leonibus suffulto sedentem cernimus, læva globum crucigerum, dextra sceptrum sustinentem, cum inscriptionibus ut supra. Ambos porrò num- XIII.
mos a diversa matrice prodiisse, aliosque esse ab iis ab celeberrimis

---

(1) Joanna vivere desiit mense Februarii MCCCCXXXV.

XVI. mis Viris Paruta, Vergara, Muratorioque productis planè dignosci tur

En in decimo quarto argenteo ipsius Alphonsi caput corona redimitum cum epigraphe ALFONSVS *Dei* GRAT*ia* REX. A tergo Regis insignia, et verba CICILIE CITRA ET VLTRA. Alphonsus post adeptum Principatum, inita cum Eugenio IV. societate, Franciscum Sfortiam in armis celebrem e tota Marchia exturbavit, et varia cum Florentinis, Venetis, ac Genuensibus bella gessit. Tandem cum Siculis, et Aragonensibus rebus annos XLII. et Neapolitanis XVII. præfuisset, gloria ple-

XV. nus interiit V. Kal. Julii MCCCCLVIII.

In priori decimi quinti argentei (1) parte efficta fuit Regis Ferdinandi effigies radiatam coronam gestantis cum his notis CORONATVS Q*ui*A LEGITIME CERT*avi*. Postica præfert Crucem, et lemma FERDINANDVS D.G. R. SI. IER. VN. *Ferdinandus Dei Gratia Rex Siciliæ Jerusalem Ungariæ*. Elato Alphonso Ferdinandus filius naturalis successit, regioque diademate postero anno Barlettæ insignitus est. Quod cum nonnulli Regni Proceres ægrè paterentur, de expellendo Ferdinando consilia inière, et Joannem Andegavensem Renati Regis filium in opem evocarunt. Ea re excandescens Aragonius Rebelles ad Sarnum flumen cònsedentes cum copiis adortus, consertisque Nonis Julii MCCCCLX. manibus, cum aliquandiù summa contentione fuisset dimicatum, Regii tandem ingenti sunt strage cæsi, et in fugam acti. Hac fatali pugna deterritus Ferdinandus, cum Neapolim se recepisset, et suas Reginæ conjugis arte acies restaurasset, iterùm in hostes movit; levibusque inde prȩliis, nutante nunc huc, nunc illuc fortuna, ad biennium certatum: cum Rex tædio belli defatigatus novam tentaturùs fortunam totis viribus hostes aggreditur. Ad Trojam ergò Apuliæ Urbem VI. Kal. Septembris MCCCCLXII. per sex horas fit atrox utrinque certamen, quo, superatis dissipatisque Rebellium turmis, Andegavensis non multo post ad Ligures, unde venerat, aufugere adactus est. Rebus compositis, summa deinde pax per plures annos in Regno fuit. At cum Ferdinandus Neapolitanum populum novis vectigalibus vexaret, gravissimum iterùm bellum, quod per quadriennium perdu-

(1) Hunc nummum jam publicavit Muratorius sub num. VII: sed quoniam noster ab illo in quibusdam differt, hujusce quoque delineationem in Studiosorum gratiam haud prætermittendam duximus.

perduravit, a Regni Primatibus passus est: quibus post varios belli casus perdomitis, summa crudelitate, inhumanitateque conceptæ rebellionis pœnas ab ejs exegit. Stetit in Principatu ad annum usque MCCCCXCIV., quo cum ei nuntiatum, Carolum Francorum Regem maximam armorum vim, ad Neapolitanum occupandum Regnum, comparare, tanto animi dolore perculsus est, ut in morbum inciderit, quo crescente VII. Kal. Februarii Alphonso, et Friderico filiis superstitibus, vitam posuit.

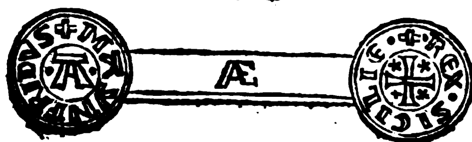
In æreo postremo insculptum apparet Friderici caput corona redimitum, circum quod hæc inscriptio FEDERICVS. D.G.R. S. I. *Fridericus Dei Gratia Rex Siciliæ Jerusalem*. A tergo eminet Crux sub epigraphe SIT NOMEN D*omi*NI BEN*e*DI*ctum*; in exergo SMPE. Alphonsus natu maximus post mortem Patris inito Principatu cum cognovisset, Carolum VIII. Gallorum Regem cum tanto milite Neapolim adventare, postero anno X: Kal. Februarii, corona dimissa, et in Ferdinandum filium translata, in Siciliam cum pretiosioribus secessit, ibique anno nondum exacto vivere desiit. Interea Carolus nullo obice (Ferdinandus enim in Ischiam confugerat) die XX. Februarii MCCCCXCV. faustis acclamationibus Neapolim ingressus, duodecim dierum spatio totum fermè Regnum sui juris fecit; quod diù tamen non tenuit. Etenim Ferdinandus, Classe sub ductu Consalvi a Ferdinando Catholico Hispaniarum Rege reportata, ea, qua Regnum Carolus facilitate acquisierat, eodem anno recuperavit, et Gallum ad suos remeare coegit. Moritur insequenti anno, qui fuit a Virginis partu MCCCCXCVI. Ferdinandus, eique Fridericus patruus, sub cujus imperio nummus cusus, subrogatur; qui quarto Regni anno a Ferdinando Catholico cum Ludovico Francorum Rege, qui emortuo Carolo successerat, consociato, Duce Consalvo, exturbatus, in Galliam ad Regem confugit, a quo summa cum humanitate exceptus, Andegavensi Ducatu cum triginta millium aureorum numuùm pensione donatus est. XVI.

I II

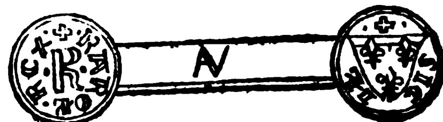

III

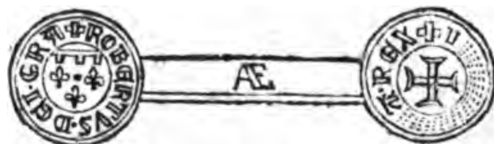
III

IV

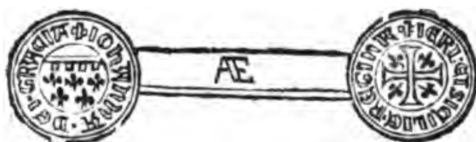
V

VI

VII

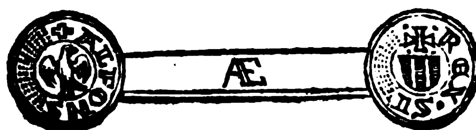
VIII

IX

X

XI

XII

XIII

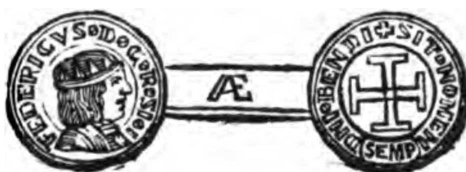
XIV.

XV

XVI

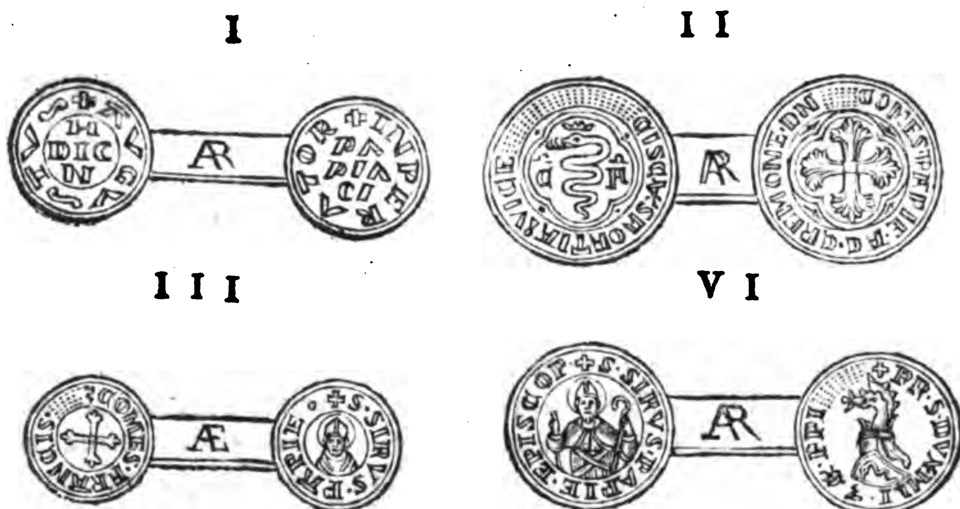
PAPIÆ

PRimus argenteus nummus præfert in antica facie has voces HeNRICus AVGVSTVS. In posticæ area legitur PAPIA CIvitas, I. in orbe INPERATOR. Nummum ex characterum forma ad Henricum hujus nominis IV. referendum conjicimus, qui cepit dominari anno MLVI., et post quinquaginta Regni annos sceptrum cum vita deposuit.

In secundo argenteo repræsentatur Anguis, litteris hinc inde dispositis C.F. *Comes Franciscus.* Inscriptio CISCV. SFORTIA. VICE. quæ in nummi margine partim exeso exarata legitur sic II. suppleri potest FRANCISCVS SFORTIA VICECOMES. A tergo conspicitur Crux adfabrè elaborata cum circumducta epigraphe COMES PAPIE AC CREMONE DomiNVS. Cùm Franciscus Sfortia post obitum Philippi Mariæ ejus Soceri ad occupandum Mediolanensem Ducatum descendisset, Ticinenses rebus suis timentes se se suamque Urbem ei dediderunt anno MCCCCLIX., Papiæque Comitem dixere. Eodem ergò anno in obsequium Francisci nummus cusus est.

Ad eundem Franciſcum ſpectat æreus ſubſequens nummulus, III. cujus nomen in ejus prima fronte apparet inſculptum. Præfert altera Sancti Syri imaginem Urbis Patroni pectore tenus, et verba S. SIRVS PAPIE.

En quoque in quarto argenteo ejuſdem Sancti effigies elevata VI. dextra in actu benedicendi, ſiniſtra Virgam paſtoralem ſuſtinentis, cum his vocibus in circuitu S. SIRVS PAPIE EPISCOP*us*. A tergo Vicecomitum teſſerarium ſcutum, et lemma FR*anciſcus* S*fortia* DVX M*edio*L*an*I ET C*etera* P*a*PI*æ*, ſubintellige *Comes*. Nummus a Ticinenſibus eo tempore obſignatus, quo Franciſcus fuerat in Mediolanenſium Ducem renuntiatus.

P A R M Æ

PRimus æreus nummus(1) oſtendit ex una parte Sancti Epiſ-
I. copi vultum, cum circumducta epigraphe S. ILARIVS. D. PARA. *Sanctus Hilarius de Parma*, ex altera Crucem; in circuli ſummitate anguem, et verba F. S. VICECOMES. *Franciſcus Sfor-*

(1) Hic nummus primo aſpectu multis forſan videbitur non diverſus ab eo, quem Muratorius ſub num. V. et Dominicus Maria Mannius in Collectione Argelati *Tom.* 5. *pag.* 78. evulgavere. At Sancti icone, et epigraphe (in qua cælatoris incuria littera M. fuit prætermiſſa, cum ſcribi deberet PARMA) benè perpenſis, a diverſa matrice prodiſſe quis non viderit?

Sfortia Vicecomes. Parmenses, cùm se post Philippi Mariæ Mediolani Ducis interitum in libertatem vindicassent, et ab Francisci Sfortiæ armis Urbi, et toti Mediolanensi ditioni inhiantis graviter premerentur; majori sibi mala, si diutiùs obstitissent, prævidentes, ei sub honestis conditionibus se dedidere: in cujus, et suæ gentis fide ad annum usque MDI. perstiterunt, quo, Ludovico pulso, ad Ludovicum Francorum Regem devenere.

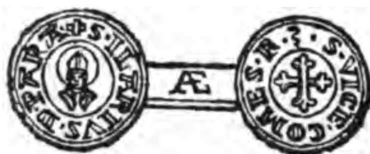
In antica secundi argentei exhibetur Sanctus Hilarius in actu benedicendi, circum quem hi characteres SANCTVS ILARIVS II.
EPS: in exergo binæ claves decussatæ. In postica Victoriæ protome effingitur cum lemmate CIVES SERVATI: In circuli summitate tempus, quo nummus fuit obsignatus, nempè anno 1522: inferiùs Urbis nomen PARMA. Cum Sfortianæ res Gallorum armis deformatæ Julii II. temporibus in pejus laberentur; inter Maximilianum ex Ludovico natum, et Pontificem sanctione conventum, ut, si in paternam Ditionem restitueretur, Parma, et Placentia sibi dimitterentur. Re ex voto successa, Urbes sub Ecclesiæ potestate esse cepere. Nummus sub Adriano VI. cusus in Pontificem adscito V. Idus Januarii MDXXII.

Ejusdem Sancti Episcopi rursus in tertio argenteo agnoscitur imago cum ejus nomine in circuitu. Ab altera parte figura sedens conspicitur, dextera Victoriolam sustinens, addita inscriptio- III.
ne PARMA COLONIA ROMANOR*um*. Thuscis, qui primùm Parmam condiderant, expulsis, a Gallis Boiis fuit occupata, et hisce profligatis, ab Romanis Colonia deducta est anno ab Urbe condita DLXXIII. M. Æmilio Lepido, T. Æbutio Caro, L. Quinctio Crispino Triumviris agro dando designatis.

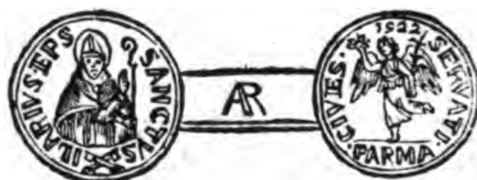
In duobus subsequentibus æreis nummis eminet pariter ejusdem sancti effigies. Eorum autem adversę partes inter se valde IV.
differunt: in una enim conspicitur Crux cum hac inscriptione PARMA ECCLESIAE RO*manæ*: In altera Urbis stemma, et V.
duę Claves invicem innexæ, circum quas hæc vox PARMA. Hæc vox PARMA totam occupat sexti posticam, in cujus antica eminet S. Hilarius cum ejus nomine in circuitu. VI.

Qui ultimo succedit loco argenteus est, et perhibet Sancti Thomæ Urbis Compatroni imaginem. A tergo Aram super quam flammarum globus cum epigraphe PARMEN*ses* SERVAT*i*.

I

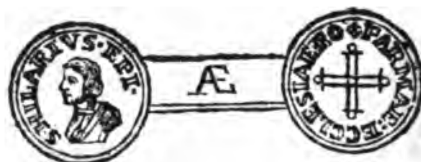
II

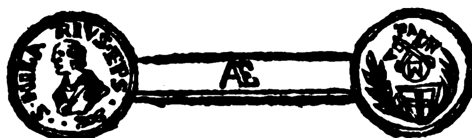
III

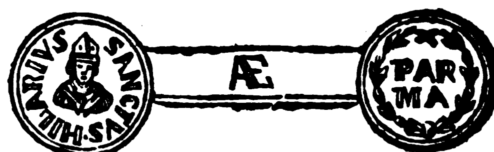
IV

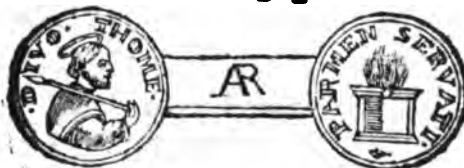
V

VI

VII

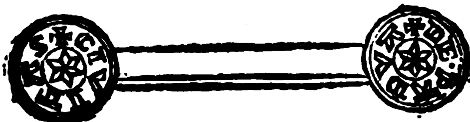

PATAVII

PArmensibus nummis publici juris factis, nunc Patavinos aggredimur, quorum unus tantùm nobis occurrit evulgandus. Est
I. hic ęreus pauculo argento mixtus, perhibetque in primæ frontis margine hoc verbum CIVITAS, et in medio Stellam, quæ pariter

pariter in adversæ area inspicitur, addita in limbo epigraphe DE PADVA.

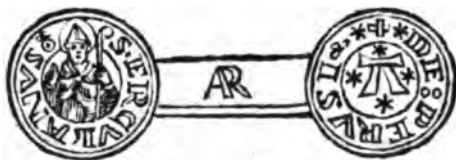
I

PERVSIÆ

IN hoc argenteo nnmmo repræsentatur Sancti Erculani Urbis Patroni imago, elevata dextra ad benedicendum, sinistra pedum I. sustinentis, verbis in gyrum positis S. ERCVLANVS. In margine adversæ legitur DE PERVSI, in medio A. parvis cum stellis, superiùs, ad latera, et inferiùs positis.

I

PISAVRI

PIsaurum antiqua (1) Piceni Urbs cum diù sub Malatestarum imperio extitisset, tandem ad Sfortianam Gentem devenit anno MCCCCXLV. Etenim Galeottus Malatesta Sigismundi nepotis suæ

(1) Antiquitatem hujus Urbis arguunt tum Pisaurenses nummi characteribus græcis conscripti, quos evulgavit eruditus Vir Annibal ex Abbatibus Oliveri de re antiquaria optimè meritus in libro cui titulus *Della fondazione di Pesaro &c:* tum effossa marmora, quæ a prælaudato Oliverio uno Volumine Pisauri typis dato anno MDCCXXXVIII. collecta, et notis illustrata, publicata sunt.

ſuæ inhiantis portioni, calliditate perſpecta, ut improbum ejus animum eluderet, Piſaurum Franciſco Sfortiæ venundavit, ea quidem lege, ut Urbis regimen Alexandro fratri demandaretur (1); quo imperante æreus nummus ſub num I. cuſus eſt. Præfert
I. hic inſilientem Leonem anterioribus pedibus Cydonium pomum ſuſtinentem (Sfortianæ Familiæ gentilitium Scutum) circum quem nomen Principis ALEX*ander* SFORTIA. Crucem in adverſa oſtendit, et verba DOMINVS PISAVRI. Alexander ex Mutio Attendulo natus per veſtigia paternæ virtutis decurrens, egregii ſæpius Ducis famam adeptus eſt. Franciſco enim fratri in ſubigendis Mediolanenſibus auxilio fuit, fortemque operam in reprimendis illius agri Urbibus, et maximè in oppugnatione Placentiæ manu, et conſilio præſtitit. Nec minori virtute in Neapolitano bello, a Regni Magnatibus cum Joanne Andegavenſi ſentientibus in Ferdinandum Regem excitato, ſe geſſit. Profligatis enim ad Trojam Rebellium copiis, Urbes a Rege deſcitas ad obſequium redegit. Tot ergò aliiſque gloria dignis peractis Venetias petens anno MCCCCLXXIII. ubi ad Turrim foſſæ (2) pervenit, in illius loci caupona repentino morbo correptus. III. Non. Aprilis, hora noctis ſecunda vivere deſiit. Corpus Piſaurum delatum in Eccleſia Sancti Jacobi tumulatur.

Ad Conſtantium Alexandri filium ſpectat ſecundus æreus num-
II. mus, in cujus medio duo Dorcadis cornua ſimul colligata, Principis ſymbolum, exculpta perpenduntur, verbis in gyrum poſitis COSTANTIVS SF*ortia*. A tergo Crux, et verba DOMINVS PISAVR*i*.

Ex eodem metallo conflatus eſt tertius, in quo ex una parte
III. exhibetur nomen Principis CONSTANTIVS SFORTIA quatuor poſtre-

(1) Fertur Alexandri Conſtantiæ Petri Gentilis Varani Camertium Reguli filiæ amore vehementer capti matrimonio matrem obſtitiſſe; indecorum aſſerentem puellam ex Principe natam cum Viro Principatu carente nuptias celebrare. Quocircà ejus amores commiſeratus Fridericus Urbinas Franciſcum ad coemendum Piſaurum, et fratri ad regendum tradere ſollicitavit. Iniit ergò Principatum Alexander die XVI. Martii MCCCCXLV. et III. Idus Aprilis Conſtantiam ſibi conjugio ſociavit.

(2) Hic locus ab incolis *Torre della Foſſa* nuncupatus tribus millibus paſſibus ad meridiem Ferrarià diſſidet, eſtque juris præſtantiſſimæ Varanę Familiæ; antiquum ejus ſplendorem hodie ſuſtinente Alphonſo maximæ eruditionis, ac nominis Equite, qui Tragica Poemata elegantiſſimo italico carmine decantavit, eaque typis evulgavit.

postremis litteris in area ad formam Crucis dispositis. Ex altera Crux, et lemma DOMINVS PISAVRI.

Sequitur quartus argenteus, in cujus circuli summitate visitur Constantii symbolum, subsequentibns vocibus CONSTAN*tius* SF*ortia* PISAVRI D*ominus*. In adversa præter Præfecti monetalis notam eminet Sancti Terentii Urbis Patroni imago dextra palmam, sinistra Urbis typum sustinentis, cum hac inscriptione S. TERENTIVS. IV.

Siglæ C. SF. cum corona superposita in quinti argentei area insculptæ nomen, et cognomen antedicti Principis satis indicant: habet in margine hanc epigraphen CONSTAN*tius* SF*ortia* DE ARAGONIA. In altera facie ostenditur Urbis forma cum his notis CIVITAS PISAVRI. Plurimùm fuit Civitas a Constantio aucta; utque a Piratarum incursionibus magis tueretur, munitum Castellum propè muros ad Orientem faciundum curavit, jactis fundamentis MCCCCLXXIV. IV. Non. Junii, deque suo nomine *Constantium* dixit. Nummum, post matrimonium cum Camilla illustri, ac erudita muliere materno sanguine ex præclarissima Aragoniorum coorta stirpe initum, cusum facio, quo tempore fuit Constantius in Aragoniam familiam cooptatus. Nuptiis regio planè sumptu, apparatuque instructis V. Kal. Junii MCCCCLXXV. non pauci Italię Principes, aliique nobilitate, et factis clarissimi adfuere. Ibi equestres ludi, complurimaque spectacula, uti ex Narratione vernaculo sermone Vicentiæ typis data colligere est. V. II.

In sexto argenteo exhibetur Constantii Scutum tesserarium, circum quod hæc inscriptio CONSTAN. S. COTI. PISAV. D. ARMO. CA. *Constantius Sfortia Cotignolensis Pisauri Dominus Armorum Capitaneus*. Effigiem intueor ex alio latere Deiparæ in Cathedra sedentis, puerulum Jesum in gremio complectentis, et hasce nummi oram ambientes litteras ORA PRO N*obis* PEC*catoribus*. Constantius litteris eruditus, et militari disciplina summoperè excultus, cùm multum ob egregia facinora apud Italos Principes sibi nominis peperisset, a Florentinis in Pontificios Aragonensibns consociatos Capitaneus renuntiatus est. Dein Mediolanensi Duci adhærens, ob fortem contra Oddettum Fliscum navatam operam, bellicæ rei Præfecturam promeruit, et Herculi Duci nostro a Veneto Senatu anno MCCCCLXXXII. periculoso

loſo bello petito præſtò fuit (1). A Venetis anno, qui inſecutus, in
Armorum Capitaneus electus XIV. Kal. Sextilis vivere deſiit,
et in Æde S. Jacobi ſepulcrum habuit. Non ei juſti liberi fuere,
nothi autem duo, Joannes ſcilicet (2) et Conſtantius, e quibus
major natu Joannes, adnitente ſummo Pontifice, Piſaurenſem di-
tionem ſuſcepit regendam: verùm cum pupillaris illius ætas tan-
tarum rerum molem ſuſtinere non poſſet, iccircò ei in tutricem
Camilla data eſt. Hęc ſingulari prudentia, et animi magnitu-
dine clara, non pauca erga privignum integri amoris ſigna,
ſummęque benevolentiæ exempla edidit; multùm enim pro Prin-
cipatus incolumitate elaboravit, et ſæpius ſubditos tumultuan-
tes feliciter repreſſit. At Joannes initio Philoſophiæ ſtudiis de-
ditus cùm adoleviſſet ab optimis hujuſce ſcientiæ præceptis ab-
errans, et acceptorum beneficiorum gratias malè rependens,
Camillam ea, qua pollebat auctoritate, exauctoratam Piſauro
excedere coegit. Iis ergò imperantibus quatuor ſubſequentes ar-
gentei nummi cuſi ſunt; in quorum primo effulget Crux cum
VII. hiſce vocibus in margine exaratis CAMILA. 3. IO. S. P. D.
Camilla et Joannes Sfortia Piſauri Domini. Poſtica cum eo con-
VIII. gruit, quem dedimus ſub num. IV. In area ſecundi hæ Siglæ
conſpiciuntur CA. I. S. *Camilla Joannes Sfortia*; in limbo CA-
MILLA DE RAGONIA. 3. JO*annes Sfortia*. A tergo Urbis
IX. typus, et lemma CIVITAS PISAVRI. Tertius, ſi demas in-
ſcriptiones, in omnibus convenit cum antecedenti. In area quar-
X. ti intueor Principum inſignia, et verba CHAMILLA 3. JO*an-
nes* DOMINI PISAV*ri*. In averſa facie Deiparæ protomen in-
fantem

(1) Hujus Principis adventus memoratur a Bernardino Zambotto Ferrarienſi in ſuo Diario M. S. penès me exiſtente; cujus verba ſubſcribere operæ pretium duxi = 1482. *Die Mercurii. 11. Decembris = Illuſtriſſimus Penſauri Princeps Dominus Conſtantius venit in hanc Civitatem, cui obviam iverunt Legatus Regis Aragonum, Legatus Ducis Mediolani, Legatus Florentinorum, et Legatus Marchionis Mantuæ, et Dominus Sigiſmundus Eſtenſis, Dominus Joannes Jacobus de Triultio Ductor Exercitus Ducis Mediolani, et Comes Petrus a Vermo Mediolanenſis, et Dominus Marcus Pius Princeps Carpi, qui hìc caſtrametatur cum militibus ſuis; et ſic dictus Princeps Penſauri aſſociatus a prædictis Dominis, et multis aliis militibus, et Nobilibus noſtris fuit hoſpitatus in thalamis novis ſuperioribus juxta Sanctam Mariam in Curia verſus Viridarium Ducis noſtri. Hic Princeps Conſtantius habebat cum eo quinquaginta Baliſtarios equeſtres, et aliquos pedites, et eſt ætatis annorum 35. circiter* = Et ſanè quo ad Conſtantii ætatem non a vero abluſit Auctor; natus enim erat III. Non. Julii MCCCCXLVII.

(2) Natus eſt Joannes MCCCCLXVI. ex Flora de Bonis Piſaurenſi, quæ poſteà Joanni Brandolino fuit deſponſata.

fantem Jesum in ulnis sustinentis, verbis in orbe positis ORA
Pro N*obis* PECA*toribus*.

Undecimus argenteus perhibet in area siglas IO. S. nomen,
et cognomen Principis indicantes cum inscriptione in circuitu XI.
IOANNES SFORTIA PISAVRI D*ominus*. Ejus posterior pars
uti in nummo VIII.

Qui duodecimo succedit loco ostendit Crucem, et in circuli
summitate Urbis stemma subsequentibus vocibus IO*annes* SF*ortia* XII.
PISAVRI D*ominus*. Ab altera parte Sanctum Terentium stan-
tem militari veste indutum, dextra Urbis typum, sinistra marty-
rii palmam sustinentem, verbis in gyrum positis S. TEREN-
TIVS.

Decimum tertium argenteum Principis stemmate ornatum hæc
ambit inscriptio. IO. S. D. ARA. CO. COTI. PISAV. D. *Joan-* XIII.
nes Sfortia de Aragonia Comes Cotignolæ (1) *Pisauri Dominus*.
In ejus postica exhibetur Beatæ Mariæ Virginis imago, circùm
quam hi characteres S. M. ORA PRO. N. *Sancta Maria Ora
pro nobis*. Joannes postquam cum Noverca sex regnasset annis,
solus inde, ea per injuriam exturbata, imperavit ad annum
MDI., quo a Valentino Alexandri VI. filio armis pulsus Venetias
se se recepit. Cæterùm, elato Alexandro, attritisque Borgianis
rebus, Pisaurum reversus summo cum Subditorum gaudio exce-
ptus est. Tres habuit Uxores Joannes, Magdalenam Gonzagam
scilicet, Lucretiam Borgiam, et Juniperam ex splendido Theu-
pulorum sanguine proditam; ex qua pręter Ascanium in vita
patris functum, Constantium sustulit die XXII. Februarii MDX.;
quo anno, cùm Joannes VI. Kal. Augusti decessisset, Constanti-
us, cujus imaginem in decimo quarto æreo exculptam cerni-
mus, Principatum sub Galeatii Patrui tutela obtinuit; in quo XIV.
cum vix duos annos stetisset, IV. Idus Sextilis e vivis abiit, et
in Ecclesia (2) Sancti Jacobi sepulturam accepit.

Post elatum Constantium Pisaurense Imperium a Julio II. in

(1) Cottignola agri Ferrariensis Oppidum Mutio Attendulo (qui ob bellicas res fortiter gestas Sfortiæ cognomen sibi, et suæ deinceps Familiæ fecit) ob stipendia ei ab Ecclesia debita, data fuit in Feudum, et suis Successoribus, anno MCCCCXI.

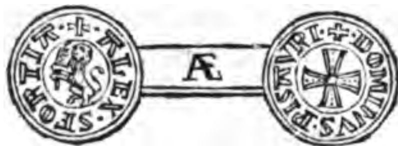
(2) Hanc Franciscus Maria Roboreus successor, ut novas Urbi munitiones pararet, solo æquavit; quo tempore Sfortianæ Gentis ossa ad Ecclesiam Monialium Sanctæ Mariæ Magdalenæ delata sunt, ibique adhùc requiescunt.

Franciſcum Roboreum Urbini Ducem translatum eſt ; cujus gen-
tilitium ſcutum in antica decimi quinti argentei nummi apparet
XV. inſculptum hiſce vocibus in ora exaratis FRAN. MA. VRBINI
DVX P. DO. *Franciſcus Maria Urbini Dux Piſauri Dominus*.
In poſtica Præſepe, in quo puerulus Jeſus a Virgine Matre in
genua procumbente adoratur.

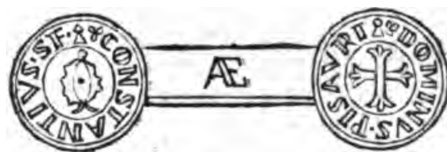
Gentilitium Mediceæ familię ſcutum in decimo ſexto ęreo per-
hibetur, hiſce vocibus in gyrum poſitis LAV. MED. VRB. DVX
XVI. D. PI. *Laurentius Medices Urbini Dux Dominus Piſauri*. A ter
go nihil aliud quàm Urbis nomen PISAVR*um*. Leo Decimus va-
rias prætexens cauſas, Roboreo e Principatu exturbato anno MD-
XVI., occupatam ditionem Laurentio Nepoti unà cum Ducatus
inſignibus Fiduciario jure eodem anno conceſſit ; cui cùm per
triennium præfuiſſet, aliquo ex intermediis annis illis nummum
obſignatum cenſendum.

In Leonis X. cultum æreum, quem ultimo loco damus, num-
mum a Piſaurenſi populo fuiſſe cuſum, inſcriptio, et ſtemma per-
XVII- hibent ; cujus averſa pars in omnibus convenit cum anteceden-
ti. Poſt exceſſum Laurentii Urbinates, et Piſaurenſes res ſub Leo-
nis imperio ad ejus uſque obitum ſtetere ; quo tempore Franci-
ſcus Maria, qui penès Levirum Mantuæ cum tota familia ver-
ſabatur, ſubitariis coactis copiis, citato gradu in Urbinatem ag-
rum perrexit, totamque ditionem ea facilitate, qua amiſerat,
recuperavit.

I

II

III

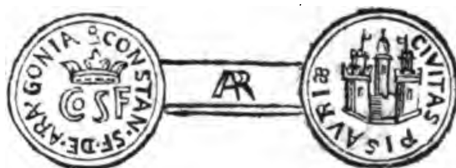

IV

V.

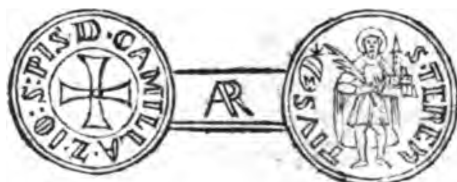
V

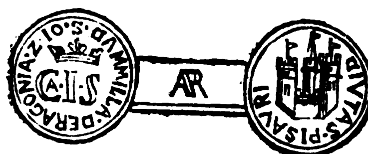
VI

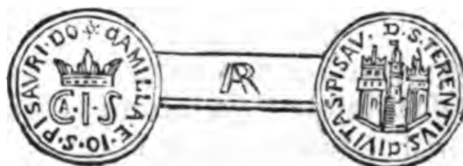
VII

VIII

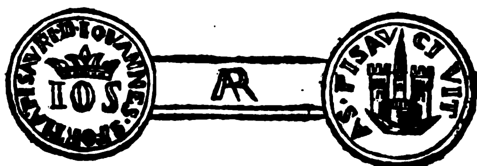
IX

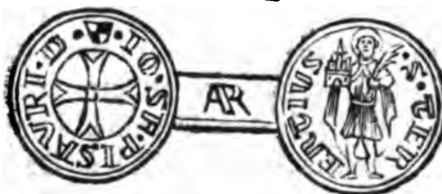
X

XI

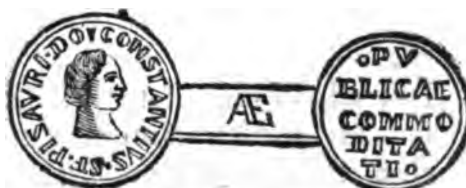
XII

XXIII

XXIV

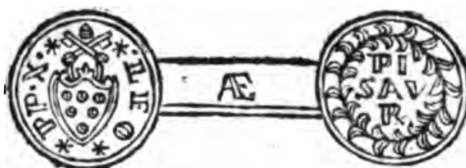
XXV

XXVI

XVII

PISARUM

IN anteriori primi argentei nummi facie repræſentatur Virginis
I. Mariæ ſedentis effigies puerulum Jeſum in ulnis ſuſtinentis, ad cujus latus falcata luna, Monetarii forſan ſignum, cum hiſce vocibus in circuitu P*ro*TEGE VIRGO PISAS. In adverſa conſpicitur Aquila expanſis alis, circùm quam hæc inſcriptio FEDERIC*us* IMPERATOR; a quo facultas cudendi monetas Piſanis data, ſive confirmata anno MCLXIII.

Secundus argenteus in omnibus cohæret cum antecedenti, dem-
II. pto ſigno ad Virginis latus inſculpto.

Tertius ex eodem metallo compactus oſtendit Deiparæ pecu-
III. liaris Urbis Patronæ imaginem pectore tenus, verbis in gyrum poſitis *Sancta* MAR*ia* *De* PISIS. In area adverſæ habetur F. Fri*dericus*, in limbo IMPERATOR

Eadem Virginis imagine ornatur ſubſequens nummus ac ſupe-
IV. rior, et adeò ſimilis eſt, ut uterque ex eadem matrice proditus videatur; at ſi accuratiùs nummos perpenderis, in eo ſtellam ad Virginis latus inſpicies, quæ in hocce deſideratur. Antequam porrò calamum a manu removeamus, placuit nobis præclara Piſanorum geſta, tolerataſque ab iis tyrannides calamitateſque

tesque in pauca congerere. Pisanos priscis temporibus adeò opibus, ac potentia claruisse, ut ad Bellum Sacrum anno MIC. centum et viginti naves omni armorum genere instructissimas suis sumptibus comparaverint; Sardiniam, Musetto expulso, suo adjecerint imperio; quamplurimasque de Siculis, ac Saracenis victorias reportaverint, tritum est apud Historicos. At cùm civiles discordiæ ebullire cepissent, et cives in cives desævientes partim Raspantibus, partim Bergolinis adhęrerent, a pristina potentia paulatim declinarunt, et sæpius iniquum martem experti sunt. Inter cæteras clades illa maximè memoranda anno MCCLXXXIV. ad Meloram fuit: ibi enim VIII. Idus Augusti navali prælio cum Genuensibus conserto, cùm diù anceps pependisset eventus, tandem ad hostes victoria conçessit. Ad novem millia Pisanorum intercepti: octo et viginti triremes in victorum potestatem devenere. Fatali hac pugna Pisani deterriti Comitem Ugolinum in bellicis rebus edoctum ad firmitatem imperii evocarunt, eique Pisanas res ad decennium assignarunt. Verùm cùm Tyranni more viveret, et plura iniqua perpetraret, populus exasperatus in ipsum insurgit; qui cùm aliquantum in irrumpentes cùm suis stetisset, superatus tandem, et interceptus, carceribus demandatus fame periit. Exacto Tyranno, haud ita diuturna Pisanis quies fuit; etenim Florentinorum, Genuensium, ac Lucensium armis undique circumventi, cùm impares se tantæ moli cernerent, Guidonis Feltrii Urbini Reguli voluntati ad tres annos se se permisere; quibus summa cum laude exactis, finitimisque Populis cum Pisanis conciliatis, ad patrios fines reversus est. Pisanæ deinde res Henrico Imperatore auspice quievere; eo autem functo, anno MCCCXIII., ne laberentur, ad eas tuendas Uguccio Phaseolus vir fortis in Capitaneum renuntiatus est. Is, Luca sibi armis vindicata, et Florentinis ad Montecatinum deletis, ob prosperè gesta fastu tumens, cùm acerbè dominaretur subditorum odium in se concitavit. Etenim tertio Principatus anno cùm III. Nonas Aprilis Lucam ad sedandum tumultus in filium exortos accessisset, Pisanus Populus venisse tempus excutiendi jugum ratus in Uguccionis ædes irrumpit, cuncta diripit, ac in familiam crudeliter animadvertit. Hisce actis Urbis imperium Gherardo *della Gbirardesca* demandatur, et huic functo, anno MCCCXX. Rainerius patruus sufficitur, qui cùm se invisum ob suam tyrannidem

nidem subditis reddidisset, ter ad necem quæsitus, detectis insidiis, de sontibus supplicium sumpsit. Hæc inter Ludovicus Bavarus Italiam ingressus cùm Pisis consedisset, ejus imperata Cives fecere; dein Castruccio de Interminellis Lucę Toparchæ paruere; quo functo, libertatem, quam semper optaverant, consecuti sunt. Duravit hic status ad annum MCCCLXIV., quo, maxima clade a Florentinis accepta, Joannem Agnellum potentiæ cupidum, Bernabovem Vicecomitem rogatum opem, miserunt, reportatisque triginta Florenorum aureorum millibus, fidelitatis legibus protritis, ad Patrię tyrannidem sibi comparandam ea pecunia vafer usus est; qui cùm, quadriennio post, ad Carolum Imperatorem Lucæ degentem se contulisset, et casu quodam coxam fregisset, ubi primùm rumor Pisas delatus, Populares Agnellum exactum rati, tumultu excitato, libertatis nomen inclamant, et filios, qui ad compescendas turbas accurrerant, aliò abire compellunt. Reassumpta libertate Petrus Gambacurta summæ apud multitudinem gratiæ sequenti anno in Capitaneum electus, cùm ad annum MCCCXCII. Urbem placidissimè gubernasset, a Jacobo Appiano cum filio sublatus est. Sexennium hic tenuit tyrannidem, eique functo Gherardus filius suceessit; qui cùm in male parto Principatu diù se hærere posse diffideret, Joanni Galeatio Mediolani Duci, CC. Florenorum aureorum millibus acceptis, Urbem tradidit. Quieta sub Vicecomite omnia Pisis fuere ad annum MCCCCII., quo ex humanis erepto, Urbs ad Gabrielem Mariam ex contubernio natum hæreditario jure devenit; cui cùm per triennium præfuisset, pretio, quo a Patre coempta, Florentinis cessit, quorum præsidium a Pisanis expulsum est. Ea re excandescentes Florentini armis ad retundendam Rebellium audaciam comparatis, Pisano agro populato, cùm se ad circumvallandam Urbem annonæ caritate laborantem IV. Non. Martii contulissent, in tantas angustias Cives adegere, ut quamplurimi fame perierint: cùmque in dies graviùs urgeret, Joannes Gambacurta, cujus jussu, arbitrioque cuncta gerebantur, ut Pisanorum, et maximè suis rebus consuleret, quinquaginta Florenorum aureorum millibus sibi numeratis, VI. Idus Octobris, inscio populo, Urbem in Florentinorum manus immisit; stetitque ad Caroli VIII. Francorum Regis in Italiam usque adventum; quo auspice, Florentinorum iterum excusso jugo, se in libertatem asseruit,

ruit, quod contigit V. Idus Novembris MCCCCXCIV. At Rege in Gallias regresso, Florentini rebellionem ulturi in Pisanos Mediolanensium, ac Venetorum maximè auxiliis fultos infesto agmine contendunt; cùmque Urbis oppugnationem perperam ad tres annos tentassent, ad extinguendum incendium Hercules Ferrariæ Dux tamquam arbiter electus est; qui cùm Florentinis Urbem adjudicasset, et ejus judicio Pisanus populus parere renuisset, bellum renovatum, quo nec majus ullum, nec gravius diuturniusque a Pisanis gestum. Ad decem annos summa cum pertinacia continuatum, variante hinc inde fortuna. Tandem cùm gravissima fame premerentur, viæque omnes terra, marique ad comportandum commeatus interclusæ ab hostibus forent VI. Idus Junii MDIX. se se dedidere, honestis tamen pactis conditionibus, optima fide a Florentinis servatis, sub quorum imperio stetere, donec et ipsi in Mediceorum potestatem devenerint.

I II

III IV

PLACENTIÆ

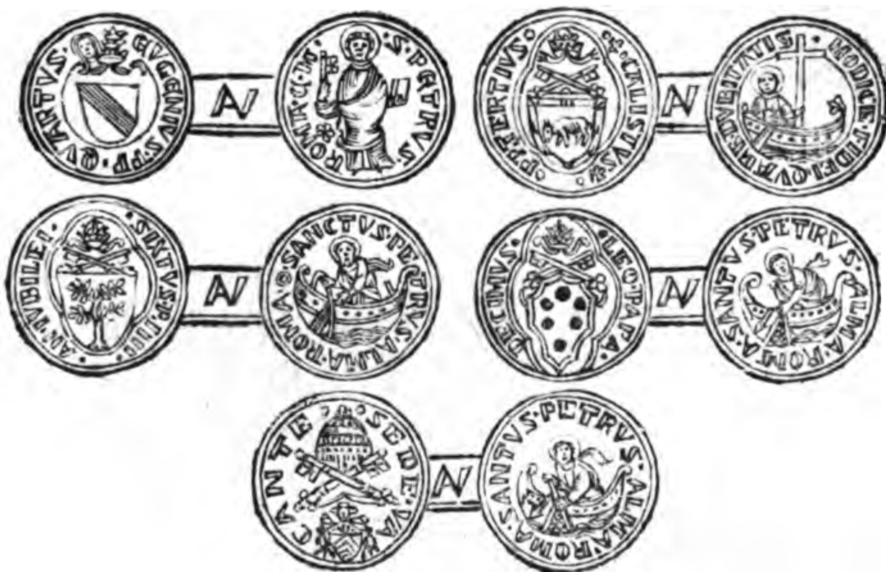
PRimus, quem damus, æreus nummus haud multum dispar est ab eo a Muratorio evulgato sub Num. III. In ejus limbo I.
hæc verba perpenduntur JOH.A.N.E.S. DE VIGNATE; in area verò

verò ſiglæ, ut autumo, P. D. Longobardicis excalptæ characteribus; nempè *Placentiæ Dominus*. Poſticæ verò inſcriptio cùm integrè legi non poſſit, eas tantùm, quæ comparent, litteras adnotabimus, ſuntque LAVDE.... PLAC.... Joannes Laudenſis, Patriæ imperio anno MCCCCIII. ſibi vindicato, Placentiam quoque auro coemptam ſeptennio poſt ſui juris fecit. Gravibus inde inter ipſum, et Philippum Mariam Mediolani Ducem ſubortis rixis, ſimultatibuſque, cùm de conditionibus pacis ageretur, Joannes, conſiliis amicorum neglectis, Mediolanum anno MCCCCXVI. profectus, a Vicecomite contra datam fidem intercipitur, ac Papiam abducitur; ibique in lignea cavea concluſus, contumelioſam ſibi mortem metuens, capite ad ejuſdem caveæ trabes alliſo, V. Kal. Sept. vivere deſiit.

In anteriori ſecundi aurei (1) nummi parte egregiè delineatum
II. conſpicitur Adriani ſummi Pontificis caput cum hac inſcriptione ADRIANVS. VI. PONT*ifex* MAX*imus* ET D*ominus* ſubintellige P*lacentiæ*. Totam occupat poſterioris aream hæc vox PLA-

CEN-

(1) Hujus aurei nummi, et ſubſequentis non meminit Scilla. Nec alienum cenſuimus aureos quinque ab ipſo prætermiſſos in noſtris Scriniis deliteſcentes in publicum referre, ut unicuique, qui in Monetarum Pontificium ſtudio verſatus ſit, aut eas ſibi evulgare propoſuerit, genuinos illorum typos liceat intueri.

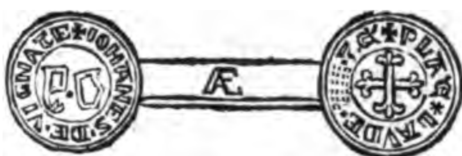

CENTIA. verbis in orbe positis ROMANOR*um* COLONIA EC CL*esiæ* REDA*cta*. Romani, devictis Gallis, ex Decreto Senatus sex hominum millia novi Coloni ad cohibendos illorum conatus, qui eam Galliæ partem tuebantur, Placentiam deducti sunt, anno ab Urbe condita DXXXV., Ti. Sempronio, et P. Cornelio Consulibus. Hæc porrò Civitas, uti in Parmensibus nummis innuimus, in potestatem Ecclesiæ delata anno MDXII. sub ejus quievit imperio ad MDXVI.; quo Franciscus Francorum Rex, Mediolanensi Ducatu occupato, Placentiam, et Parmam, bellicis rebus sic permittentibus, sui juris fecit. Verùm quinquennio post a Leonis tunc Pontificis armis Cæsareis consociatis, Gallis tota fermè Mediolanensi Ditione pulsis, Placentia Ecclesiæ, ut utar verbis in moneta exaratis, redacta est. Quo nuncio accepto Leo paucos post dies interiit; eique Successor datus Adrianus, sub quo nummus signatus

Tertius æreus pauculo argento mixtus perhibet ejusdem Pon-
tificis stemma cum ejus nomine in circuitu. A tergo Crux ele- III.
ganter efformata, et lemma PLACENTIA GRATA.

Ad eandem Urbem pertinet quartus æreus iis temporibus, ut
reor, cusus; in cujus prima fronte binæ claves in decussim tra- IV.
jectæ, et verba CVSTODIA PLACENTIE. In posticæ area Lu-
pa Urbis insigne, cui supereminet Tiara Pontificia, verbis in
limbo exaratis, AD. PATRIAM REDII.; CVSTODIA PLA-
CENTIE legitur pariter in æreo quinto, Lupam ex una par- V.
te, ex altera Claves, et Umbellam exhibente.

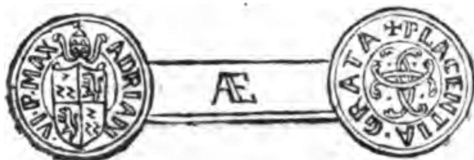
I

II

III

IV

V.

RAVENNÆ.

BIni argentei parum inter ſe diſſimiles, quos hìc primùm da-
mus, nummi, iis temporibus a Ravennati monetali officina pro-
diere, quibus penès Archiepiſcopos vigebat facultas ſignandi mo-
I. netas (1); quo autem ſub Præſule percuſſio contigerit, non eſt
facile aſſerere. Illud autem pro certo habendum, ante ſæculum
XIV. eveniſſe, uti ex characterum forma, et maximè ex S. in-
clinato evincitur, qui ſcribendi modus, ut quamplures illius ævi
nummi

(1) Ante milleſimum Ravennates Archiepiſcopos jure Zecchæ fuiſſe donatos èruitur maximè ex Privilegio Ottonis III. Imperatoris enuntiato in Diplomate ab Ottone IV. Ubaldo tunc Archiepiſcopo dato anno MCCIX., et ab Ughellio relato *Tom. 2. Ital. Sacr. pag.* 374. Complurima alia ad Ravennatem Monetam pertinentia Documenta a Rubeo rerum Ravennatium ſcriptore, et ab Joſepho Abbate Pintio, qui Ravennates nummos in lucem edidit, eruditiſque notis illuſtravit, didicimus. Ex hoc enim excerpſimus Aureum Florenum anno MCCCXVI. cum duabus Ravennatibus Libris ſtetiſſe, ac per conſequens Libram tunc temporis noſtros hodiernos Obolos vulgo *Bajocchi* duos et ſeptuaginta, et undecim denarios æquaſſe. Demonſtravimus enim in noſtra Diſſertatione, in qua egimus *de Marchiſinorum Libra valore*, Florenum eo tempore cum 782. granis argenti fuiſſe commutatum; quorum dimidia pars nempe grana 391. ſingulis Ravennatibus Libris conveniebat, quæ pro enuntiato a nobis valore expenderentur. Hancce porrò Libram poſt duorum et viginti annorum curſum fuiſſe imminutam, ex alio Documento deprompſimus. Invenimus enim anno MCCCXXXVIII. ipſummet Florenum pro Libris duabus et decem ſolidis fuiſſe taxatum; et ideo ſingulas Libras ex granis 312 argenti compactas; cujus valor Obolos quinquaginta octo, et denarios duos non excederet.

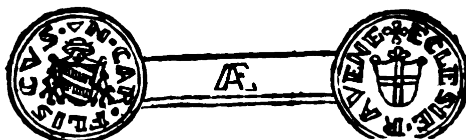
nummi nos edocent, fuit XIII. antiquatus. Exhibent hi in anterioribus faciebus has litteras partim in margine, partim in II.
area conscriptas ARCIEPISCOPVS. In adversis verò præter Crucem Urbis nomen. DE RAVENA.

Cùm Nicolaus Cardinalis Fliscus Anno MDXVI. in Ravennatem Archiepiscopum fuisset a Leone X. renuntiatus, et anno, qui insequutus, omnium Privilegiorum ab Imperatoribus, Regibus, ac Pontificibus Ecclesiæ Ravennati indultorum ab eo confirmationem, et maximè jus Monetæ reportasset, argenteos (1) æreosque nummos fecit obsignare; inter quos recensendus æreus noster, qui tertio succedit loco; in cujus antica parte vi- III.
situr ejusdem Archiepiscopi gentilitium scutum cum ejus nomine in circuitu. In postica Ecclesiæ Ravennatis stemma, addita in margine epigraphe ECLESIE RAVENE.

I II

III

REGII LEPIDI

Post evulgatas Ravennates monetas, Regienses describendas aggredimur, quarum prima ex argento conflata perhibet in anteriori facie has voces AZO MARCHIO: in posteriori Lilium I.

(1) Argenteos nummos evulgavit Benedictus Abbas Floravantes in libro cui titulus *Antiquiores Pontificum Romanorum Denarii pag. 192. Tab. III. num. XIV. XV.*

et epigraphen DE REGIO. Cùm diù penès Regienses intestina dissidia agitarentur, et omnia flamma, et sanguine defædarentur, Cives, si externo Principi Reipublicæ regimen demandaretur, meliora sibi fata rati, se se in Obizonis Estensis Ferrariæ, ac Mutinæ Reguli fidem, ac potestatem sub initium MCCXC. ad triennium contulere. Duobus tantùm annis cum omnium tamen amore in sede vixit; eique Azo filius a Patribus Successor datus ad annum MCCCVI. tenuit Principatum; quo cùm Regiensibus nuntiatum, Mutinenses ab Azonis tyrannide VII. Kal. Februarij se exemisse, et ipsi servitutis impatientes, sumptis armis, Estensis jugum sequenti die excussere. Azone ergo moderante nummus percutitur.

II. Secundus ex ære inferiori conflatus nummus effigiem Herculis Estensis præfert, addita inscriptione HERCVLES DVX. In adversa Urbis stemma cum litteris circumscriptis REGIVM EMILIA VETERES. Regienses, Azone pulso, sua sub Capitanei regimine ad annum MCCCXXVI. libertate usi, Beltrando Cardinali Ecclesiæ Legato, qui Bononia, Parma, Mutina, aliisque Æmiliæ Urbibus sibi vindicatis, toti Italiæ terrori esse ceperat, ut ejus arma effugerent, se sponte dedidere. Verùm biennio post a Folianis, et Manfredis Vicario trucidato, Pontificiisque pulsis militibus, Bavari partes ad Joannis Bohemiæ Regis in Italiam usque adventum secuti sunt; cujus imperio cum se se commisissent, Manfredi, et Foliani, maxima herclè Populi injuria, Urbis Vicarii constituti sunt. Cæterùm, non multo post, Manfredis exauctoratis, unanimi Procerum consensu Urbanarum rerum cura Folianis demandatur; quo in munere cùm ad annum MCCCXXXV. optima fide se gessissent, a Scaligerorum armis undique circumventi V. Non. Julii honestis pactionibus in eorum manus Urbem demisere. Hæc porrò a victoribus octo post dies Gonzaghis tradita, sub eorum imperio ad annum MCCCLXXI. stetit, quo Feltrinus ab Nicolai Estensis, et Guarnerii armis defatigatus, ut eorum conatus eluderet, Bernabovi Vicecomiti Mediolani Domino, quinquaginta Florenorum aureorum millibus sibi numeratis, venundavit. Ad excessum Joannis Galeatii sub hacce familia Urbs quievit; quo tempore ab Ottobono de Tertiis occupata sub ejus jugo ingemuit, donec Nicolaus Estensis ex Alberto natus, Tyranno enecato, summo cum Populi plausu

cepit

cepit dominatum ; quod contigit anno MCCCCIX. Hunc excepit Leonellus; Leonello successit Borsius ; Borsio Hercules , sub quo nummus signatus est.

In tertio argenteo (1) insculptus apparet Unicornis, verbis in gyrum positis DIVO HERCVLI. A tergo Urbis stemma cum circumducta epigraphe REGIVM LOMBAR*dorum* III.

Quartus ex eodem metallo conflatus in omnibus, dempto Principis

---

(1) Nummus hic eo tempore Solidi nomenclatura donabatur, quorum viginti Regensem Libram constituebant, uti manifestè eruitur ex quadam Epistola de signandis monetis ab Hercule Duce II. Regiensi Communi inscripta Nonis Martii MDII. In ea enim inter cæteros nummos a Regiensibus cudendos Solidus recensetur hisce verbis in latinum versis = *Item, quod rursus in predicta Monetali Officina exiguas Monetas fabricare ad Populi commoditatem fas sit , quarum singula pro uno Regiensi Solido computentur , et hasce recenti Matrice ; in qua ex una parte ipsius Communis Regii Insignia appareant insculpta , ab altera verò Unicornis* = Quæ quidem Moneta ad Lancem Venetam examinata cum grana decem adpendat , argui potest , in qualibet Regiensi Libra ad minus 200. argenti grana extitisse. Haud dubium porrò valorem hujusce Libræ statuemus habito respectu ad Marcellum Venetum in Proclamate enunciatum ab ipsomet Hercule , emanato VI. Kal. Augusti MCCCCXCVI. quod prostat in Legibus Statutariis Regii lib. 7. pag. 304. cuius nonnulla verba, prout res postulat, hìc recitabo = *Ducatus Venetus , sive Ungarus expendatur , et recipiatur pro Libris tribus , et Soldis Sexdecim Moneta Regina , Florenus largus pro Libris tribus et Soldis quindecim* = *Troni Veneti pro Soldis duodecim , et Denariis duobus* = *MARCELLI Veneti pro Soldis sex , et Denario uno* = *Carlini Papales pro Soldis quinque et Denariis octo &c.* = Habemus ergo in Proclamate *Marcellum* cum sex Solidis , et uno denario stetisse ; quæ quidem Moneta cùm ex tribus et sexaginta granis conflaretur , subducto calculo , in qualibet Libra 208. grana argenti statuere necesse erit ; quorum valor triginta octo obolos et octo denarios monetæ Ferrariensis , seu tres Libras undeviginti Solidos , et quatuor parvulos Venetæ monetæ æquaret ; ac per consequens una Regiensis Libra illius ævi , octo hodiernis Regiensibus Libris equipolleret . Hanc porrò Libram anterioribus annis majorem existimationem habuisse ex Documentis indubiis excerpsimus. Novimus enim Aureum Ducatum Venetum vulgo *Zecchino* , annis 1409 = 1440 = 1455 = 1475 = cum Libris 2. Sold. 8. = Lib. 2. Sol. 14 = Lib. 2. Sol. 19 = Lib. 3. Sol. 8. = pretio convenisse. Et anno 1496. ut superiùs adnotavimus taxatus fuit in Proclamate pro Lib. 3. Sol. 16. Annis verò 1525 = 1565 = 1595 = non ultra Lib. 5. Sol. 7. = Lib. 7. Sol. 12. = et Lib. 11. Sol. 5. = se extendisse comperimus. Sub Sæculi Decimiseptimi initium , et anno 1625 = eadem aurea Moneta Regii extimabatur pro Lib. 11. Sol. 16 = et Lib. 15 = 1650 = 1675 = par erat Lib. 22. Sol 10 = Lib. 28. Sol. 10 = valuit anno 1729 = Lib. 45 = et hodie expenditur pro Lib. 45. Sol. 10. Neque omittendum aureum Scutum vulgò *mezza Doppia* annis 1527 = 1550 = 1575. , 1600 = cum Lib. 5. Sol. 3 = Lib. 6 = Lib. 7 = Lib. 9. Sol. 3. = fuisse commutatum. Utque aliquid de Argenteis Monetis proferam: Sciendum ; Argenteum Romanum Scutum vulgò *Piastra* , annis 1601 = 1620 = 1644 = 1665 = 1701 = 1723 = valorem Librarum 7. 15 = 9. 15 = 11. 10 = 15. 10 = 18. 10 = 22. 10 = æquasse. Et Argenteam Monetam vulgò *Filippo* quæ hodie Regii expenditur pro Libris 22. Sol. 15. = annis 1674 = 1695 = 1711 = 1720 = 1731 = Libras 14. Sol. 10 = 17. 5 = 18. 15 = 21. 9 = 21. 15 = æquiparasse.

cipis nomine, convenit cum antecedenti. Hic enim ſub Alphon-
IV. ſo Herculis filio fuit obſignatus, qui poſt mortem patris iniit
Principatum anno MDV.

In quinto argenteo exhibetur Adamas cum Alphonſi nomine
V. in margine exarato. In altera facie legitur COMVNITAS RE-
GII cum ſcutulo ejus inſignia complectente.

Ad eumdem Alphonſum ſpectare ſextum æreum (1) inſcriptio
VI. edocet, cujus juvenile caput totum occupat primæ frontis aream.
A tergo Urbis ſtemma, circùm quod hęc verba REGIVM OLIM
AEMILIA

In ſeptimo æreo nummo (2) binæ claves decuſſatæ cum Tia-
ra ſuperpoſita conſpiciuntur ſub inſcriptione JVLIVS II. P. M.
VII. *Julius Secundus Pontifex Maximus*. Poſtica cohæret cum antece-
denti. Julius cùm Alphonſum e toto Principatu deturbare nitere-
ur, et Mutinam jam occupaſſet, Regium quoque anno MDXII.
ſuo adjecit imperio. Qui cùm die XX. Februarii ſequentis an-
ni exceſſiſſet, ultimo ſui Pontificatus anno nummi cuſionem con-
tigiſſe dicendum

Antedicti Alphonſi octavus argenteus inſignitur vultu, cum
ejus nomine in circuitu. In oppoſita eminet Sanctæ Dariæ Ur-
VIII. bis Compatronæ imago, vocibus in gyrum diſpoſitis *Sancta* DA-
RIA MAR*tyr*. Adriano VII. ſummo Pontifice anno MDXXIII.
die XIV. Septembris fatis rapto, Alphonſus oblatam occaſionem
occupatæ ditionis recuperandæ minimè prætermittendam ratus,
ſubitariis coactis armis, cùm fruſtra Mutinam tentaſſet, Regium
favore Populi die XXIX. ejuſdem menſis ſui juris fecit. Num-
mum poſt recuperatam Urbem fuiſſe cuſum, ex ſenili Ducis facie
in eo exculpta conjicimus.

SABA-

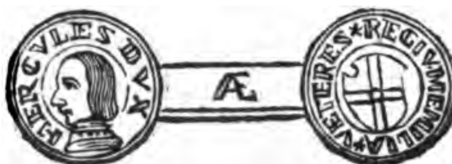
(1) Nummus in omnibus convenit cum eo, quem in altera Diſſertatione publicavimus ſub num. VII. dempta diſpoſitione litterarum, quibus adverſæ partis inſcriptio fuit exarata.

(2) Nummum hunc, nonnulloſque alios Regienſes recentiores mihi perhumaniter dono dedit Nobilis et egregius Vir Comes Achilles Criſpus Patritius Ferrarienſis litteris, et moribus optimis inſtitutus, ac rerum antiquarum ſtudioſus; penès quem inſignis Numiſmatum Illuſtrium Virorum ſupellex maximo ſtudio, ac rara arte collecta exiſtit.

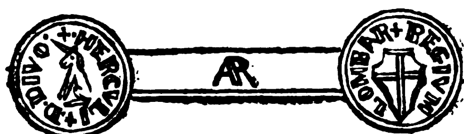
I

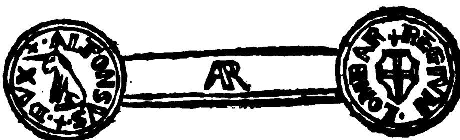
X

III

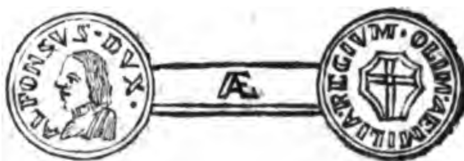
IV

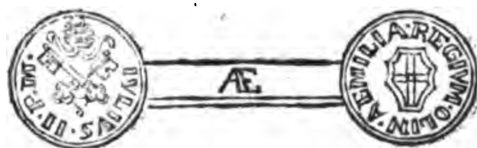
V

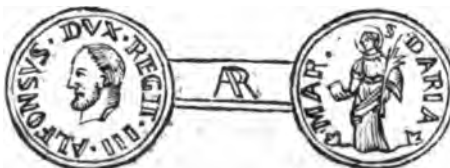
VI

VII

VIII

SABAUDIÆ

IN anteriori primi ærei nummi facie hæ litterę conſpiciuntur
F. E. R. T. et in orbe AMEDEVS COM*es*. A tergo Crux, et
Principatus nomen DE SABAVDIA. Nummum ad Amedeum I.
VIII. ſpectare autumo, qui anno Chriſti MCCCCXVI. Principa-
tus XXV. fuit a Sigiſmundo Romanorum Rege Ducali dignita-
te condecoratus. Hic anno MCCCCXXXIV. Ducatu ab-
dicato

dicato, ad Ripaliæ solitudinem Gebennensis Diœcesis secessit; ibique in pœnitentia se egit, donec, quinquennio post, in Basilensi Concilio contra Eugenium IV. Pseudo Pontifex factus Felicis V. nomen assumpsit. Quo in munere cùm se ad annum MCCCCXLIX. exercuisset, honorificis conditionibus dignitati renuntiavit: iterùmque Ripaliam reversus, biennio post, fato concessit.

Ad Ludovicum ex Amedeo VIII. natum spectat secundus æreus,
II. qui vivente Patre iniit Principatum, tenuitque ad annum MCCCCLXV. In prima nummi fronte ejus nomen apparet insculptum. In adversæ orbe hęc verba exarata perpenduntur PRINCEPS IMPE*rii*, et in medio hæ siglę F. E. R. T. Cùm in eripienda ab infidelium manibus Rhodo Insula anno MCCCIX. Amedei V. Sabaudię Principis virtus emicuisset: hinc factum est, ut ad tantę rei memoriam Sabaudiensis Crucem albam Gentilitio suo stemmati addiderit hisce quatuor intermixtam characteribus F. E. R. T. qui sic interpretantur *Fortitudo Ejus Rhodum Tenuit*.

I II

SALUTIARUM MARCHIONES

PRimus argenteus nummus ostendit Ludovici Marchionis ef-
I. figiem cum epigraphe LVDOVICVS. M*archio* SALVTIARVM. A tergo visitur Sanctus Constantius equo insidens, addita inscriptione SANCTVS COSTANTIVS. Nummus sub Ludovico II. fuit proditus, qui post mortem Patris cepit dominari anno MCCCCLXXV. Hic a Carolo Sabaudiæ Duce Principatu deturbatus exulare cogitur: eo autem, biennio post, fatis functo, Ludovici Sfortiæ Mediolani Ducis ope in paternum solium restituitur.

Secundi

Secundi argentei antica gentilitio hujuſce Familiæ ornatur ſcuto cum caſſide ſuperpoſita , cui ſupereminet Aquila pectore tenus : additur inſcriptio MICHAEL ANT*onius* MARCHIO SALVTIARVM. Poſtica in omnibus convenit cum antecedenti. II.

Inſignia pariter ſe ſe offerunt in pectore Aquilæ expanſis alis totam tertii argentei aream occupantis. Adjungitur in margine III.
epigraphe MICHAEL ANTO*nius* MARCHIO SALVTIARVM. In adverſa eminet Crux , circum quam hæc verba XPS. REX VENIT IN PACE HOMO FACTVS E.; quæ omnia in quar- VI.
to argenteo conſpiciuntur , uti ex ejus forma dignoſcitur.

Ejuſdem Michaelis Antonii nomen legitur in circulo anterioris partis ſequentis ærei argento mixti nummi, Principis ſtemma V.
in area exhibentis. Poſterior Cruce eſt inſignita, in cujus marginis ſummitate occurrit Sancti Conſtantii minuta imago, ſubſequentibus vocibus SANCTVS COSTANTIVS. Michael Antonius ex antedicto Ludovico, et Margherita de Fuxio ejus uxore natus , patre funerato, iniit Principatum. Verùm cùm ob teneram ætatem tanto oneri impar eſſet , mater præſtantiſſima Fœmina rerum curam ſuſcepit; ad cujus petitiones , ac preces Julius II. tunc ſummus Pontifex Salutium Oppidum in Civitatem erexit, et Eccleſiam Epiſcopali dignitate condecoravit: quod contigit anno MDXI. In Neapolitano bello, aeris vitio, periit Michael Antonius anno MDXXVIII., et in ejus locum Franciſcus frater Fran- VI.
corum Regis ope ſurrogatur, ſub quo æreus poſtremus cuſus eſt.

I II

R III

III IV

VI VI

SENARUM

INter cęteras Senenſes noſtris in ſcriniis deliteſcentes monetas,
I. illam antiquiorem eſſe duximus ex puro argento conflatam, quam primùm hìc damus. Hæc porrò licèt cum ea a Muratorio exhibita ſub num. I. conveniat; attamen littera S. haud recto modo in noſtra exculpta, et parvæ Roſæ litteris interpoſitis ejus margines ambientes diverſam faciunt. En ergo hujuſce typus, in cujus prima fronte viſitur littera S. cum inſcriptione SENA VETVS. In oppoſita Crux, et lemma ALFA ET CIↃ nempe *Omèga*.

In ſecundi argentei medio aliud non apparet quàm littera S.
II. initialis Senæ: in ſuperiori gyri parte crucicula inter duo pira, cum epigraphe SENA VETVS. Poſticæ area ornatur Cruce, circum quam inſcriptio ut in antecedenti.

Anterior tertii argentei pars inſcripta eſt his characteribus, in
III. area SENA, in circuitu VETVS. In altera facie inſculpta apparet littera A, verbis in orbe poſitis *Civitas* VIRGINIS.

In quarto argenteo repręſentatur littera S. nuper memorata
IV. cum circumductis vocibus SENA VETVS CIVITAS VIRG*In*Is. Adverſæ partis aream occupat Crux eleganter elaborata, verbis

bis in gyrum positis ALFA. ET. O. PRINCiPIVm3 FINIS. Easdemque inscriptiones intueor pariter in subsequenti a diversa tamen matrice prodito V.

Argenteus sextus B. M. Virginis in una parte imaginem refert; in altera Crucem cum inscriptionibus ut in antecedenti. VI.

Æreus, qui septimo succedit loco, in Monte Alcino, ad quem refugii causa se se receperant Senenses anno MDLV., cusus est. Exponit hic in anteriori fronte litteram S. cum circumducto lemmate RP. SEN. IN M. ILYCINO, nempe, *Respublica Senensis in Monte Ilycino.* In adversæ area legitur LIBERTAS, et in ejus margine HENRICO II. AVSPICE. Alter occurrit ex infimo argento compactus nummus, easdem inscriptiones in circulis præferens. Exhibet postica Crucem; antica verò Urbis insigne, Lupæ nempè imaginem puerulis Remo, et Romulo ubera offerentis, et tempus quo fuit cusus, anno scilicet MDLVI.. Senenses Caroli V. Imperatoris pulso Præsidio, anno MDLII., et Arce a suis administris condita, eversa; libertatem, quam acquisierant, propugnaturi sub Henrici II. Francorum Regis clientela, Ambrosio Catharino auctore, se se dederunt. Facti hujus indignitate exacerbatus Cæsar ad comprimendam eorum audaciam, viresque retundendas Joannem Jacobum Mediceum Marignani Marchionem, cum suis, et auxiliaribus Hetrurię Ducis copiis in agrum Senensem immisit; consertoque, biennio post IV. Non. Augusti cum Petro Strotio, cui Gallici exercitus cura fuerat demandata, pręlio: cùm victoria penès Imperiales stetisset, ad circumvallandas Senas conversi sunt. Obsidio ad sequentem annum continuata cives adeò ingenti fame pressit, ut eos ad deditionem adegerit: quorum non pauci Cęsareo nomini infensi ad Montem Alcinum gallico firmatum pręsidio confugerunt; ibique per suos Magistratus rem omnem administrarunt ad annum MDLX.; quo, cùm se a Rege desertos ob pacem cum Imperatore firmatam, agnoscerent, tuerique in libertate posse diffiderent, Cosmo Mediceo Etruriæ Duci, cui anteriori anno Senarum dominatum Cęsar abdicaverat, se se submisere; a quo summis honoribus, ac gratiis donati sunt. VII. VIII.

I II

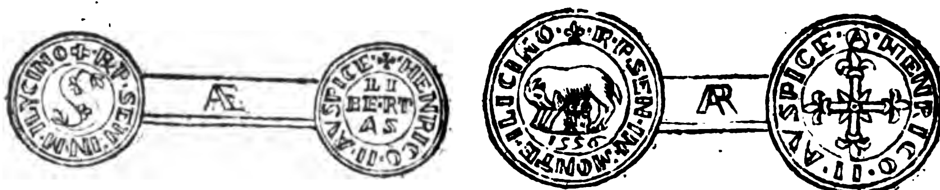
III IV

V VI

VII VIII

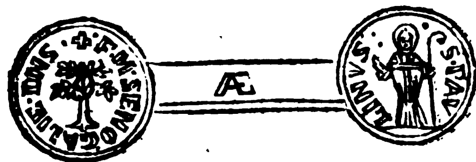
SENOGALLIÆ

SEnogallia non ignobilis Piceni Urbs ſub Roborea Familia eſſe cepit, anno MCCCCLXXIV., quo a Xiſto IV. ſummo Pontifice fuit Joanni ex fratre nepoti in Feudum aſſignata. Hic nu-

ptiis

ptiis cum Joanna Friderici Urbini filia celebratis, ex ea Franciscum Mariam sustulit in Principatu successorem, sub cujus imperio æreus, quem exhibemus, nummus cusus est. Visitur in anteriori ejus parte Sancti Paulini Episcopi Urbis Patroni imago cum ejus nomine in margine. In posteriori Robur Roboreæ Gentis I. stemma, hisce verbis in orbe positis F. M. SENOGALIE DNS. *Franciscus Maria Senogalliæ Dominus*.

I

VENETORVM DVCVM

IN limbo primi argentei nummi Antonii Venerii nomen exaratum intueor in Ducem adsciti anno MCCCLXXXII. : in area I. ejusdem Ducis stantis imaginem ambabus manibus vexillum sustinentis; ponè Ducem stellam. In opposita parte insculptus apparet Venetus alatus Leo cum Evangeliorum libro, addita inscriptione S. MARCVS VENETI*arum*.

Ad eundem Ducem spectat alter subsequens æreus, in cujus antica effulget Crux cum Ducis nomine in circuitu. In postica II. alatus Leo sub epigraphe VEXILIFER VENETIAR*um*.

Antonio funerato anno MCCCC. Michael Stenus in Ducem inauguratur; quo imperante nummus, qui tertio succedit loco, obsignatus est. Est hic argenteus, ostenditque in anteriori fronte Sancti Marci stantis iconem, gladium, ut censeo, Duci porrigentis cum circumducta inscriptione S. M. VENE. DVX. MI. III. STEN. *Sanctus Marcus Venetiarum Dux Michael Stenus*. In posteriori Christum e sepulcro resurgentem, et verba XPS. RESVRESIT. Post auctam Reipublicæ ditionem, et tertiumdecimum Principatus annum Stenus inter mortales esse desiit.

Tres, qui subsequuntur ærei nummuli, Francisci Foscari ad Ducalem Dignitatem evecti anno MCCCCXXIII. nomine conscri- IV.

pti sunt.

V. pti ſunt. Hic poſt quartum et trigeſimum Regiminis annum, cùm ob nimium ſenium ad onera Reipublicæ ſuſtinenda ſe ine-
VI. ptum reddidiſſet, a Patribus exauctoratus paullò poſt vivere deſiit.

Sub Paſchali Maripetro in locum Foſcari adhuc viventis ſub-
VII. rogato anno MCCCCLVII. æreus ſeptimus in omnibus, ſi demas Ducis nomen, cum ſecundo conveniens, cuſus eſt. Moribus, et animi integritate Maripetrus conſpicuus quatuor tantùm annos, et menſes ſex in ſede vixit; eoque imperante penès Venetos ſumma pax, et quies fuit.

Octavus argenteus nummus ad Nicolaum Tronum ſpectat, qui ſextodecimo, quàm regnare ceperat, menſe ex humanis ere-
VIII. ptus eſt: in ejus prima fronte viſitur Ducis ſtantis effigies vexillum ſuſtinentis; ponè imaginem ſiglæ R. P. Præfecti rei monetariæ nomen, et agnomen indicantes; in margine NI*colaus* TRONVS DVX. A tergo Leo abſque ulla epigraphe.

Nonus argenteus ſpectat ad Joannem Mocenicum in Principem aſſumptum anno MCCCCLXXVII. Offert in prima fronte
IX. eiuſdem Ducis imaginem cornu redimitam, flexis genibus a Divo Marco Reipublicæ Vexillum accipientis, ſiglis hinc inde diſpoſitis A. B. Præfecti Monetarii nomen indicantibus: adjungitur inſcriptio IO. MOCENICO DVX S. M. VENETI. *Joannes Mocenicus Dux Sanctus Marcus Venetiarum*. Recurrit in oppoſita Salvatoris noſtri effigies in Cathedra ſedentis, elevata dextra ad benedicendum, ſiniſtra Evangeliorum typum ſuſtinentis; hiſce ex cathedræ lateribus diſpoſitis characteribus IC XC nempè *Jeſus Chriſtus*: limbus inſcriptus eſt his vocibus TIBI SOLI GLORIA.

Decimus argenteus ſub Auguſtino Barbadico Ducali dignitate
X. cohoneſtato anno MCCCCLXXXVI. cuſus, ab antecedenti minimè diſſonat, ſiglis demptis, et Ducis nomine.

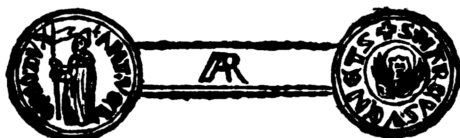
Sequitur undecimus æreus nummus ſub eodem Duce proditus,
XI. in cujus antica exhibetur Sanctus Marcus cum ejus nomine in circuitu. Averſa facies Cruce inſignitur, et in ejus margine legitur AVG*uſtinus* BARBADICO DVX. Barbadicus, Cyprio Re-

gno

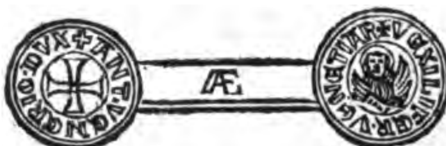
gno (1) aliisque Italiæ Urbibus Veneto imperio adjunctis, quintodecimo Principatus anno e mortalibus demigravit.

Postremus æreus nummus a Veneta monetaria officina certò prodidit; sub quo autem Duce non est facile asserere. Ejus anterior pars exhibet Sancti Marci protomen: opposita verò vexil- XII.
lum, cippum, et characteres VENETI. Hæc de Venetis monetis satis: nunc ad Veronenses divertamus.

I

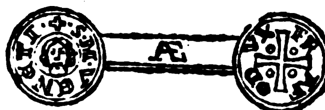
II

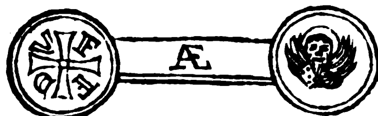
III

IV

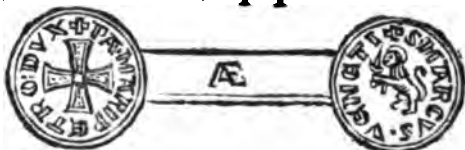
V

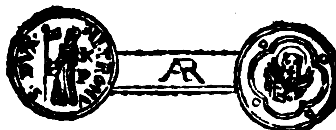
VI

VII

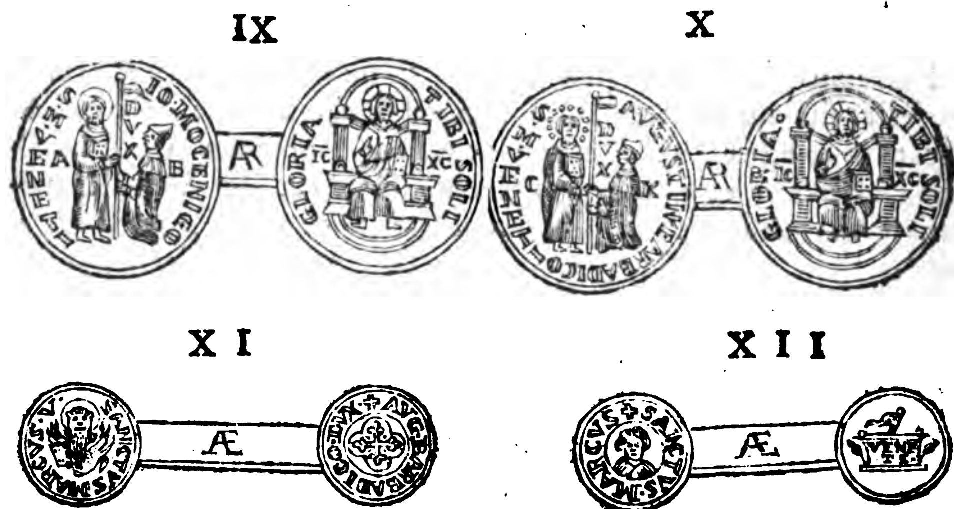

VIII

XI

(1) Catharina ex Marco Cornelio Patritio Veneto nata, et Jacobo Lusignano Cypri Regi desponsata post Filii posthumi excessum, sicuti Rex Testamento disposuerat, sceptrum sumpsit: quæ cùm Turcicas vires pertimesceret, Fratris usa consilio Reipublicæ Venetæ, a qua fuerat in Filiam adoptata, Regnum cessit anno MCCCCLXXXVIII.

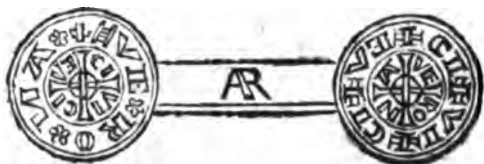
VERONÆ

SUb Scaligerorum imperio, quì Veronę dominari ceperunt an-
I. no MCCLIX., argenteum primum nummum fuisse obsignatum,
Scala huiusce Gentis stemma in circuli summitate insculpta ma-
nifestè nos edocet: cui porrò attribuendus sit, statuere non aude-
mus. Pro certo tamen habendum subsequentem ex argento pa-
riter conflatum Bartholomęi, et Antonii fratrum temporibus pro-
diisse; qui post mortem Canis Signorii patris in Veronensi Prin-
cipatu, sicuti ipse edixerat, successere anno MCCCLXXV. Ex-
II. ponit hic in una parte alatum Canem pectore tenus, et verba
BTHS ANTHS. nempe *Bartholomæus Antonius*; in altera San-
cti Zenonis Urbis Patroni iconem cum ejus nomine in circuitu.
Ceterùm Antonius minor natu, ut solus Principatu potiretur,
post sextum Regni annum Fratrem interficiendum curavit, eo-
III. que imperante, tertio quem damus loco, argenteus nummus cusus
est; in cujus prima fronte idem alatus Canis apparet insculptus
Principis nomine circumseptus: in opposita eminet Sancti Zeno-
nis stantis imago, verbis in ora positis S. ZENO DE VERO-
NA. Sex tantùm annos post Fratris necem egit in Dominatu
Scaliger: etenim ab Joannis Galeatii Mediolani Domini armis
undique circumventus, cùm eis obsistere non valeret, atrocio-
raque

raque timeret, Urbe relicta, Venetias se recepit. Summa deinde Veronensium rerum Vicecomiti imposita est; penès quem, et ejus successorem stetit, donec a Francisco Carrariensi Patavii Regulo anno MCCCCIV. fuerit Urbs occupata; quam cùm ad alterum annum tenuisset, in Venetorum devenit potestatem, sub quibus ad hæc usque tempora felicissimè quiescit. Joanne ergo Galeatio imperante, proximos duos nummos in ejusdem honorem cudi jusserunt Veronenses; quorum unus ex infimo argento flatus repręsentat imaginem Episcopalem, circùm quam Sancti Ze- IV.
nonis nomen. A tergo Crucem et lemma COMES VIRTVTVM *D*ominus *M*edio*L*an*I* *V*er*ONE*.

Æreus alter exhibet in medio Siglas G. Z. *G*aleatius: in limbo *D*ominus *M*edio*L*an*I*. *V*er*ONE* *E*t *C*ætera. In opposita visitur V.
Crux sub inscriptione COMES VIRTVTVM.

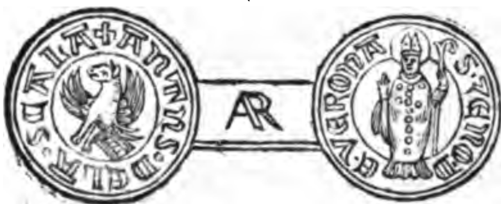
I

I I

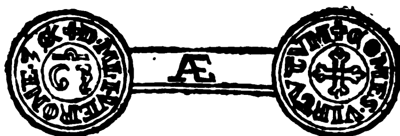
I I I

I V

V

VIGLEVANI

ARgenteus primus præfert in antica ejus parte tesserarium Triultiorum scutum, verbis in orbe positis, IO*annis* IACOBI
I. TRIVLTII CO*mitis*. In postica Beatissimam Virginem coram puerulo Jesu in genua procumbentem, addita epigraphe, QVEM GENVIT ADORAVIT

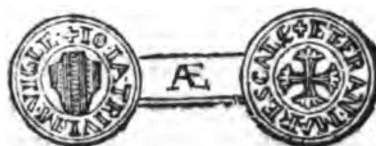
Ad eumdem Jacobum spectant bini sequentes ærei nummi, quorum primus ostendit in anteriori parte Principis stemma hisce
II. vocibus circumseptum IO. IA. TRIVL. M. VIGLE. *Joannes Jacobus Triultius Marchio Viglevani*; in posteriori Crucem, et verba, ET FRAN*cia* MARESCALC*us*. Crux pariter visitur in prima secundi nummi facie, in cuius limbo ejusdem Principis nomen exaratum perpendimus. In adversæ area insculpti apparent duo
III. Delphini capitibus invicem versis, circum quos hęc inscriptio TRIVLTII COMIT*is*. Joannes Jacobus Triultius Patricius Mediolanensis Sfortiano nomini infensus cùm ad Gallica castra se contulisset, grande sibi nomen peperit, et summam egregii Ducis famam adeptus est. Ejus bellica virtus maximè in Mediolanensi bello sub Ludovico XII. Francorum Rege emicuit: in eo enim supremus armorum Dux constitutus, toto Mediolanensi Ducatu feliciter occupato, Ludovicum Sfortiam unà cum fratre Ascanio Cardinali intercepit, et in Galliam abduci curavit. Domitis Insubris, cum tota belli mole Bononiam adortus anno MDXI. Franciscum Roboreum Urbinatem Ducem Ecclesiastici exercitus Imperatorem summa facilitate, et sine suorum vulnere in fugam egit, et Urbem Bentivolis ab ea exturbatis restituit. Ob quæ quidem et alia preclarè gesta in præmium virtutis ab ipsomet Ludovico Rege Viglevanum agri Mediolanensis Oppidum cum aliis plurimis locis fuit ei in feudum assignatum. Verùm, subortis inter Lotrechium, et Triultium simultatibus, Hic ab æmulo ad Regem accusatus, hiberno tempore ad dicendam causam in Gallias secessit: qua ex re vehementer conturbatus nonis Decembris MDXVIII. apud Carnutes in humanis esse desiit. Corpus Mediolanum relatum solemni pompa in Ecclesia Sancti Nazarii, a Sancto Ambrosio condita funeratur.

VOLA-

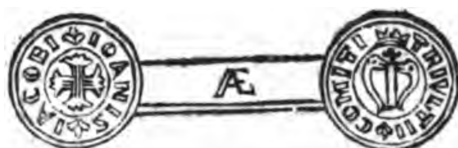
I

II

III

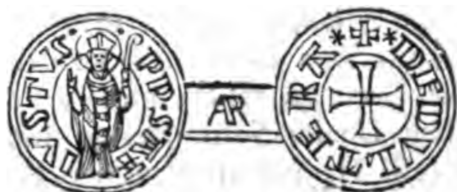

VOLATERRÆ

PRimus argenteus nummus ostendit in anteriori fronte Sancti Justi Urbis Episcopi, ac Patroni effigiem, elevata dextera ad benedicendum, sinistra pedum sustinentis sub epigraphe P.P. SAT IVSTVS. In posteriori Crucem, et Urbis nomen in margine exaratum DE DVLTERA I.

In secundo æreo nummulo Episcopi exhibetur imago pectore tenus, verbis in gyrum positis, EP*iscopus* RANVCCI*us*. A tergo Crux, et inscriptio D*e* VVLTERRA. Ranuccius ex Alegretta Gente natus, fuit ad Volaterannam Cathedram promotus anno MCCCXXI., qui, cùm in ea septem et viginti annis consedisset, inter mortales esse desiit. II.

I

II

URBINI

Volaterranis evulgatis nummis, de Urbinatibus dicendum su-
I. perest ; quorum primus argenteus perhibet Feltriæ Gentis insi-
gnia, et in circuli summitate Urbis stemma, subsequentibus vo-
cibus, GVIDO VB*aldus* VRBINI DVX. A tergo insculptus ap-
paret Sanctus Crescentinus Urbis Protector equo insidens lanceam
in Draconem intorquens sub epigraphe S. CRIS. ORA PRO N.
Sancte Crescentine ora pro nobis.

En in secundo æreo ejusdem Principis caput cum ejus nomine
II. in circuitu. In adversa stemma, uti in superiori inspicitur, circùm
quod hæc verba FIDES CARITAS SPES. Guidubaldus Litterato-
rum Mecænas in Principatu Successor, cùm ad sui firmitatem im-
perii fœdus cum Valentino Borgia anno MDII. pepigisset, eique
tormenta bellica, ac copias concessisset : a vaferrimo Tyranno
omnis vis belli de repente in eum conversa est. Quo facto per-
territus Feltrius, ut se ab hujusce immanis belluę unguibus exi-
meret, Urbe relicta, continuatis itineribus Ravennam, deinde
Mantuam ad Gonzagam Levirum perrexit. Hæc inter Valentinus,
Urbino, nullo obice, occupato, universam Feltri ditionem pari fe-
licitate subegit; qua tamen non diù potitus est: etenim sequen-
ti anno, Alexandro VI. sublato, cùm Borgianæ res in pejus la-
berentur, Guidubaldus in paternum solium restitutus est.

Qui ordine tertius habetur argenteus nummus exhibet in an-
III. teriori facie Roboreæ familiæ gentilitium stemma, hisce vocibus
in gyrum positis, FRAN*ciscus* MA*ria* DVX VRBINI. In poste-
riori duas imagines se se invicem complectentes inspicimus, unam
scilicet B. M. Virginis, alteram Divæ Elizabethæ. Sic enim ha-
bet inscriptio EXVL. SPI· ME. IN. DE. *exultavit Spiritus meus
in Deo.*

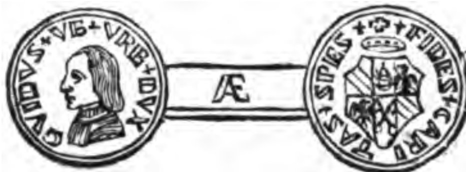
Nummus, qui quarto succedit loco, ęreus est, et in eo ef-
IV. figiatus apparet Strutiocamelus cum Principis nomine in margine.
In adversa Urbis stemma sub inscriptione CIVITAS VRBINI.
Guidubaldo, nulla ex Elizabetha Gonzaga relicta prole, Fran-
ciscus Rovereus ex Joanna Guidonis Ubaldi Sorore natus succes-
sit. Hunc enim, interveniente Julii II. Summi Pontificis Fran-
cisci

ciſci Patrui voluntate , aſſentienteque univerſo Cardinalium Senatu , Guidubaldus in filium adoptaverat , et hæredem deſignaverat. Roboreus a Leone X. , ut in Piſaurenſibus nummis diſſeruimus , imperio exutus, ad ejus uſque obitum fortunæ iniquitatem tulit: quo tempore ad Principatum reverſus , cùm ad annum MDXXXVIII. ſumma gloriæ laude Populos gubernaſſet, rerum geſtarum fama clariſſimus Kal. Octobris ſupremum diem explevit.

I

II

III

IV

FINIS

INDEX
NOMINUM, ET RERUM NOTABILIUM
Quæ in hac Dissertatione continentur.

A

Anto-

B

Ali-

C

gia

D

E

F

Fran-

G

H

Jaco-

I

Julius

S. Mau-

N

O

P

Petrus

R

S

Theo-